

CUMHURİYET'İN İLK ÇEYREK YÜZYILINDA EDİRNE'DE HEYKEL VE HEYKELTİRAŞLAR

Doç. Ercan YILMAZ

CUMHURİYET'İN İLK ÇEYREK YÜZYILINDA EDİRNE'DE HEYKEL VE HEYKELTİRAŞLAR

Doç. Ercan YILMAZ

Editör: Prof. Dr. Selçuk SEÇKİN

ISBN: 978-625-5548-88-7

PA Paradigma Akademi Yayınları

Sertifika No: 69606

PA Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 29/A

ÇANAKKALE

e-mail: fahrigoker@gmail.com

Tasarım&Kapak: Himmet AKSOY

Matbaa: Meydan / 99 Baskı

Sertifika No: 76711

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığından alınan bandrol ve
ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Mayıs 2025

Sevgili eşim, hayat arkadaşım Tülay’a...

ERCAN YILMAZ

1973 yılında Çan'da doğdu. 1997'de Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü'nden mezun oldu. 2002'de Anadolu Üniversitesinde Heykel Anasanat Dalında Yüksek Lisansını, 2010'da Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde Heykel Anasanat Dalında Sanatta Yeterliğini tamamladı.

1997-2011 Yılları arasında; Anadolu Üniversitesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Heykel Bölümlerinde Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. 2012'de Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak göreve başladı, 2019 yılında Doçent ünvanını aldı, halen aynı bölümde öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Heykelleriyle 2'si Uluslararası (İtalya ve Fransa), 11'i Ulusal (İstanbul, Ankara, İzmir) 13 ödül aldı. Yurtdışında 1 (Murcia-İspanya), Yurtiçinde 12 (Ankara, İzmir, Van, İstanbul, Edirne, Çanakkale ve Muğla) olmak üzere 13 kişisel heykel sergisi açtı. 21'i Uluslararası (Türkiye, Danimarka, İtalya, Fransa, Kanarya Adaları, Brezilya, İspanya, Bulgaristan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti), 2'si Ulusal 23 heykel sempozyumuna katıldı. 24'ü Uluslararası (Türkiye, Hollanda, İsviçre, Fransa, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan) 85'i ulusal olmak üzere 109 karma sergiye katıldı. Yurtdışı ve yurtiçinde, kurumsal ve özel koleksiyonlarda yüzün üzerinde heykeli bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix

GİRİŞ 1

EDİRNE'DE İLK HEYKEL ÇALIŞMALARI 7

Edirneli İlk Heykeltıraş Adayı, Hüseyin Anka Özkan ve İlk Heykel Çalışmaları	7
Edirne'de İlk Heykeltıraş ve İlk Heykel Atölyesi, Ratip Aşir Acudoğu	11
Acudoğu'nun Edirne'de Yaptığı Heykel Çalışmaları	12
Edirne Hükümet Konağı Atatürk Büstü.....	12
Edirne Gazi Heykeli Yarışması İçin Ratip Aşir'in Projesi	14
Edirne Erkek Lisesi Gazi Büstü.....	15
Edirne Milli Gazete'sinin 12 Mart 1932 Sayısındaki Atatürk Büstü	16
Edirne Erkek Muallim Mektebi Gazi Heykeli.....	16
Menemen Kubilay Anıtı'nın Ön Çalışmaları	19
Ratip Aşir Acudoğu'nun Yaşam Öyküsü.....	21
Edirne Atatürk Anıtı	24
Edirne Polis Parkı Atatürk Büstü	25
Edirne Halkevi Atatürk Büstü.....	29

EDİRNE'NİN İLK VE TEK ATATÜRK ANITI 35

Edirne Gazi Heykeli Yarışması.....	36
Edirne Gazi Heykelinin Yapılış Süreci	37
Edirne Gazi Heykeli'nin Açılışı.....	40
Anıtın Açılışından Sonra Yapılan Çevre Düzenlemeleri ve Tescillenmesi	43
Anıtın 1986 Yılında Yerinin Değiştirilmesi	46
Edirne Atatürk Anıtı Hakkında Genel Bilgi, Tanım ve Değerlendirmeler	51
Kenan Yontunç'un Yaşam Öyküsü	60

EDİRNE'Lİ HEYKELTIRAŞLAR; HÜSEYİN ANKA ÖZKAN VE İLHAN KOMAN	69
Hüseyin Anka Özkan'ın Yaşam Öyküsü	69
Hüseyin Anka Özkan'ın Edirne'deki Heykelleri	84
Mimar Sinan Büstü ve Mimar Sinan Heykeli.....	94
İlhan Koman'ın Yaşam Öyküsü	102
İlhan Koman'ın Edirne'deki Heykelleri	115
SONUÇ VE ÖNERİLER	133
KAYNAKÇA	143
EKLER	151

ÖNSÖZ

Uzun yıllar Osmanlı dönemine başkentlik yapan, sonraki süreçte de kültür ve sanat hayatının önemli merkezlerinden biri olarak varlığını sürdüren Edirne, yaşanan Balkan Savaşları ve işgallerle çok acılar çekmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile şehirde imar düzenlemeleri ve halkın eğitimi ile ilgili temel kurumların oluşturulması gündeme gelir. Nitekim bu süreçte pek çok kurum da açılmış, toplumu eğitecek, bilim, sanat ve her alanda eğitim verecek öğretmenlerin yetiştirilmesine ise öncelik verilmiştir. Edirne ölçeğinde Erkek Öğretmen Okulu, kent ve Trakya bölgesindeki Cumhuriyet'in ilk kuşağının eğitiminde önemli roller üstlenmiştir. Okul, çok sayıda bilim adamı, bürokrat ve sanatçının yetişmesinde ilk basamaklardan birisidir. Bu okulun bünyesinde karşımıza çıkan en önemli isimlerden biri Ratip Aşir Acudoğu'dur. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde sanat eğitimi aldıktan sonra yurtdışında uzmanlığını geliştiren sanatçı, yurda döndüğünde Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nda resim öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Edirne'de ilk heykel atelyesinin kurulması ve heykel çalışmaları dışında öğrencisi Hüseyin Anka Özkan'ın sanat yaşamının gelişmesinde de katkıları büyüktür. Özkan, Balkan coğrafyasından Edirne'ye sığınan binlerce yetim göçmenden biri olarak bu şehirde, parasız yatılı okuyarak kendini geliştirmiştir. Maddi imkansızlıklara rağmen Sanayi-i Nefise Mektebi'ne kayıt yaptırarak buradan mezun olmuş ve ülkemizin önemli sanatçılarından biri olmuştur. Edirne'li varsıl bir ailenin ferdi olan ünlü heykeltıraş İlhan Koman da İstanbul'da Sanayi-i Nefise de yakın tarihlerde eğitim alır. Erken Cumhuriyet döneminin eğitim politikası ve fırsat eşitliğini sağlayanlara şükran ifadesi olarak da, yarışma projesinin kazananı olarak, Anıtkabir'de iki ünlü Edirne'li sanatçının yapıtları yan yana sergilenmektedir.

Erken Cumhuriyet döneminin önemli anıtlarından Edirne Atatürk Anıtı da bu dönemde yapılan ilk 10 anıt heykelden birisidir. Kenan Yontunç tarafından, Türk sanatçı eliyle yapılmış olması da ayrıca değer taşımaktadır.

Türkiye'de heykel ve sanat tarihiyle ilgili olarak yayımlanmış bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaki ana kaynaklara bakıldığında, bırakın Edirne'yi heykel tarihiyle ilgili bilgilerin bile çok kısıtlı olduğu, belirli isimler ve yapıtlar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Doç. Ercan Yılmaz

tarafından hazırlanan elimizdeki çalışma bu açıdan çok önemli bir açığı doldurmaktadır. Yılmaz, Trakya Üniversitesi'nde göreve ilk başladığı dönemden bugüne değin, Edirneli heykeltıraşların ve Edirne'deki heykellerin yıllarca izini sürmüş, dönem tanıklarının ve döneminin yerel basınının verdiği her türlü bilgiyi yıllarca süren bir takiple araştırmıştır. Daha sonra bu heykellerin yerlerini tespit ederek, yapıtları heykeltıraş gözüyle yorumlamış, güncel bilgiler vermiştir.

Edirne gibi küçük bir ilde Erken Cumhuriyet döneminde sanat ve heykele verilen önem, sonrasında devlet imkanlarıyla yetiştirilen sanatçı adaylarının dünyada geldikleri yeri bu çalışma bize açıkça göstermektedir. Doç. Ercan Yılmaz çalışmasında tarihsel bir perspektifle günümüze de ışık tutmaktadır. Bu alana hizmet eden yöneticilerin adları ve çalışmaları tek tek zikredilerek hakları teslim edilmiş, günümüzde Edirne'deki heykellerin durumu, korunma problemleri ve yapılması gerekenler açıkça anlatılmıştır. Bu bakımdan çalışma, bir tarihsel araştırma olmasının yanında kentin ve eğitim kurumundaki idarecilere de sunulan önerilerle yol göstericidir.

Pek çok kamusal alanda, müze ve galeride eserlerini gördüğümüz Doç. Ercan Yılmaz'ın hazırladığı elimizdeki çalışma, heykeltıraş bir akademisyen gözüyle sadece adı veya birkaç yapıtı bilinen Edirneli ünlü heykeltıraşları Edirne'deki yapıtlarıyla literatüre kazandırmıştır. Keyifle okunan, bu kitap çalışması, sadece araştırma eseri olarak değil heykelin ülkemizdeki serüveninin Edirne ölçeğinde de, farklı olmadığını ortaya koymaktadır. Cumhuriyet'in 100 yılı aşan sürecinde, elimizdeki kitapta yer alan yapıtlarla, günümüz Edirne'sinde kamusal alanlarda yer alan heykellerin karşılaştırması ve bunların tartışılmasının gündeme gelmesi adına da Doç. Ercan Yılmaz'ın çalışması büyük değer taşımaktadır.

İstanbul
06.05.2025
Prof. Dr. Selçuk Seçkin

GİRİŞ

Edirne'nin Cumhuriyet dönemi heykel tarihi hakkında yaptığım araştırma ve çalışmalarımın tesadüfi bir başlangıcı olduğunu söyleyebilirim. Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü'nde 2012 yazında başladığım öğretim üyeliği görevimi sürdürmekteyken, 2013 yılında aynı üniversitenin Mimarlık Fakültesi'ne bir başka konuda görüşümün alınması ve danışılmak üzere davet edilmiştim. Görüşeceğimiz Mimarlık Bölüm Başkanı'nın odasının bulunduğu kata çıkarken merdivenlerin son bulunduğu yerde beni beyaz renkli bir büst karşıladı.

Ters yönden ıslık alıyor olmasına rağmen yine de çok etkileyici bir silüete sahip olduğunu fark ettiğim bu heykel tarafından gayri ihtiyari olarak kendisine doğru çekildim. Cazibesinin etkisiyle heykele doğru yaklaşırken, hafızamda kayıtlı Mimar Sinan imgelerinin rehberliğiyle bunun bir Mimar Sinan Büstü olduğunu anladım. Malzemesinin alçı olduğunu fark ettiğim heykelin çevresinde dönerken arkasında “Anka 977” yazısını gördüğümdeyse şaşkınlık, dikkat ve hayranlığım daha da arttı. Türk heykel tarihi adına geçmişte okuyup daha sonra da unuttuğum Hüseyin Anka Özkan'ın Edirne'li olduğu bilgisi zihnimde tekrar aydınlandı. Yaşadığım bu şaşkınlık duygusu görüşmek için girdiğim Mimarlık Bölüm Başkanının odasında daha da çoğaldı çünkü burada da yine alçıdan, küçük boyutlu ama bir usta işi olduğu hemen fark edilen tam boy bir Mimar Sinan heykeli karşımda duruyordu ve arka tabanında yine “Anka” yazısı bulunuyordu.

Mimarlık Bölüm Başkanı ile davet edildiğim konu hakkındaki konuşmalarımızı tamamladıktan sonra heyecanla kendilerine bu heykellerle ilgili sorularımı yönelttim. Heykellerin uzun zamandır bu kurumda olduklarını ama tam olarak ne zaman ve nasıl buraya geldiklerinin bilinmediğini öğrendim. Fark ettiğim en önemli şey ise bu heykellerin Hüseyin Anka Özkan'ın eserleri olduğunun ve onun Edirne'de doğup büyümüş ünlü bir heykeltıraş olduğunun bilinmiyor oluşuydu. Bu durum bir heykeltıraş olarak bende, en yalın ifadeyle buruk bir duygu oluşturmıştu doğrusu.

Bu olayın ardından mesleki bir merak ve sorumluluk duygusuyla Hüseyin Anka Özkan hakkında yeni okumalara ve araştırmalara yöneldim. Bu ilk okumalar ise bir süre sonra asıl geniş bağlamı olan Cumhuriyet'in ilanından sonra Edirne'de heykel ana konusu çerçevesinde çeşitlenerek geliştiler. Bu araştırma ve çalışmalar yıllar içerisinde olgunlaşarak öncelikle bildiri ve makale biçimlerinde çeşitli akademik yayınlara dönüştü ve en nihayetinde de kavuştukları hacim nedeniyle bu kitabın yayımlanması safhasına ulaşılar.¹

Kitabın araştırma konusunun tarihsel sınırlarının başlangıcını, Edirne'de ilk heykel çalışması olarak tespit edilen Hüseyin Anka Özkan'ın Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirdiği Atatürk büstü çalışması (1927) oluşturmaktadır. Sonunu ise, Özkan'ın İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Bölümü'nden mezuniyetinin (1940) ardından, heykeltıraş İlhan Koman'ın da aynı bölümden mezun olarak (1945) ikinci ünlü Edirne'li heykeltıraş olması belirlemektedir. Bu tarihsel sınırlar nedeniyle de kitabın adı kendiliğinden "Cumhuriyetin İlk Çeyrek Yüzylında Edirne'de Heykel Ve Heykeltıraşlar" olarak oluşmuştur.

Kitabın yukarıda çizilen bu tarihsel çerçevesi içinde elde edilen bilgi ve bulguların, kapsamı gereği üç temel bölüm halinde ele alınıp değerlendirilebilecekleri görülmüştür. Bu bölümlerden ilki, Cumhuriyet'in ilk çeyrek yüzylında Edirne'de heykel sanatıyla ilişkili her tür gelişmeyi ve Edirne'de yapılan heykel çalışmalarını içermektedir. İkinci bölümde, aslında ilk bölüm kapsamında değerlendirilebilecek bir kısım olmasına rağmen, hakkında sahip olunan detaylı bilgiler ve bunun yarattığı metinsel büyüklük nedeniyle ilk bölümün bir kısmı olma sınırlarını aşan ve böylelikle kendi başına bir bölüm halinde ele alınması zorunluluğu doğan, Edirne'nin ilk ve tek Atatürk anıtı ele alınmaktadır. Kitabın üçüncü bölümünü ise az önce de değinilmiş olduğu gibi, Edirne'de doğup büyümüş ve Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde İstanbul'da akademi heykel bölümünden mezun olarak heykeltıraş ünvanına sahip olmuş iki ünlü Edirne'li heykeltıraş, Hüseyin Anka Özkan ve İlhan Koman'ın kısa yaşam öyküleri ve onların Edirne'de tespit edilebilmiş heykelleri oluşturmıştır.

Edirne, Bursa'dan sonra ve İstanbul'dan önce Osmanlı'ya başkentlik yapmış olmasından dolayı kent olarak adeta bir Osmanlı dönemi anıt eserler müzesi

¹ Kitap metni boyunca yapılan tüm direkt alıntılarda, alıntı yapılan orijinal metinlerde yer alan tüm yazım hataları, aslına sadık kalmak bakımından aynen aktarılmıştır.

görünümündedir. Bu anıt eserler bünyesinde gelişmiş diğer geleneksel sanat eserleri örnekleri de zengin bir çeşitlilik sunmaktadır. Geleneksel anlamda sahip olduğu bu kültürel ve sanatsal altyapı nedeniyle, Cumhuriyet dönemi Edirne'sinde de, çağına uygun üsluplardaki sanatsal faaliyetlerin sürdürülmesi ve yeni sanat eserlerinin de geçmişteki birikime zaman içinde eklenmesi oldukça doğal bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında en azından Türkiye için yeni ve çağdaş sayılabilecek heykel sanatına ilişkin Edirne'de gerçekleşen faaliyet, uygulama ve gelişmeler bahsedilen bu eklenmeye dair en güzel örnekleri oluşturmaktadırlar. Bu kitabın ilk bölümünde Edirne kent merkezinde 1927'den 1937'ye uzanan süreçte, heykel sanatı adına yaşanan ve saptanabilen olaylar ile olgular tarihsel bir sıralama içinde ve kategorik bir tarzda verilmeye çalışılmaktadır.

İlk bölümdeki en önemli kısımlardan birini, Cumhuriyet'in devlet bursuyla yurtdışına gönderdiği ilk Türk heykeltıraşı olan Ratip Aşir Acudoğu'nun, 1928 yılında yurda dönüşünden hemen sonra, 1929'da Edirne Erkek Öğretmen Okulu'na resim öğretmeni olarak tayin edilmesiyle başlayan Edirne'de yaptığı heykel çalışmaları oluşturmaktadır. Acudoğu, Cumhuriyet tarihimizin ilk kuşak Türk heykeltıraşları arasında en önemli figürlerden biridir. Sanayii Nefise Mektebi Heykel Şubesi'nde başladığı heykel öğrenimini daha sonra, Avrupa'da büyük ustaların yanında ve atölyelerinde sürdürmüş olması onu çağdaşlarından farklılaştırmaktadır. Bu deneyimli heykeltıraşın bir süre Edirne'de yaşaması ve bu sırada yaptığı heykel çalışmalarının, Edirne'de heykel sanatına bakışı ve bu sanat türüyle ilgili gelecekte Edirne'de gerçekleşecek her tür gelişmeyi doğrudan etkilemiş olma ihtimali rahatlıkla düşünülebilir.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan Edirne Atatürk Anıtı, Cumhuriyet tarihinin erken yıllarında Türkiye'nin küçük ölçekli kentlerinden biri olarak tanımlanabilecek Edirne için gerçekleştirilmiş önemli sanat eserlerinden biridir. Tarihsel ve coğrafi bu önemi ve özelliği nedeniyle anıt hakkındaki araştırmalar Edirne tarihindeki yeri ve önemini ortaya koyduğu gibi genel anlamda Cumhuriyet tarihinde kamu alanlarındaki heykel sanatının değişim ve dönüşüm süreçlerine de ışık tutma potansiyeline sahiptir.

Bu bölüm kapsamında, Edirne Atatürk Anıtı'nın geçmişten günümüze geçirdiği evreler, kronolojik bir biçimde ele alınarak ayrı ayrı kısımlar halinde kaleme alınmıştır. Bir anıt heykel olarak genel anlamdaki tarihsel ve sanatsal

değerinin yanı sıra sanatçısı açısından bakıldığında da Edirne Atatürk Anıtı, Türk heykel sanatı ve Türk heykeltıraşlarının gerçekleştirdiği anıtsal çalışmalar kategorisinde özel bir yere sahiptir. Bu nedenle anıtın heykeltıraşı Kenan Yontunç'un yaşamı ve sanatı da bölüm içinde ayrı bir kısım olarak irdelenmektedir. Anıtın geçmişten günümüze sahip olduğu hikayesi, yapılan yanlışlardan ders çıkarılmasına ve Edirne Atatürk Anıtı'nın çağdaşı olan Türkiye genelindeki diğer anıtların akıbeti hakkında bir öngörü oluşturarak, yeni araştırmalara vesile olabilecek niteliktedir.

Edirne, erken Cumhuriyet tarihinin ünlü heykeltıraşlarından ikisinin doğup büyüdüğü şehir olmasıyla da özel bir şehirdir. Bu iki ünlü heykeltıraştan ilki Hüseyin Anka Özkan diğeri ise İlhan Koman'dır. Hüseyin Anka Özkan resmi kayıtlara göre 1911, kendi ifadesine göre ise 1908 yılında, günümüzde Edirne'nin Süloğlu ilçesine bağlı olan Domurcalı köyünde doğmuş ve Edirne Erkek Öğretmen Okulu'ndan mezun olup İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'ne gittiği 1931 yılına dek Edirne'de yaşamıştır. İlhan Koman da 1921'de Edirne'de doğmuş ve Edirne Lisesi'nden mezun olup İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'ne gittiği 1941 yılına dek Edirne'de yaşamıştır. Mezun oldukları liselerin adları farklı olsa da aslında her ikisi de lise öğrenimlerini aynı binada yani bugün de Edirne Lisesi olarak işlev gören binada tamamlamışlardır. Çünkü bina önce Erkek Öğretmen Okulu olarak eğitim vermiş ama daha sonra Edirne Lisesi olarak kullanılmıştır.

Cumhuriyetin ilk çeyrek yüzylında Edirne gibi nispeten küçük olarak tanımlanabilecek bir şehirde, ülkenin sanat geleceğinde çok önemli yer edinecek iki ünlü heykeltıraşın doğup büyümüş olması oldukça özel bir durumdur. Böylesi bir olguyla Cumhuriyetin erken yıllarında bir başka küçük şehirde karşılaşmak mümkün değildir. Bu iki heykeltıraşı önemli kılan ise şüphesiz ki aynı şehirde doğup büyümüş olmaları, aynı lise binasında öğrenim görmüş olmaları ya da aynı akademinin heykel bölümünden mezun olmuş olmaları değildir. Her ikisi de Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli'nin ilk önemli temsilcileri hatta ona yön veren en önemli isimleri arasındadırlar. Her ikisi de birçok ünlü eser vermişlerdir ve eserleri birçok kamusal alanda bugün de halen sergilenmektedirler.

Yukarıda açıklanan nedenlerle kitabın son bölümü Edirne'li ünlü heykeltıraşlar 'Hüseyin Anka Özkan' ve 'İlhan Koman'a ayrılmıştır. Bu bölümde her iki sanatçının kendilerine ait kısımlarda öncelikle yaşam öykülerine yer verilmiş ve ardından bu iki heykeltıraşın Edirne'de bulunan

heykelleri hakkında detaylı bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır. Edirne’li bu iki ünlü heykeltıraşın günümüzde Edirne’de bulunan bu heykelleri kitabın tarihsel sınırları içerisinde Edirne’de yapılmış heykeller değildir. Ama bölümün konusu Edirne’li bu iki ünlü heykeltıraş olduğundan ve onların Edirne’deki bu heykelleri hakkında kapsamlı yayımlar bulunmaması nedeniyle, kitabın bu bölümünde söz konusu heykellere yer verilmesinin literatüre önemli bir katkı sunabileceği değerlendirilmiştir.

EDİRNE’DE İLK HEYKEL ÇALIŞMALARI²

Bu bölümde ele alınan 1927 – 1937 yılları arasındaki on yıllık süreçte, Edirne şehir merkezinde heykel sanatı adına yaşanan oldukça zengin bir olaylar ve etkinlikler silsilesi göze çarpmaktadır. Aynı tarihlerde başkent Ankara, İstanbul ve İzmir hariç ülkenin Edirne ölçeğindeki bir başka kentinde, heykel sanatı adına bu denli yoğun bir yaşantının deneyimlenmiş olması pek olası gözükmemektedir.

Heykel sanatı adına Edirne’de yaşanan bu gelişmeler; kişisel amatör çabalarla yapılan ilk heykel denemelerinden Cumhuriyet döneminin ilk Türk heykeltıraşlarından birinin Edirne’deki yaşamı ve eserlerine, onun Edirne için gerçekleştirdiği profesyonel heykel çalışmalarından, ülkenin bir başka yeri için yaptığı bir anıtın ön çalışmalarına değin geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Bu zengin çeşitlilikte yer alan ve hakkında bilgi/belge bulunabilen heykel sanatıyla ilişkili gelişmeler ve eserler bu bölüm kapsamında, tarihsel bir sıralama ile verilmeye çalışılmıştır.

Bölüm kapsamında aktarılmaya çalışılanlar Cumhuriyet’in erken dönemlerinde, periferide yer alan orta ölçekli bir Cumhuriyet kentinde bile, heykelin bir sanat dalı olarak ne denli önemli bir gündem konusu olduğunu/olabildiğini ortaya koymaktadır.

Edirneli İlk Heykeltıraş Adayı, Hüseyin Anka Özkan ve İlk Heykel Çalışmaları

Edirne’de ilk heykel çalışmasını Edirne Erkek Öğretmen Okulu öğrencisi olan Hüseyin Anka Özkan’ın bu okulda öğrenimini sürdürdüğü 1927 yılında gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Özkan’ın kendi yaşamı hakkında ilettiği bilgilere göre Edirne Erkek Öğretmen Okulu’ndan mezun olur olmaz 1931 yılında Sanayii Nefise

² Bu bölüm temel olarak, bu kitabın yazarınca geçmişte yayımlanan ve aşağıda künye bilgileri aktarılan iki makalesinden yararlanılarak oluşturulmuş ancak yeni bilgilere de yer verilerek tekrar kurgulanmıştır:

- Ercan Yılmaz, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Edirne’de Heykel (1927 – 1937)”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(17), Edirne 2019. S. 240-261.

- Ercan Yılmaz, “Cumhuriyetin İlk Heykeltıraşlarından Ratip Aşır Acudoğu: Yaşamı Ve Anıtları”. *Anadolu Üniversitesi Sanat Tasarım Dergisi*, 8(2), Eskişehir 2018, s.268-283.

Mektebi'nin Heykel Şubesi'nde öğrenime başlamıştır³. Özkan'ın mezuniyet yılı ve Edirne Erkek Öğretmen Okulu'ndaki eğitim/öğretimin o tarihlerde beş yıl olduğu⁴ dikkate alındığında, Hüseyin Anka Özkan'ın yaklaşık olarak 1925-1930 veya 1926-1931 yılları arasında bu okulun öğrencisi olduğu sonucuna varılmaktadır.

Gezer 'Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli' adlı kitabında resmi adıyla Hüseyin Özkan'ın 1909'da Dumurcalı köyünde doğduğunu, babasının adının Ulvi Nuri olduğunu ve kendisinin daha çok 'Hüseyin Anka' olarak tanındığını yazmaktadır⁵. Hüseyin Anka Özkan akademide öğrenci olduğu tarihten itibaren yaşamını İstanbul'da sürdürmüş ve 13 Eylül 2001'de İstanbul'da vefat etmiştir⁶.

Yunan İşgali'nin sona ermesi ve Cumhuriyet'in ilanının ardından Özkan, Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nun sınavını kazanmış ve yatılı olarak kaydolmuştur. Kendi ifadesiyle okulda resim, karikatür derken heykel yapmaya başlamıştır⁷. Köye gidip gelişlerinde köyün bağlı olduğu Lalapaşa nahiye müdürü Osman Bey ile tanışmış ve böylelikle heykel çalışmalarından Osman Bey de haberdar olmuştur.

Özkan bir belgesel filminde kendi sesiyle, 'Osman Bey için bir Mustafa Kemal Heykeli yaptığını bunun kendi pratiğiyle yaptığı ilk heykeli olduğunu, çamur malzeme ile tanışmanın kendisini çok etkilediğini ve bir daha ayırlamadığını' ifade etmektedir⁸.

Hüseyin Anka Özkan'ın kişisel heykel albümünde yer alan bir fotoğrafta (Görsel 1)⁹, Özkan üç arkadaşı ile birlikte, bir büst ve Selimiye maketinin yer aldığı bir stand yanında durmaktadır. Yer aldığı albüm sayfasında fotoğrafın

³ Erdoğan Tanaltay, *Sanat Ustalarıyla Bir Yaşam*, Tekin Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1995, s. 23,24.

⁴ Ratip Kazancıgil-Nilüfer Gökçe-Ender Bilar, *Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) 1361-2005*, Edirne Valiliği Yayınları, 1. Baskı, Edirne, 2006, s. 275.

⁵ Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, Ankara, s. 150.

⁶ <https://www.edebiyatvesanatakademi.com/turk-heykeltraslar/huseyin-anka-ozkan-hayative-heykelciligi-2190.aspx> (Erişim Tarihi: 30.09.2018).

⁷ E. Tanaltay, a.g.e., s. 23.

⁸ Süha Arın, *Hüseyin Anka İle Sinan'ı Yeniden Yorumlamak* (Belgesel Film), MTV Film Televizyon Video Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1998.

⁹ Hüseyin Anka Özkan'ın kişisel fotoğraf albümü halen oğlu Hüseyin Cengiz Özkan'da durmakta ve korunmaktadır. Akademik çalışmalarım için babasının kişisel fotoğraf albümünden tarafıma ilettiği bu ve kitap boyu yer alan diğer tüm görseller ile telefon konuşmalarımızda ilettiği tüm bilgiler için Sayın Hüseyin Cengiz Özkan'a buradan teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmayı bir borç biliyorum. Bu kitapta yer alan ve Merhum Hüseyin Anka Özkan'ın kişisel fotoğraf albümünden oğlu Hüseyin Cengiz Özkan tarafından dijital olarak kopyalanmış tüm görseller 7 Nisan 2018'de tarafıma iletilmişlerdir.

hemen yanına el yazısı ile “*Ekim 1927 Kurtuluş Bayramı*” notunun düşüldüğü görölmektedir. Özkan ve okul arkadaşları izci kıyafetleriyle ve üzerinde durdukları standın, taşınabilir bir sistem üzerinde, kutlamalar için tören alanına taşındığı anlaşılmaktadır. Standın törene taşınarak getirilmiş olmasından ve Özkan ile arkadaşlarının bunun üzerinde poz vermelerinden, stand üzerindeki objelerin öğrenci çalışmalarından oluştuğunu düşündürmektedir.

Görsel 1. 1927 Edirne Cumhuriyet Bayramı, Edirne Erkek Öğretmen Okulu Öğrencilerinden bir grup. Sağdan ikinci Hüseyin Anka Özkan ve muhtemelen onun yapmış olduğu ilk heykel çalışmalarından biri olan Atatürk büstü (beyaz renkli ve kaide üzerinde).

Sadece Anka ve birkaç öğrenci arkadaşının üzerinde poz vermelerinden de; stand üzerinde yer alan Selimiye Maketi ile silüetinden bir Atatürk büstü olduğu anlaşılan heykelin fotoğraftaki öğrenciler tarafından yapılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bu Atatürk büstünün, Özkan’ın Osman Bey’e hediye ettiğini söylediği ve ilk heykel çalışması olduğunu belirttiği heykelinin olma olasılığı yüksek gözükmemektedir. Eğer bu çıkarımlar doğruysa fotoğrafta görülen heykel de Cumhuriyet devrinde Edirne’de yapılmış muhtemel ilk heykel olmalıdır.

Bu makale kapsamında yapılan araştırmalarda, Özkan’ın yine öğrenim gördüğü Edirne Erkek Öğretmen Okulu’nda yaptığı bir başka heykel

çalışmasının daha görseline ulaşılmıştır (Görsel 2)¹⁰. Bu fotoğrafta da bu kez 1928 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için Hüseyin Anka Özkan ve birkaç arkadaşının birlikte yaptıkları ikili bir arslan grubu heykeli görülmektedir. Fotoğrafın arka yüzünde el yazısıyla; *"29-10-1928 Cumhuriyet Bayramında Temsili Arslanların yapımcıları Hüseyin Özkan, Sabri Gürer, Kamil Özgenkaş"* yazmaktadır.

Görsel 2. 1928 Edirne Cumhuriyet Bayramı, Edirne Erkek Öğretmen Okulu Öğrencilerinden bir grup. Sağdan ikinci (beyaz şapkalı) Hüseyin Anka Özkan ve fotoğrafın ortasında o ve arkadaşlarının yaptığı ikili Arslan Grubu heykeli.

Özkan bu ilk kişisel heykel deneyimlerinin ardından, öğrenim gördüğü okuluna, Avrupa'da yedi yıl kalmış bir resim hocasının geldiğinden bahsetmektedir. Bu bölümün kendisiyle ilgili kısmında çok daha detaylı bilgilere yer verilecek bu kişi, Ratip Aşır Acudoğu'dur ve 1929'da Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nda göreve başlamıştır.

¹⁰ Bu fotoğraf; 30 Kasım 2024 tarihinde vefat eden, Emekli Resim Öğretmeni, Ressam ve Fotoğraf Sanatçısı Tayyip Yılmaz'ın (1930 Bulgaristan, 2024 Edirne) arşivinde yer almaktaydı. 27 Eylül 2018 tarihinde kendisiyle görüşmemizde makalemden kullanmak üzere dijital kopyasını oluşturmam için tarafıma verilmişti, kendilerini burada rahmetle anıyorum. Tayyip Yılmaz, bu ve bununla birlikte Hüseyin Anka Özkan'ın öğrencilik dönemi görüntülerini içeren diğer bazı fotoğrafların, Özkan'ın okul yıllarında yakın arkadaşı olan Sabri Gürer tarafından kendisine 1990 yılında verildiğini söylemişti.

Özkan heykel sanatına ilişkin ilk akademik terbiyeyi ondan aldığını ve öğretmeninin göreve başladığı yıl onun yardımıyla, Çanakkale Harbi'ni anlatan bir figür yaptığını da aktarmaktadır. Bunun dramatik bir tablo halinde olduğunu ve dönemin Edirne Valisi tarafından 60 Lira'ya satın alındığını vurgulayan Özkan, heykelden kazandığı bu ilk paranın kendisini çok heyecanlandığını ve harcaya harcaya bitiremediğini ifade etmektedir¹¹. Özkan'ın Edirne'de gerçekleştirdiğini söylediği bu heykel çalışmasına ait herhangi bir görsele ne yazık ki ulaşamamıştır.

Hüseyin Anka Özkan Edirne'de heykel çalışan ilk kişi olmasının yanı sıra, aynı zamanda heykel öğrenimi alarak heykeltıraş olacak olan ilk Edirneli'dir. Kendisi 1931'de girdiği Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Heykel Bölümü'nden 1941 yılında mezun olmuş¹² ve ardından Türkiye'nin en önemli ve ünlü heykeltıraşlarından biri olmuştur. Bu kitabın son bölümünde Özkan'ın yaşam öyküsü daha detaylı bir şekilde aktarılmaktadır.

Edirne'de İlk Heykeltıraş ve İlk Heykel Atölyesi, Ratip Aşir Acudoğu

Edirne'de yaşamış ilk profesyonel heykeltıraş, Cumhuriyetin ilk kuşak Türk heykeltıraşlarından Ratip Aşir Acudoğu'dur.

Acudoğu 1898'de İstanbul'da doğmuş ve 1957'de yine İstanbul'da hayata gözlerini yummuştur. 1918'de Sanayii Nefise Mektebi Heykel Şubesi'nde, bu kurumda yetişmiş ilk Türk heykeltıraşı ve bu kurumun ilk Türk heykel öğretmeni olan İhsan Özsoy'un öğrenciliğinde başladığı öğrenimini daha sonra, Almanya Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde Prof. Belecker'in öğrenciliğiyle sürdürmüş ve ardından Paris'e geçerek çalışmalarını kendi açtığı bir atölyede kişisel olarak devam ettirmiştir¹³. Yurda döndüğü yıl olan 1925'de açılan Avrupa imtihanını kazanarak tekrar Paris'e dönmüş ve bu kez Academie Julian'da Bouchard ve Landowski ile çalışmış, ardından dönemin ünlü heykeltıraşı Bourdelle'in atölyesine girerek kendisiyle yoğun bir çalışma süreci geçirmiştir¹⁴. Acudoğu'nun daha detaylı yaşam öyküsüne bu kısmın sonunda ayrı bir başlık olarak yer verilmektedir.

Gezer'in aktardıklarına göre:

¹¹ S. Arın, a.g.e.

¹² H. Gezer, a.g.e., s. 150.

¹³ Age., s. 92-94.

¹⁴ Nurullah Berk, *Türk Heykeltıraşları*, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 1. Baskı, İstanbul, 1937, s. 30.

"Ratip Aşir, 1928'de yurda döndü ve 1929'da Edirne Öğretmen Okuluna resim öğretmeni olarak atandı.

O tarihte (sonradan, Balıkesir Öğretmen Okulunda bana da öğretmenlik yapmış olan) çok değerli hocam Reşat Tardu da, aynı okulda öğretmendir ve sonra Müdür olmuştur. Ratip Aşir'e okulun lojmanı altındaki mekanı atölye olarak vermiş, takdir ettiği, kişi olarak sevdiği bu sanatçının heykel çalışmalarına olanak sağlamıştır..."¹⁵.

Yukarıda sözü edilen atölye Edirne'de profesyonel bir heykeltıraş tarafından kullanılmış olan ilk heykel atölyesidir. Günümüzde bu mekan 24 Kasım 2017'de açılışı gerçekleştirilmiş olan 'Edirne İl Eğitim Tarihi Müzesi' olarak kullanılmaktadır¹⁶.

Acudoğu'nun Edirne'de Yaptığı Heykel Çalışmaları

Acudoğu yukarıda bahsi geçen ve Edirne'deki görevi süresince çalıştığı bu atölyede, yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre en az dört Atatürk büstü ile en az iki anıt için maket çalışması gerçekleştirmiş olmalıdır. Acudoğu'nun Edirne'deki bu çalışmaları aşağıda kronolojik bir biçimde, ayrı alt başlıklar halinde ele alınmaktadır.

Edirne Hükümet Konağı Atatürk Büstü

Büstün 1929 yılında Ratip Aşir tarafından yapıldığı, 15 Kasım 1929 tarih ve 321 sayılı Edirne Postası gazetesindeki bir haberden anlaşılmaktadır. Büstün bir fotoğrafının da (Görsel 3) yer aldığı haberde *"Bir San'atkarımızın eseri"* başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır: *"Resmini koyduğumuz Büyük kurtarıcı ulu gazimizin bu heykelini Edirne Erkek muallim mektebi Resim muallimi Ratip Aşir B. imal etmiştir. Kudretli san'atkarımızı bu muvaffakiyetinden dolayı tebrik ederiz"*¹⁷. Aynı fotoğrafa aynı gazetenin 14 Şubat 1930 tarihli sayısındaki bir başka haberde de yer verilmiştir¹⁸.

¹⁵ H. Gezer, a.g.e., s. 96.

¹⁶ <http://edirne.meb.gov.tr/www/edirne-il-egitim-tarihi-muzesi-acilisi-gerceklestirildi/icerik/2463> (Erişim Tarihi: 09.07. 2018).

¹⁷ "Bir San'atkarımızın Eseri", *Edirne Postası*, 15 Kasım 1929, s. 1.

¹⁸ "Gazi Heykeli", *Edirne Postası*, 14 Şubat 1930, s. 1,2.

Görsel 3.¹⁹ Ratıp Aşir Acudoğru'nun 1929'da Edirne'de yaptığı ve 1930'da Hükümet Konağı girişine konulan Atatürk Büstü.

Edirne Hükümet Konağı'nın girişine konularak 1 Ağustos 1930'da büstün açılışı gerçekleştirilmiştir. Büst hakkında detaylı bilgiye 'Atatürk'ün Yaşamında Edirne' adlı kitapta yer verilmektedir:

“Edirne’de ilk Atatürk büstü, 1Ağustos 1930’da, o sıralar büyük bir onarım gören Hükümet Konağının en göze çarpan giriş merdivenlerinin sahanlığına dikilmiştir. Bu büstte Atatürk asker giysisi ve doğaldan biraz daha büyük yapılmıştır. Bu değerli yapıt, o günlerde Erkek Öğretmen Okulunda Resim Öğretmeni; aynı zamanda heykeltıraş olan Ratıp Aşir tarafından yapılmıştır. İl Özel İdaresince satın alınıp hükümet konağına dikilmiştir.

Edirne Milli Gazetesinin 4 Ağustos 1930 tarihli sayısında Ata’nın sözkonusu büstü şöyle niteleniyor: ‘Altın sarısı rengi ve siyah kadife fonu ile Hükümet Konağında işi olanların ilk adımda karşılaşp, önünde saygıyla eğildikleri bu yüksek yapıtla, ilimiz halkının büyük kurtarıcımıza karşı olan minnet ve saygılarını yansıtmış oluyor.’

Eski hükümet konağı yıkılıp, yerine yenisi yapıldığında bu büstün nereye konulduğu bilinmemektedir”²⁰.

¹⁹ Anonim, (1929, 15 Kasım). “Bir san’atkarımızın eseri”. Edirne Postası, s.1.

²⁰ Latif Bağman-Oral Onur, *Atatürk’ün Yaşamında Edirne*, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, 1. Baskı, İstanbul, 1982, s. 140.

Edirne Gazi Heykeli Yarışması İçin Ratip Aşır'ın Projesi

Edirne'de büyük boyutlu bir Atatürk Heykeli'nin yaptırılmak istendiği ve bunun için bir yarışma düzenleneceği Edirne Postası gazetesinin 14.02.1930 tarihli sayısındaki haberde görülmektedir. Aynı haberde o tarihte halen Edirne Erkek Öğretmen Okulu resim öğretmeni olan heykeltıraş Ratip Aşır'ın de yarışmaya bir projeyle katılacağı şu ifadelerle aktarılmaktadır:

"Mübeccel Gazimizin Edirne'de de bir heykelinin rekzi takarrür etmiştir heykelin imali için açılan müsabakaya kıymetli san'atkarlarımızdan Erkek muallim msktebi ressim muallimi RatipB delştirak edecektir, muma ileyhın geçenlerde meydana getirdikleri muvaffakiyetli bir büstün' fotoğrafını dercediyoruz.

*R. Cumhur Hz. nin şehrimizde de birheykelinin rekzi takarrur etmiş ve bu maksatla 12000 liralık bir tahsisat kabul edilmiştir. Rekzedilecek heykel ve kaidesi mermerden olacaktır; heykelin Abacılar bahşindeki bahçeye rekzi mukarrerdir. Heykel tabi cesametten üç misli büyük olacaktır"*²¹.

Yarışmanın sonucu Edirne'nin yerel gazetesi Edirne Postası'nın 11.03.1930 tarihli sayısında, *"Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi"* başlığı altında verilmektedir:

"Mübeccel Reisicumhurumuz Gazi Hz. nin Şehrimizde rekzi mukarrer heykellerinin inşası için açılan müsabakaya Heykeltıraş Ratip Aşır, Kenan Ali beylerle Sabiha Ziya Hanım iştirak etmiş ve Vilayette Vali Bf.nin riyasetinde müteşekkil komisyon tarafından ,prajeler tetkik edilerek Kenan Ali beyin projesi muva ık görülmüştür.

*Kenan Ali B tarafından yapılması mukarrer bu heykel evelce de haber verdiğimiz veçhile Abacılarbaşı bahşesine rekzedilecektir, mezkur bahşenin karşı tarafındaki Üçşerfeli ca niine doğru uzanan adanın istimlaki ile ilerde bir bahçe haline ifrağının mutasavver olduğu haber alınmıştır"*²².

Bu haberlerden Ratip Aşır'ın Edirne'de kendisine tahsis edilmiş olan atölyesinde, bu yarışma için ön çalışma niteliğinde bir Atatürk Heykeli projesi hazırladığı anlaşılmaktadır. Fakat ne yazık ki bu heykele dair bir görsele ulaşılammıştır.

²¹ "Gazi Heykeli", *Edirne Postası*, 14 Şubat 1930, s. 1,2.

²² "Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi", *Edirne Postası*, 11 Mart 1930, s. 1.

Edirne Erkek Lisesi Gazi Büstü

Edirne Erkek Öğretmen Okulu resim öğretmeni Ratip Aşır Bey'in Edirne için yaptığı bir heykeliyle ilgili 12.03.1932 tarihli bir yerel gazete haberinde, kendisinin daha önce 'Edirne Erkek Lisesi'ne (bugünkü adıyla Edirne Lisesi) yaptığı Gazi büstünden de söz edilmektedir. Geçmişte Edirne Erkek Lisesi olan bu bina günümüzde halen Edirne Atatürk Ortaokulu olarak hizmet vermektedir²³.

Yukarıdaki haberin tarihi referans alındığında Edirne Erkek Lisesi Gazi Büstü'nün 1932'den önce yapılmış olması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Ratip Aşır'ın imzası ve 1931 tarihini taşıyan ve bugün halen 'Edirne İl Eğitim Tarihi Müzesi'nde sergilenmekte olan 70x60x40 cm ölçülerindeki alçı²⁴ büst (Görsel 4) muhtemelen sanatçının Edirne Erkek Lisesi için yapmış olduğu büsttür.

Görsel 4.²⁵ Ratip Aşır Acudoğlu'nun 1931'de Edirne'de yaptığı Atatürk Büstü. Halen Edirne İl Eğitim Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir.

²³ Ratip Kazancıgil-Nilüfer Gökçe-Ender Bilar, a.g.e., s. 270.

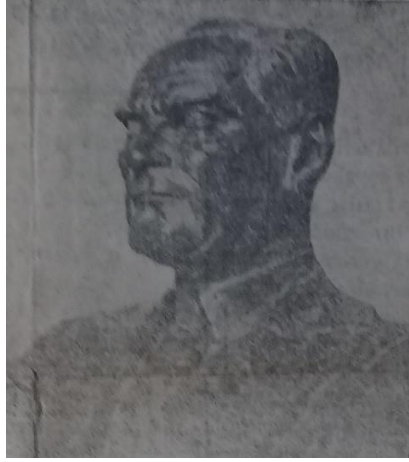
²⁴ 2018'de yayımlanan makalemden bu büstün malzemesini bronz olarak yazmıştım. O zaman büstü ancak uzaktan gözlemlene fırsatım olduğu için, uzun yıllar deforme olmadan duruyor olması, rengi ve görsel plastik etkisi bu izlenimi uyandırmıştı. Fakat birkaç yıl sonra açık havada fotoğraflayabilmek için, okul müdürlüğünden izin alarak büstü okul bahçesine taşıttığımda, büstün zemin boşluğunu da görme imkanı bulmuş, böylelikle büstün çok ince biçimde ustaca alçı döküm tekniği ile yapıldığını anlama fırsatım olmuştu.

²⁵ Ercan Yılmaz tarafından 01 Ekim 2018 tarihinde Edirne İl Eğitim Tarihi Müzesi'nde fotoğraflanmıştır.

Edirne Milli Gazete'sinin 12 Mart 1932 Sayısındaki Atatürk Büstü

Başlıkta tarihi belirtilen gazete haberinde, Ratip Aşir'in yaptığı bir başka Atatürk büstünün fotoğrafı yer almaktadır (Görsel 5). Sanatçı bu büstü de yine Edirne'de olduğu yıllarda kullandığı atölyede yapmış olmalıdır.

Haberde sanatçının daha önce yaptığı bir heykelden ve halen yapmakta olduğu bir başka heykelden bahsedilirken, kullanılan fotoğraftaki büste ait detaylı bilgi verilmemekte ve sadece *“Sanatkarı ve eserlerinden birini de karilerimize takdim ediyoruz”* ifadesi yer almaktadır²⁶.

Görsel 5. Edirne Milli Gazetesi'nin 12 Mart 1932 tarihli sayısında yer alan, Ratip Aşir Acudoğu'nun yapmış olduğu bir diğer Atatürk Büstü.

Edirne Erkek Muallim Mektebi Gazi Heykeli

Gazete adı ve tarihi (Edirne Milli Gazetesi'nin 12 Mart 1932) bir önceki alt başlıkta belirtilen haberden, Ratip Aşir'in görevini sürdürdüğü okul olan Edirne Erkek Muallim Mektebi'nin holü için de bir heykel yapmakta olduğu öğrenilmektedir. *“Sanatkarlarımızı Sevelim ve Koruyalım”* başlıklı haberde şu cümleler yer almaktadır:

“Milli hırsımızın müte- vazi ve feragatkar çocukları mahrumiyetler içinde çalışır ve muvaffak olurlarken duyduğumuz hazzı ifadeden acız. Türk sanatkarları yaradılış ve duyuşlarındaki enginliği izhar ve ispat için vesaitsizlik, ve himayesizlik içinde çırpınırken gördükleri ufak bir

²⁶ “Sanatkarlarımızı sevelim ve koruyalım”, *Edirne Milligazete*, 12 Mart 1932, s. 1.

muzaharetle ne nefis bedialar yarattıklarına misal olarak Ulu Halaskarın pek muvaffak olunmuş büstünü karilerimize takdim ediyoruz.

Erkek Muallim mektebinin resim hocası heykeltıraş Ratip Aşır bey kıymetli irfan ocağından gördüğü muzaheretle güzide eserler vücade getirmiş muvaffak bir genç artistimizdir. Son defa Erkek Lisesine yaptığı Gazi büstünde bilhassa pek muvaffak olan bu kudretli genç bu kere de mektebinin güzel holi için ansambl bir Gazi heykeli ibdaina çalışıyor. Ratip beye muvaffakiyetler dileriz Sanatkarı ve eserlerinden birini de karilerimize takdim ediyoruz”²⁷.

Haberin detayından bu çalışmanın o tarihte henüz devam etmekte olduğu ve tamamlanmadığı anlaşılmaktadır. Bu heykelle ilgili bir başka haberin de Milliyet Gazetesi’nin 15 Mart 1932 tarihli sayısında “Edirne Gazi Heykeli” başlığı altında yayımlandığı görülmektedir. Bu haber Ratip Aşır ve çalışmalarının Edirne dışında da takip ve takdir edildiğini göstermektedir.

“Edirne Erkek Muallim mektebi resim muallimi Heykeltraş Ratip Aşır B. in mektebin holüne rekzedilecek olan Gazi Hazretlerinin bir heykelini yapmakla meşgul olduğunu Edirne’de çıkan Milli gazetede okuduk. Ratip Aşır Bey memleketimizin iftihar edeceği san’atkarlardan biridir. İstanbul Güzel San’atlar akademisinde senelerce çalışmış ve nihayet Avrupa müsabakasında birinciliği ihraz ederek Parise gitmiş ve orada Bourdelle’in yanında çalışmıştır. Memlekete avdet ettiği zaman kendisi Edirne Muallim mektebinde resim hocalığına tayin edilmişti. Elyevm Ratip Aşır Bey Edirnededir ve mütevazi bir san’at endişesile orada çalışmaktadır”²⁸.

²⁷ A.g.e., s. 1.

²⁸ “Edirne Gazi Heykeli”, *Milliyet Gazetesi*, 15 Mart 1932, s. 5.

Görsel 6. Edirne Erkek Muallim Mektebi Gazi Heykeli

Heykeli ve bulunduğu mekanı gösteren 'Görsel 6'²⁹, Edirne Tarihi hakkında çok değerli çalışmaları ve arşivi olan Sayın Cengiz Bulut Bey tarafından, bu konudaki çalışmalarından haberdar olduğu için, 24 Ekim 2019'da bana ulaştırılmıştır. Cengiz Bey fotoğrafı bana ilettiği mesajında, bunun Edirne Halk Eğitim Binası içindeki Gazi Heykeli olduğunu düşündüğünü ve müzayededen aldığını yazmıştı. Ben ise fotoğrafı gördüğümde mekanın 'Edirne Erkek Öğretmen Okulu Binası Fuayesi' olduğunu ve heykelin de makalemden görseli olmayan heykele ait olduğunu anlamış ve bu bilgiyi kendisiyle paylaşmıştım. Hem üzerindeki "Ağabeyime 16-10-937" hem de arka yüzündeki "Mektebin dahilinde Gazi büstü" şeklindeki elyazısı ifadelerden, fotoğrafın 1937 yılında Edirne'de bir okul binası içinde çekildiği anlaşılmaktadır. Fotoğrafta görülen mimari detaylardan da bu mekanın, o tarihte 'Edirne Erkek Öğretmen Okulu', günümüzde ise 'Edirne Lisesi' olarak kullanılmakta olan binanın fuayesi olduğu anlaşılmaktadır.

²⁹ 2018 yılında yayımlanan "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Edirne'de Heykel (1927 – 1937)" adlı makalemden bu heykele ait bir görsel ulaşılamadığı için, "Bu haberlere konu olan 'Edirne Erkek Muallim Mektebi Gazi Heykeli'nin tamamlanıp tamamlanmadığına dair herhangi bir bilgiye ve görsel maalesef rastlanılamamıştır", ifadesi yer almaktaydı. Cengiz Bey'e hem bu fotoğraf hem de çalışmalarındaki tüm diğer katkıları nedeniyle buradan tekrar teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum.

Menemen Kubilay Anıtı'nın Ön Çalışmaları

İzmir Menemen'de 23 Aralık 1930 tarihinde yaşanan ve asıl mesleği ilkökul öğretmenliği olan yedek subay Mustafa Fehmi Kubilay ile Hasan ve Fehmi isimli iki bekçinin şehit edilmeleriyle sonuçlanan bir ayaklanma yaşanmıştır. Olayın ardından Menemen'de Kubilay'ın hatırasına bir anıt yapma fikri Ankara'da kabul görmüş ve anıtın yapılacağıyla ilgili haber Cumhuriyet Gazetesi'nin 11 Mart 1931 tarihli gazetesinde yer almıştır. Anıtın yapılmasıyla ilgilenmek üzere de TBMM'de bir komisyon kurulmuş ve gerekli paranın toplanabilmesi adına bağış toplamak için İş Bankası'nda bir hesap açılmıştır³⁰.

Menemen anıtının yapılacağıyla ilgili haber Edirne'nin yerel gazetesi olan Edirne Milligazete'sinde de 2 Haziran 1931 tarihinde *"Kubilay Abidesi İnkılap Borcunu Unutma"* başlığı altında yer almıştır. Olayın ve onun hatırası için yapılacak olan anıtın hem ülke genelinde hem de Edirne'nin gündeminde ne kadar önemli bir yer tuttuğunu göstermesi bakımından haberdeki cümleler oldukça anlamlıdır:

"İstanbulda neşrolunan Cumhuriyet refikımız Menemende mürteciler tsrafından şehit edilen aziz Kubilayın namına bir abide inşası için teşebbüste bulunmuştur. Bunun üzerine Ankarada Büyük Millet Meclisi reisi Kazım Pş. Hz. riyasetleri altında bu abide komitesi teşekkül etmiş ve işe başlamıştı. Komitenin vazifesi inkılap kurbanı kubilayın namına inşa edilecek olan bu abide ile bütün memleketi alakadar etmek ve her vatandaşın yardımını temin etmektir. Komite faaliyete devam ediyor ve Belediyeler vasıtasile vilayet halkına bu mukaddes vazifelerini hatırlatıyor. Geçen Salı günü bu maksatlarla şehrimiz Belediye dairesinde bir içtima yapılmış ve bu abideye Edirne halkının da yardımını temin etmek üzere dün bir komisyon teşkil edilmiştir. Belediye reisimiz Ekrem Beyin riyaset ettiği bu komisyon çarşanbadan itibaren işe başladı. Tertip olunacak program dahilinde semt semt bütün şehir dolaşarak halkın bu abideye yardımı temine çalışılacak ve toplanan paralar en yakın İş bankasına yatırılacaktır. Teberrüda bulunacak vatandaşların isimleri Cumhuriyet refikımızda da neşredilecektir.

İşi böylece halkımızın gözü önüne koyduktan sonra bugünkü hür ve pervasız hayatimizi, yarının refah ve saadetini temin eden aziz inkılabımızın geçirdiği

³⁰ Selman Yaşar, "Menemen Kubilay Anıtı'nın Açılışı", *History Studies*, Cilt 3, Sayı 2, 2011, s. 385-389. http://www.historystudies.net/dergiyayrinti/menemen-kubilay-anitinin-acilisi_251 (Erişim Tarihi: 04.07.2018).

*son tehlikede hayatı bahasına bu mukaddes varlığı koruyan bu genç muallim ve faziletli askere onun ulvi namını yaşatacak kıymetli abidesine yardımın her Türke bir borç olduğu bir kere daha anlaşılır. Onun için vatandaş inkılap borcunu unutma diyoruz*³¹.

Yaşar'ın aktardığına göre 11 Ocak 1933'de CHP İdare Heyeti'nce yapılan bir toplantıda, anıt için toplanan paranın 20.000 liraya ulaşmasının da dikkate alınmasıyla, anıtın olayın yıldönümüne yetiştirilmesine ve anıtın sanatçılardan alınacak tekliflere göre projelendirilmesine karar verilmiştir. Nihayet 19 Aralık 1933'de, yapılan çağrı sonucu sanatçılardan gelen 9 farklı proje önerileri arasında yapılan yarışma sonunda Ratip Aşir Bey'in eseri birinci seçilmiştir³².

Ratip Aşir bu anıt için ön çalışmalara çok büyük olasılıkla yukarıdaki gazete haberlerinin ardından ve daha önce bahsi geçen Edirne Erkek Öğretmen Okulu lojmanı altındaki atölyesinde başlamış ve projesini yarışmaya yetiştirmiştir. Buna göre anıtın ön çalışmalarının, yarışmanın yapılacağı haberlerinin çıktığı 1931 Mart'ı ile yarışmanın sonuçlandığı Aralık 1933 tarihleri arasında gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim anıtın bu atölyede tasarlandığı bilgisini Gezer de aktarmaktadır: *"Ratip, Menemen'deki Kubilay Anıtının ilk çalışmalarını da Edirne'de, bu atelyede yapmıştır"*³³.

Anıtın ilk çalışmalarına dair herhangi bir görsele literatürde rastlanılamamıştır. Anıt 26 Aralık 1934 tarihinde açılmıştır³⁴ (Görsel 7).

³¹ "Kubilay Abidesi İnkılap Borcunu Unutma", *Edirne Milligazete*, 02 Haziran 1931, s. 1.

³² S. Yaşar, a.g.m., s. 389-390.

³³ H. Gezer, a.g.e., s. 96.

³⁴ Kıvanç Osma, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri (1923-1946)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1. Baskı, Ankara, 2003, s. 83.

Görsel 7.³⁵ Acudoğu'nun 1931-33 yılları arasında ön çalışmalarını Edirne'de yaptığı ve 1934'de Menemen'de açılışı yapılan Kubilay Anıtı.

Yarışmanın sonuçlanmasından bir yıl sonra anıtın açılışının gerçekleştirildiği göz önüne alındığında, Ratip Aşir bu bir yılı yani Aralık 1933 ile açılış tarihi olan Aralık 1934 arasını yoğun bir çalışma ile geçirmiş olmalıdır. Anıttaki bronz figürün modelajını ve bronz dökümünü Edirne'deki çalışma ortamında gerçekleştiremeyeceği düşünüldüğünde, Ratip Aşir yarışmanın açıklanma tarihinden sonra ya Edirne'deki görevinden izin almış olmalı ya da daha sonra öğretmenlik görevini sürdürdüğü İstanbul'a tayin edilmiş olmalıdır.

Ratip Aşir Acudoğu'nun Yaşam Öyküsü

Râtip Aşir Acudoğu 20 Şubat 1898'de İstanbul Molla Gürani'de doğmuştur. İstanbul Beykoz Çubuklu Ortaokulu'nda öğretmenlik yaptığı için ikamet ettiği Çubuklu'daki yalısında 15/16 Ocak 1957 gecesı kalp krizinden vefat etmiştir. Kabri o boğaz köyünün arkasındaki sırtta yer alan mezarlıktadır.³⁶

³⁷

³⁵<https://www.google.com/search?q=menemen+an%C4%B1t%C4%B1&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjK5-r1uuPdAhUqYsKHUARAQcQsAR6BAGCEAE&biw=1600&bih=789#imgrc> (Erişim Tarihi: 06.10.2018).

³⁶ <http://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZINCAN/heykel/index.htm> (Erişim Tarihi: 19.05.2018)

³⁷ Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, (3), Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları. 1984, s.97

İlköğrenimini Mahmudiye Rüştüyesi'nde tamamlamış, ortaöğrenimini Ankara Sultanisi'nde sürdürürken son sınıfta I. Dünya Savaşı nedeniyle askere alınmıştır.³⁸ Savaşa 37. Kafkas Fırkası depo taburunda katılmış ve mütarekede üsteğmenlik ile terhis edilmiştir. Babası Hüseyin Aşir Molla medreseden yetişmiş, taşra kadılıklarında bulunmuş, hür fikirli, seçkin ve aydın bir kişidir, oğlunun heykeltıraş olmak istediğini öğrendiğinde, onu meslek seçiminde tamamen serbest bırakmıştır.³⁹

1918 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girerek, ilk Türk heykeltıraşı ve Heykel Bölümü'nün ilk Türk heykel hocası İhsan Özsoy'un öğrencisi olmuştur. Babası Aşir Molla'nın maddi desteğiyle, farklı kaynaklardaki farklı tarihlendirmelere göre 1920, 21 veya 22'de Almanya'ya giderek, Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde Prof. Belexer'in yanında çalışmıştır.^{40 41 42 43}

44

Görsel 8.⁴⁵ Ratip Aşir, gençlik yıllarında bir çalışmasıyla.

³⁸ Osma, A.g.e., s.197

³⁹ <http://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZINCAN/heykel/index.htm> (Erişim Tarihi: 19.05.2018)

⁴⁰ Nurullah Berk, *Türk Heykeltraşları*, İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 1937, s.29

⁴¹ Hadi Bara, "Heykeltraş Ratip Aşir", *Arkitekt Mimarlık Şehircilik ve Belediyecilik Dergisi*, Seri VI, Cilt 26, Sayı 286, Nurgök Matbaası, İstanbul 1957, s.43

⁴² Gültekin Elibal, *Atatürk ve Resim-Heykel*, (2). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 1973, s.231

⁴³ Gezer, a.g.e., s.92

⁴⁴ Kaya Özsegin, *Türk Plastik Sanatçıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.21

⁴⁵ Bu fotoğraf, Acudoğu'nun Edirne'de görev yaptığı yıllarda gerçekleştirdiği bir Atatürk Büstü'nün ortaya çıkarılıp korunmasında büyük emeği geçmiş olan, Edirne Anadolu Öğretmen Lisesi Resim İş Öğretmeni Fatih Çapkan tarafından 1998'de hazırlanan, Acudoğu hakkındaki bilgi panosunda yer almaktadır. Bu pano halen bahsi geçen büst ile birlikte Edirne İl Eğitim Tarihi Müzesi'nde bulunmaktadır. Panodaki fotoğraf kopyasının altında: 'Ratip Aşir Acudoğu, Prof. Adnan Çoker Arşivi' yazmaktadır.

1918 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girerek, ilk Türk heykeltıraşı ve Heykel Bölümü'nün ilk Türk heykel hocaı İhsan Özsoy'un öğrencisi olmuştur. Babası Aşir Molla'nın maddi desteğiyle, farklı kaynaklardaki farklı tarihlendirmelere göre 1920, 21 veya 22'de Almanya'ya giderek, Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde Prof. Bealecker'in yanında çalışmıştır.^{46 47 48 49}

50

Dünyanın en büyük sanat merkezi olan Paris'e gitme ihtiyacı duyan sanatçı, tavsiye üzerine Maillol ile çalışmak istemiştir. Ancak Maillol'un ders vermediğini öğrenmiş, kendine bir atölye tutarak çalışmaya, müze ve galerileri dolaşmaya başlamıştır. Kısa bir süre sonra İstanbul'a dönen Ratip Aşir, 1925'te Akademide açılan 'Avrupa müsabakasını' kazanmış 'hükümet talebesi' olarak tekrar Paris'e gitmiştir. Julian Akademisine yazılan Ratip Aşir, bir süre burada Bouchard ve Landovsky gibi Akademi hocalarının direktifi altında çalıştıktan sonra büyük sanatkar Bourdelle'in atölyesine girerek onunla sıkı bir mesai arkadaşlığı yapmıştır. Ayrıca Bourdelle'in Ratib üzerinde çok etkili olduğu bilinmektedir.⁵¹

Ratip Aşir'in çok yakın dostu olduğunu ifade eden Reşat Ekrem Koçu, Bourdelle'in Ratip'e hitaben yanından ayrılırken; "Delikanlı.. heykeltirilikte artık benden ve yeryüzünde başka bir fâniden öğreneceğin hiçbir şey kalmadı.. dedi ve gözleri yaşararak ekledi, yapacağın eserlerin neler olacağını bilemem, tahmin ettiğim şey eserlerinde Türk milletinin ruh asaletinin ve kudretinin yaşatılacağıdır" dediğini aktarmaktadır.⁵²

Ratip Aşir 1928 yılında İstanbul'a dönmüş ve fikri temelleri Fransa'da atılmış olan 'Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği'nin kurucuları arasında yer almıştır. Grupta heykeltıraş olarak sadece kendisi ve Ali Hadi Bara bulunmaktadır.⁵³

⁴⁶ Berk, A.g.e., s.29

⁴⁷ Bara, A.g.m., s.43

⁴⁸ Elibal, A.g.e., s.231

⁴⁹ Gezer, A.g.e., s.92

⁵⁰ Özsezgin, A.g.e., s.21

⁵¹ Berk, A.g.e., s.29-31

⁵² <http://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZINCAN/heykel/index.htm> (Erişim Tarihi: 19.05.2018)

⁵³ Gezer, A.g.e., s.320

Görsel 9.⁵⁴ Acudoğu, Erzincan İnönü Anıtı'ndaki figürlerinden biriyle alçı çalışma aşamasında.

Ratip Aşir Acudoğu 1929'da Edirne'de başladığı resim öğretmenliği görevini daha sonra İstanbul'da sürdürmüş ve Zeyrek, Bakırköy ve Beykoz'da farklı okullarda çalışmıştır. Bu görevine paralel olarak heykel çalışmalarını da sürdürmüş ve Menemen Kubilay Anıtı-1934, Bolu Atatürk Anıtı-1940 (Nejat Sirel ile birlikte), Erzincan İnönü Anıtı-1947 ve Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Atatürk Anıtı-1954 gibi birçok önemli anıta imza atmıştır.

Edirne Atatürk Anıtı⁵⁵

Edirne'de bir Atatürk anıtı yaptırılması kararı 1929 yılında Valilik ve Belediye yetkililerince alınmış ve bu amaç için 1930 yılı bütçesinden 12.000 lira ayrılmıştır⁵⁶. Ulusal ölçekte bir yarışma açılmış ve yarışma 1930 yılının Şubat ayı sonları ya da Mart ayı başlarında sonuçlanmıştır. Yarışmaya Cumhuriyet

⁵⁴ Hadi Bara, "Heykeltraş Ratip Aşir", *Arkitekt Mimarlık Şehircilik ve Belediyecilik Dergisi*, Seri VI, Cilt 26, Sayı 286, Nurgök Matbaası, İstanbul 1957, s.43

⁵⁵ Tarihsel sıralama gereği Edirne Atatürk Anıtı'na burada kısaca değinilmiş ama bu kitap kapsamında anıta çok daha detaylı biçimde ayrı bir bölüm olarak yer verilmiştir.

⁵⁶ L. Bağman-O. Onur, a.g.e., s. 134.

dönemi ilk Türk heykeltıraş kuşağından olan Kenan Ali (Yontunç), Ratip Aşır (Acudoğu) ve Sabiha Ziya (Bengütaş) katılmışlar, dönemin Edirne Valisi Emin Arda başkanlığında kurulan komisyonca Kenan Ali Bey'in projesi uygulanmak üzere birinci olarak seçilmiştir⁵⁷.

Heykel taahhüt edilen süreyi aşarak ve taahhüt edilen mermer malzemenin dışında bronzdan imal edilerek, gecikmeli olarak tamamlanmış ve açılışı 23 Nisan 1931'de gerçekleştirilmiştir⁵⁸.

Anıt 1975 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan bir genelge kapsamında korunması gereken eski eser statüsüne alınmıştır. Buna rağmen anıtın yeri Edirne Belediyesi tarafından 1986 yılında, ilgili kurum ve kuruluşlardan izin alınmadan, konuyla ilgili uzmanlara ya da o tarihte hayatta olan sanatçısı Yontunç'a danışılmadan değiştirilmiştir.

Anıt günümüzde de Edirne'nin yegane Atatürk anıtıdır. Bundan sonra Edirne'de Valilik, Belediye ya da başka herhangi bir kurum tarafından ulusal ölçekte bir yarışma ya da bir başka usülle herhangi bir Atatürk anıtı gerçekleştirilmemiştir. Anıt Türk heykel tarihi açısından çok özel bir yere sahiptir ve bu kitabın bir sonraki bölümünde tüm yönleriyle çok detaylı biçimde ele alınmaktadır.

Edirne Polis Parkı Atatürk Büstü

Bağman ve Onur'a göre bu büst 1936 yılında emniyet teşkilatının öncülüğü ve halkın yardımları ile yaptırılmış ve Kaleiçi Polis Parkı'na konularak açılışı gerçekleştirilmiştir. Yine aynı kaynakta büstün açılışına dair şunlar yazmaktadır:

“Bu değerli büstün açılışı, o dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından yapılmıştır. Bu açılışla ilgili Polis dergisinin 1936 tarihli ve 23. Sayısında aşağıdaki yazı ve İçişleri Bakanının açılış konuşmasını sadeleştirerek sunmakta yarar görülmüştür.

-Sevgili yurdumuzun batı sınırı bekçisi olan Edirne'mizde emniyet binası önünde gösterişsiz, fakat değerli bir polis parkı yapılmış, bu parkın ortasına Ulu Önderimiz Atatürk'ün büstlerini taşıyan bir emniyet büstü dikilmiştir.

⁵⁷ K. Osma, a.g.e., s. 56.

⁵⁸ L. Bağman-O. Onur, a.g.e., s. 134.

Büstün açılış töreninde İçişleri Bakanımız sayın Şükrü Kaya bulunmuş ve büstün açılışını bir söylevle açmıştır.

Sayın Bakanın değerli söylevlerini aşağıya basıyoruz.

Sevgili Edirneliler,

Edirne'de Atatürk Emniyet Anıtını açıyorum. Edirne ve emniyet. Lügatta birbirine bu kadar yaklaşan başka bir kelime tanımıyorum. Edirne derdemez bizim hatıramıza 'Edirne emniyette oldukça, Türkiye'de emniyet var' geliyor. Türkiye'de emniyet yoksa bilin ki dünyada da emniyet yoktur. Biz Edirne'nin emniyetine ne kadar önem veriyorsak, cihan demokrasisi de ona o kadar önem vermektedir.

Türklerin Edirne için yaptıkları özveriler tarihte yazılıdır. Herkez bilir ki, Türk uygar dehasının Edirne için yaptığı şaheserlerle herkesin hayret ve beğenisi önündedir. Asıl Türklerin bundan sonra yapacakları yapıtları görecektir ve onları anlayacak olan gelecek kuşaklara şimdiden imreniyorum. Edirne dünyanın imreneceği büyük ve güzel, bayındır, şen ve neşeli bir Türk kenti olacaktır. Bize bu inancı veren, Türk ulusu için her ilerici atılımı gerçekleştiren Ulu Önder Atatürk'tür. O'nun kurduğu rejimdir. Ben, onun içindir ki Atatürk'ün buradaki büstüne, Edirne'ye dikilmiş bir Emniyet Anıtı diyorum. Ve bu güvenlik nedeniyle Edirne'li hemşerilerimi kutluyorum.

Edirne'lileri her yönden ve bakımdan kutluyorum. Edirne'lileri kutlamakla bütün Türk Ulusunu kutlamış oluyorum. Çünkü her Türk aynı zamanda Edirne'lidir. Her Türk'ün yüreğinde, Edirne'nin güvendiği kutsal bir görev halinde yaşamaktadır"⁵⁹.

⁵⁹ L. Bağman-O. Onur, a.g.e., s. 140.

Görsel 10.⁶⁰ Sanatçısı bilinmeyen ve 1936'da açılışı yapılan Edirne Polis Parkı Atatürk Büstü'nün 2018 yılındaki görünümü.

Görsel 10'da görülen büst 2018 yılında halen Polis Parkı olarak bilinen ve kullanılan parkta orijinal yerinde durmaktaydı ve bu satırların yazarı tarafından fotoğraflanıp gözlemlenmişti. Yıllar içinde büst üzerine amatörce bir zihniyetle üst üste defalarca sürüldüğü anlaşılan boyaların oldukça kalın ve yapay bir katman oluşturduğu görülmekteydi. Bağman ve Onur tarafından bronz olduğu belirtilen heykelin⁶¹, üzerinde bilinçsizce gerçekleştirilmiş olan bu boyamalar nedeniyle bronzdan olup olmadığı anlaşılamamakta, heykele ait olmayan ve heykelin hakiki yüzeyini de algılamayı engelleyen bu kalın tabakada, kabarma ve çatlamalar da gözlenmekteydi.

Diğer bir deformasyon da mermer kaidede göze çarpmakta, deprem ya da farklı bir sebeple kaideyi oluşturan parçaların birbiriyle ilişkisinin bozulduğu ve bu bozulma sonrasında yine amatörce bir biçimde, sıradan bir mermer yapıştırıcı ve sıradan bir işçilikle parçaların birbirine özensizce yapıştırıldığı anlaşılmaktaydı. Büst ve kaide ilişkisine dair gözlemlenebilen en önemli sorun ise; büstün kaidenin tam merkezinde değil de, hafif önde ve sağda (büstün bakış yönü baz alındığında) duruyor olmasıydı.

⁶⁰ Ercan Yılmaz tarafından 01 Ekim 2018'de fotoğraflanmıştır.

⁶¹ L. Bağman-O. Onur, a.g.e., s. 140.

Heykel, üstü düz kesim piramidal bir beton taban üzerinde üç ayrı mermer parçanın üst üste gelmesiyle elde edilmiş, oldukça yüksek ve sütunumsu bir kaide üzerinde yer alan, bir Atatürk büstünden oluşmaktaydı. Beton tabanın büste göre ön yüzünde, piramidal yapıya uygun kesilmiş altı geniş üstü dar bir mermer levha üzerindeki yazı, Görsel 11'de görülmektedir.

Açılış töreni hakkında bilgi aktaran ve yukarıda alıntı yapılan kaynakta, heykeli yapan heykeltıraşa değinilmemekte, büstün üzerinde de heykeltıraşına ait bir imza ya da bilgi yer almamaktaydı. Büstün yüz kısmı hariç diğer yerlerinin yeterince önemsenmeden ve baştan sağma bir biçimde yapıldığı anlaşılmaktaydı. Özellikle yanlardan ve arkadan bakıldığında heykelin bu kısımlarının oldukça özensiz bir çalışmanın sonucu oluşturulduğu açıkça görülmüyordu.

Görsel 11.⁶² Edirne Polis Parkı Atatürk Büstü kaidesindeki yazı detayı.

Heykeli yapan kişi hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamasına rağmen, Atatürk büstünün yüzüne, sanatçısının anatomik yaklaşım biçimi ya da plastik yorumu açısından bakıldığında, bu yüzün Kenan Ali Yontunç'un çalışmalarını çağrıştırmakta ve hatta onun yaptığı diğer Atatürk büstleri ile masklarına oldukça benzemektedir.

Nitekim Nahid Sırrı, 1940'da Edirne ziyareti hakkında kaleme aldığı bir seyahat yazısında, Edirne Atatürk Anıtı'nı (Kenan Yontunç, 1931) oldukça

⁶² Ercan Yılmaz tarafından 01 Ekim 2018'de fotoğraflanmıştır.

yeren sözlerinin hemen ardından kısaca bu büste de değinmekte ve hakkında sadece şunları söylemektedir:

“Atatürk’ün bir de Kal’eiçi taraflarında, esas hıristiyan mahalleleri kısmında ve Polis Müdürlüğü’nün önündeki bahçede, 1936 tarihini taşıyan büstü var ki onu artık tavsif ve tarif edemeyeceğim ve ona bir yer bulamayacağım”⁶³.

Tüm eleştirel değerlendirmelere rağmen tarihsel bir önemi bulunan bu büst, Covid salgını döneminde Edirne Belediyesi tarafından kaldırılmış⁶⁴ ve yerine aşağıda fotoğrafı verilen, günümüzde hemen her yerde rastlanabilecek polyster malzeme ile çoğaltılmış Atatürk büstlerinden biri konulmuştur.

Görsel 12.⁶⁵ Edirne Belediyesi’nce eski orijinal büst yerine konulan yeni polyster Atatürk Büstü

Edirne Halkevi Atatürk Büstü

Bugün Edirne Halk Eğitim Merkezi olarak hizmet veren bina, 1916 yılında İttihat ve Terakki Kulübü olarak inşa edilmiştir. Binanın çizimleri ve projesi Dr. Rıfat Osman tarafından yapılmıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte uzun süre Halkevi olarak kullanılan bina 1930’da Atatürk’ün emriyle onarım görmüştür⁶⁶. Binanın bahçesine 1937 yılında bir Atatürk büstü konulmuştur. Bu heykele dair kapsamlı bilgiye de yine Bağman ve Onur’da rastlanılmaktadır:

⁶³ Nahid Sırrı, “Bir Edirne Seyahatnamesi”, *Ülkü*, Sayı 85, Ankara 1940, s. 27.

⁶⁴ Edirne Belediye Başkan Yardımcısı, Ertuğrul Tanırkulu, 08.05.2025 tarihinde yaptığımız yüz yüze görüşmede, kaldırılan heykelin akıbetiyle ilgili ellerinde herhangi bir kayıt bulunmadığını ifade etmiştir.

⁶⁵ Ercan Yılmaz tarafından 15 Nisan 2025’de fotoğraflanmıştır.

⁶⁶ <http://www.edirnevdb.gov.tr/kultur/konaklar.html> (Erişim Tarihi: 30.09.2018).

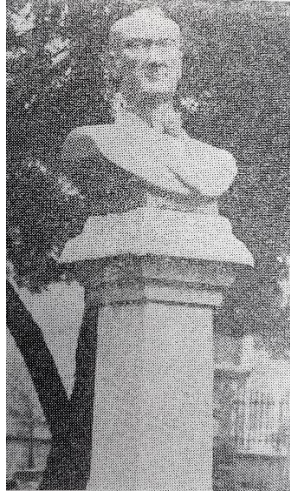
“Büstün 1937 yılında dikildiği Halkevi başkanlığı yapmış olan Rifat Yılmaz ve uzun süre Halkevi Merkezi Müdürlüğü yapmış bulunan Salih Zeki Zorlutuna ve Latif Bağman’dan öğrenilmiştir. Yine Rifat Yılmaz büstün Erkek Sanat Okulunda çimentodan döküldüğünü söylemiştir.

Büst beton bir taban ve kare pirizma biçimi mermer bir sütun üzerine oturtulmuştur. Büstün yönü kuzeye ve yüzü hafif sağa bakmaktadır. Bunun nedeni üzerinde duruldu. Ve şu sonuca varıldı.

Halkevlerinin en canlı ve yararlı çalışmalar yaptığı bu dönemlerde Köycülük, Kültür ve Tiyatro kollarında öğretmenler çalışmıştır. Bu öğretmenlerin büyük bölümü Atatürk’ün 1930 yılı Edirne’yi ziyaretlerinde sınıflarına girmiş, onlara sorular sormuş öğretmenlerdir.

Atatürk’ün öğretmen okulunun son sınıfında ders dinlerken hafif sağa bakan bir resmi çekilmiştir. Halkevinde çalışmış bazı eski öğretmenler, bu resimden esinlenerek, bu büstün böyle döküldüğü kanısında olduklarını söylemişlerdir”⁶⁷.

Aynı kaynakta yukarıdaki bilgilerle birlikte heykeli gösteren siyah beyaz bir fotoğraf da yer almaktadır (Görsel 13).

Görsel 13.⁶⁸ Sanatçısı bilinmeyen ve 1937’de Halkevi (Bugünkü adıyla Halk Eğitim Merkezi) bahçesine konulan Edirne Halkevi Atatürk Büstü.

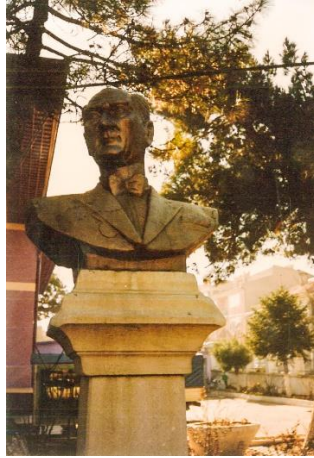
⁶⁷ L. Bağman-O. Onur, a.g.e., s. 141.

⁶⁸ A.g.e., s. 143.

Görsel 14. Edirne Halkevi Böstü'nün 1997 yılında halen yerinde durduğunu gösteren arkadan çekilmiş bir fotoğraf.

Heykelin 1997'de halen yerinde durduğu, Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ndeki Halk Eğitim Merkezi Binası dosyasında yer alan bir fotoğrafta görülmektedir (Görsel 14)⁶⁹.

Görsel 15. Edirne Halkevi Atatürk Böstü'nün 1990'lı yılların sonunda Edirne Sosyal Bilimler Lisesi Resim Öğretmeni Fatih Çapkan tarafından çekilmiş fotoğrafı.

⁶⁹ Dosyadaki fotoğrafın yapıştırıldığı sayfa üzerinde el yazısı ile 'Temmuz 97' yazmaktadır. Fotoğrafın yer aldığı sayfanın dijital bir görüntüsünü 2018'de tarafıma ileten Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü çalışanı Harita Mühendisi Sayın Hakan Erden'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Heykelin yine 1990'lı yılların sonlarına doğru bir başka görüntüsü de Görsel 15'de⁷⁰ yer almaktadır. Fotoğrafı çeken kişiye göre heykel yaklaşık olarak 2010 yılına kadar bahçede durmuş fakat daha sonra kaldırılmıştır. Siyah beyaz fotoğraf ile 90'ların sonlarında çekilen fotoğraflar karşılaştırıldığında, heykelin başlangıçta açık renkli olduğu fakat daha sonra koyu renk bir boya ile boyandığı anlaşılmaktadır.

Görsel 16.⁷¹ Kayıp orijinal büstün yerine konulmuş olan sıradan polyester büstün güncel görüntüsü. Orijinal kaide halen yerinde durmaktadır.

Bugün heykelin orijinal kaidesi halen yerinde durmakta fakat kaidenin üzerinde orijinal büst yerine, hemen her yerde sıkça rastladığımız yaparı belli olmadığı gibi, artistik ve plastik açıdan da sanatsal değeri olmayan, polyesterden çoğaltma ve altın yaldız boya ile boyanmış sıradan bir Atatürk büstü durmaktadır (Görsel 16).

Halk Eğitim Merkezi'nin mevcut yönetimiyle 2018 yılı içinde yapılan görüşmelerde, idarecileri ve çalışanları orijinal heykelin ne zaman, neden kaldırıldığını bilmediklerini ve nerede olduğu hakkında bilgilerinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Bağman ve Onur'da bu heykelin heykeltıraşına dair bilgi yoktur. Heykelin betondan döküldüğü ve döküm işleminin de Edirne Erkek Sanat Okulu'nda

⁷⁰ Bu fotoğrafı 1997-1998 yıllarında çektiğini söyleyen ve bu makale için 2018'de tarafıma ileten Edirne Sosyal Bilimler Lisesi Resim Öğretmeni, Sayın Fatih Çapkan'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

⁷¹ Ercan Yılmaz tarafından 01 Ekim 2018'de fotoğraflanmıştır.

gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda, heykelin oldukça kısıtlı bir bütçeyle yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Heykelin sanatçısının kim olduğuna dair kesin bilgi bulunmamakla birlikte heykelin yapımında, 1933 yılına kadar Edirne’de öğretmenlik yaptığı anlaşılan Ratip Aşir Acudoğu’nun veya onun Edirne’den öğrencisi olan ve heykelin yapıldığı yıl olan 1937’de halen akademide heykel öğrenimini sürdüren Hüseyin Anka Özkan’ın rol almış olması güçlü bir olasılıktır.

EDİRNE’NİN İLK VE TEK ATATÜRK ANITI⁷²

Edirne Valiliği’nden Maarif Vekaletine yazılan bir yazıdan, Edirne’ye bir Atatürk heykeli yaptırma fikrinin, daha 1928 yılında oluştuğu anlaşılmaktadır (Ek 1)⁷³. Anıtının yaptırılması kararı 1929 yılında Edirne’deki resmi makamlarca alınmış ve bunun için 1930 yılı bütçesinde ödenek ayrılmıştır. 1930 yılının başlarında anıtın gerçekleştirilmesi için bir yarışma düzenlenmiş ve yarışmaya proje sunan Cumhuriyet döneminin ilk Türk heykeltıraşlarından Ratip Aşir Acudoğu, Sabiha Bengütaş ve Kenan Yontunç’un projeleri arasından Yontunç’un seçilmiştir. Kenan Yontunç heykelini, amaçlanandan farklı bir malzemeye ve gecikmeli olarak tamamlayabilmiş ve heykel 23 Nisan 1931 tarihinde törenle açılmıştır.

Edirne Atatürk Anıtı, Cumhuriyet tarihinde gerçekleştirilen ilk on Atatürk anıtından biri olması nedeniyle tarihsel bir öneme ve değere sahiptir. Anıt sanat tarihsel açıdan değerli kılan ise sanatçısı Kenan Yontunç’tur. Çünkü Yontunç, Atatürk’ün büstünü yapan ilk Türk heykeltıraşıdır. Ayrıca, Atatürk’ün canlı modelliğinden yararlanarak onun maskını yapabilme şansını yakalamış ilk ve son Türk heykeltıraşı da Yontunç’tur. Son olarak da, Atatürk anıtı yapan ilk Türk heykeltıraşı olma ünvanı da yine Kenan Yontunç’a aittir.

Yukarıda anılan bu temel özelliklerinden dolayı Edirne Atatürk Anıtı, Osmanlı dönemine ait olağanüstü nitelikteki anıtsal mimari yapıların ardından, Cumhuriyet döneminin Edirne’ye kazandırmış olduğu belki de ilk ve en önemli anıt eseridir. Tüm bu özelliklerine rağmen anıtın 1986 yılında gerçekleştirilen sıra dışı ve kuralsız yer değiştirme işlemi oldukça düşündürücü ve üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, Cumhuriyet’in erken döneminde gerçekleştirilmiş ve Türk Sanat Tarihi’nin değeri ve mirası olan heykel eserlerinin önemszenerek gerektiği gibi korunup korunmadıklarının, Edirne özelinden

⁷² Bu bölüm, kitabın yazarınca geçmişte yayımlanan ve aşağıda künye bilgileri aktarılan makalesinden yararlanılarak oluşturulmuştur:

- Ercan Yılmaz, “Edirne Atatürk Anıtı”, *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı:5, Edirne 2018, s. 46-79.

⁷³ Belge, 05 Mayıs 2025 tarihinde sanat tarihçi Prof. Dr. Selçuk Seçkin tarafından iletilmiştir.

hareketle tüm Türkiye'de yeniden sorgulanması ve araştırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Edirne Gazi Heykeli Yarışması

Her ne kadar Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan Atatürk heykelleri sonradan literatüre 'Atatürk Anıtı' olarak girmişse de, yapılış yıllarında bu heykellerin genel olarak 'Gazi Heykeli' adıyla anıldığını, basındaki haberler ve resmi yazışmalarda da bu adın kullanıldığını belirtmek gerekir. Bu nedenle bu bölümün ilk kısımlarında orijinal ismin kullanılması tercih edilmiştir.

Edirne'de Gazi Heykeli yaptırılması kararı mülki ve yerel idare yetkililerince 1929 yılında alınmıştır⁷⁴. Bu amaç doğrultusunda bir yarışma yapılacağı haberi, Edirne'nin yerel gazetesi Edirne Postası'nın 14.02.1930 tarihli sayısında yer almaktadır:

"Mübeccel Gazimizin Edirne'de de bir heykelinin rekzi takarrür etmiştir heykelin imali için açılan müsabakaya kıymetli san'atkarlarımızdan Erkek muallim msktebi ressim muallimi RatipB deİştirak edecektir..."

*R. Cumhur Hz. nin şehrimizde de birheykelinin rekzi takarrur etmiş ve bu maksatla 12000 liralık bir tahsisat kabul edilmiştir. Rekzedilecek heykel ve kaidesi mermerden olacaktır; heykelin Abacılar başındaki bahçeye rekzi mukarrerdir. Heykel tabi cesametten üç misli büyük olacaktır".*⁷⁵

Edirne'deki heykelin yaptırılması kararının alınması ve bunun için bir yarışma düzenlenmesinden hemen önce komşu şehir Tekirdağ'da bir Gazi Heykeli yaptırılmıştır, büyük olasılıkla bu durum Edirne'li yetkilileri etkilemiş ve harekete geçirmiş olmalıdır. Tekirdağ anıtının açılışı Osma'nın⁷⁶ aktardığına göre 26 Aralık 1929 tarihinde gerçekleştirilmiştir.⁷⁷

⁷⁴ Latif Bağman-Oral Onur, *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, 1. Baskı, İstanbul, 1982, s. 134.

⁷⁵ Anonim, "Gazi Heykeli", *Edirne Postası*, (1930, 14 Şubat), s.1,2.

⁷⁶ Sanat Tarihçi Sayın Kıvanç OSMA'nın 2003 yılında yayımlanan "Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri (1923-1946)" adlı kitabı alanında gerçekleştirilmiş en kapsamlı, en nitelikli ve en önemli başvuru kaynağıdır. Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü'nde, 1993-1997 yılları arasındaki lisans öğrenimimde, kendilerinden sanat tarihi dersi almış olma mutluluğunu halen yaşamaktayım. Değerli akademisyen ve Hocam Sayın OSMA'ya, arşivinde yer alan ve bu çalışmam için bana bizzat ilettiği, Edirne Atatürk Anıtı ve Kenan Yontunc ile ilgili tüm bilgi ve belgeler için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmayı bir borç biliyorum.

⁷⁷ Kıvanç Osma, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri (1923-1946)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1. Baskı, Ankara, 2003, s. 53.

Edirne'deki yarışmaya dair bir başka haber de yine Edirne'nin yerel gazetelerinden olan Edirne Milligazete'sinin 23.02.1930 tarihli sayısında, 'Gazi Heykeli' başlığı altında şu şekilde duyurulmuştur:

"Türk şehane ve kudretinin müşahhas bir abidesi; Türk ölkesinin harikalar yaratan Ulu Halaskarının aziz bir hatırasının Garp serhaddinin çilekeş ve fedakar bir şehrinde, sevgili Edirne'mizde de yükselteceğiz. Gönüllerimizde ölmez ve yıkılmaz minnet ve hayranıyet duygularının mübdii yuce gazi heykelile; türk sanatının ve Türk sanatkarlığının yaratacağı bir eserile Garp serhaddini, sevgili Edirnemizi bezeyeceğiz. Bu şerefli ve kıymetli vesileden bütün sanatkarlarımızın istifade etmelerini hararetle tavsiye ederiz".⁷⁸

Yarışmanın sonucu da Edirne Postası'nın 11.03.1930 tarihli sayısında, 'Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi' başlığı altında verilmektedir:

"Mübeccel Reisicumhurumuz Gazi Hz. nin Şehrimizde rekzi mukarrer heykellerinin inşası için açılan müsabakaya Heykeltıraş Ratip Aşir, Kenan Ali beylerle Sabiha Ziya Hanım iştirak etmiş ve Vilayette Vali Bf.nin riyasetinde müteşekkil komisyon tarafından ,prajeler tetkik edilerek Kenan Ali beyin projesi muvaık görülmüştür.

Kenan Ali B tarafından yapılması mukarrer bu heykel evelce de haber verdiğimiz veçhile Abacılarbaşı bahçesine rekzedilecektir, mezkur bahçenin karşı tarafındaki Üçşerfeli ca niine doğru uzanan adanın istimlakı ile ilerde bir bahçe haline ifrağının mutasavver olduğu haber alınmıştır".⁷⁹

Edirne Gazi Heykelinin Yapılış Süreci

Heykelin gerçekleştirilmesinin oldukça karmaşık ve zorlu bir sürece sahip olduğunu aşağıdaki yerel basın haberleri ortaya koymaktadır. Yarışma sonucunun ilanının ardından heykelle ilgili ilk haber olan Edirne Milligazete'sinin 31.03.1930 tarihli sayısındaki haberde, heykelin kaidesinin heykeltıraş dışında bir başka kişi tarafından tasarlanıp yapılacağı aktarılmaktadır:

"Darülfünun parkına heykeltıraş Kenan Bey tarafından rekz edilecek Halaskarımızın Heykeli projesinde bazı tadilat icrası komisyonca muvafık bulunmuş ve bilhassa kaidenin şekline taalluk eden bu işte matlup olan

⁷⁸ Anonim, "Gazi Heykeli", *Edirne Milligazete*, (1930, 23 Şubat), s.1.

⁷⁹ Anonim, "Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi", *Edirne Postası*, (1930, 11 Mart), s.1.

asalet ve sadelikte sanatı mimari icabının mezci hususu kıymetli mimarımız Kemal Beye havale olunmuştur.

Mimarımızın yüksek ihata ve taktirile yaptığı muaddel kaide projesi Vilayetimizce tasdik olunarak berayi tatbik Kenan Beye gönderilmiştir”.⁸⁰

Heykelin yapım aşamasında heykeltıraşın daha başka sorunlarla da karşılaştığını ve bu nedenle çalışma ve sonuçlanma takviminde bazı değişikliklerin olduğu 19.11.1930 tarihli Edirne Milligazete'si haberinde görülmektedir:

“Şehrimizde rekzine karar verilen Gazi heykelinin kaidesi ikmalaedilmek üzeredir. Heykeltraş Kenan Bey bu işi daha evel ikmal etmeği taahhüt eylediği halde bazı sebepler dolayisile gecikmiş bulunmaktadır.

Haber aldığımızı göre heykelin resmi küşadının Kurtuluş bayramında icra edilmesi için çalışılmaktadır”.⁸¹

Bu gecikmeye dair eleştirilerin kamuoyunda daha da arttığını ve alternatif yolların düşünülüp tartışıldığını 21.12.1930 tarihli Edirne Postası haberinde, ‘Gazi Heykeli K. Ali B. yapmayacak mı?’ başlığı altında okunmaktadır:

“Şehrimizde rekzi mukarrer olup imali heykeltraş Kenan Ali B. ye ihale edilen Gazi Hz. nin heykeli mukavale mucibince 29/10/930 tarihine kadar ikmali iktiza ederken mumaileyh bundan 15-20 gün eveline kadar ancak kaideyi ikmal edebilmiştir.

Evvelce de yazdığımız veçhile ikmali tarihi henüz belli olmıyan heykelin bu taahhurdan dolyı Kenan Ali B ye imalinden vaz geçilmiştir Heykelin diğer bir heykeltıraşa imal ettirilmesi hususuna teşebbüs’edildiği de istihbaratımız cümlesindendir”.⁸²

Heykelin başkalarına yaptırılmak üzere yurtdışına sipariş edildiğini, söz konusu gecikme karşılığında vilayet tarafından resmi girişimde bulunulduğunu ve tüm bunlara yönelik eleştiri dozunun da arttığını aynı gazetenin 15.01.1931 tarihli sayısındaki “Gazi heykeli Kenan AliB tarafından Peşteye ısmarlanmış” başlıklı haberinde görülmektedir:

⁸⁰ Anonim, “Heykel Kaidesi”, *Edirne Milligazete*, (1930, 31 Mart), s.2.

⁸¹ Anonim, “Gazi Heykeli”, *Edirne Milligazete*, (1930, 19 Kasım), s.1.

⁸² Anonim, “Gazi heykeli K. Ali B. Yapmayacak mı?”, *Edirne Postası*, (1930, 21 Aralık), s.2.

“Heykeltıraş Kenan Ali B. tarafından imali taahhüt edilen ve şimdiye kadar ikmal ve teslim edilmeyen şehrimizde rekzi mukarrer Reiscumhur Gazi Hz ne ait heykelin imalini mumaileyhin Peşteye sipariş ettiğini haber alınmıştır.

Heykelin muayyen vaktinden sonra teslim edilmediği günler için Vilayet Kenan Ali B. i protesto ederek tazminat talebinde bulunmuştur.

cezasını ergeç mukadder olan sukutlarında kafaları taşa vurunca tavsiyemizin kıymetini daha çok eyi anlarlar!”⁸³

Edirne Milligazetesi’nin 31.02.1931 ve 19.03.1931 tarihli sayılarında heykelin Peşte’den yola çıkışı ve Edirne’ye gelişi haberlerine rastlanılmaktadır:

“Şehrimizde rekzedilmek üzere Budapeşte’de ısmarlanan Gazi heykelinin yola çıkarıldığı Peşte Sefarethanemiz tarafından Vilayetimize bildirilmiştir.

Valimiz Emin Bf. Kendilerini ziyaret eden muharririmize heykelin 23 Nisan bayramına kadar rekzedileceğini söylemişlerdir”⁸⁴

“Evvelce Peşte’den yola çıkarıldığını bildirdiğimiz Gazi heykeli şehrimize gelmiştir.

720 kilo ağırlığında olan bu tunç heykel bugünlerde gümrük idaresinden alınarak Çocuk haftasının başladığı 23 nisan 931 tarihine müsadif perşembe günü şehrimizde büyük merasimle küşat merasimi yapılacaktır”⁸⁵

Edirne Postası’nın 20.04.1931 tarihli sayısında heykelin yarışmayı kazanan kişi Kenan Ali Bey tarafından yapılmadığı ve Budapeşte’de başkalarına yaptırıldığı iddiası tekraren ifade edilmektedir:

“Şehrimizde rekzi mukarrer Gazi Hz. ne ait heykelin imalini taahhüt eden Kenan Ali B. in taahhüdünü vaktinde ita edemiyerek heykeli Peşteye sipariş etmek mecburiyetinde kaldığı malumdur. Ehiren heykel şehrimize getirilmiş olup Abacılar başında hazırlanan kaide üzerine bugünlerde vaz edilecek ve istihbaratımıza nazaran heykelin küşat resmi 23 Nisan günü icra olunacaktır.

⁸³ Anonim, “Gazi heykeli KenanAliB tarafından Peşteye ısmarlanmış”, *Edirne Postası*, (1931, 15 Ocak), s.1.

⁸⁴ Anonim, “Gazi Heykeli”, *Edirne Milligazete*, (1931, 31 Şubat), s.1.

⁸⁵ Anonim, “Gazi Heykeli”, *Edirne Milligazete*, (1931, 19 Mart), s.1.

*Kaidenin inşası hemen hemen bitmiş gibidir, bazı noksanlıklar tamamlanmağa çalışılmaktadır. Rekzedilecek olan bu heykel bronzdan imal edilmiş bulunmaktadır”.*⁸⁶

Fakat aynı gazetenin 23.04.1931 tarihindeki ‘Heykel Meselesi’ başlıklı haberinde yukarıdaki suçlayıcı ifadeleri tekzip edici cümlelere yer verilmiştir:

“Bundan evvelki sayımızda Darülfunun bahçesine rekz edilmek üzere bulunan Gazi Hz. nin heykelini, Kenan Ali beyin, geciktirdiğini ve heykeli Peştede yaptırmış olduğunu yazmıştık. Meseleyi tetkik ettik, teahhür ve heykelin mermerden yapılamamış olmasının sebebi genç heykeltıraşın, san’ata elverişli mermer bulamamasından ve heykelin Peşteden gelişi ise bizde iyi heykeltıraşi döküm kabil olmadığından san’atkarın dökümünü Peşte fabrikalarına yaptırmaya mecbur kalmasından ileri gelmiştir.

*Biz Edirne’ye rekziyle fahir duyduğumuz bu heykelin bir türk eseri olduğunu işidince zevk duyuyoruz”.*⁸⁷

Yukarıdaki haberlerden edinilen bilgiye göre ki bu bilgiyi Bağman ve Onur da kitaplarında yinelemektedirler⁸⁸, heykelin önce mermerden yapılması taahhüt edilmiş ya da istenmiş fakat daha sonra bronz döküm yöntemiyle gerçekleştirilmesine dönülmüştür.

Edirne Gazi Heykeli’nin Açılışı

‘Atatürk’ün Yaşamında Edirne’ kitabında, 23.04.1931 tarihli Edirne Postası gazetesinde heykelin açılış törenine dair aşağıdaki haberin yer aldığı aktarılmaktadır⁸⁹. Fakat gazetenin bu tarihli sayısında heykelle ilgili sadece yukarıda alıntılanan tekzip niteliğindeki yazı yer almakta ve birinci sayfasının dip boşluğunda şu cümleye yer verilmektedir *“Çocuk Bayramı merasimine ve Gazi heykelinin küşat resmine ait intibalar gelecek sayıdadır”*⁹⁰. Bağman ve Onur’un kitabında yanlış tarihlendirilerek atıfta bulunulan ve aşağıda alıntılanan haber aslında aynı gazetenin 27.04.1931 tarihli sayısının ‘23 Nisan Nasıl Geçti’ başlıklı yazısındadır:

⁸⁶ Anonim, “Gazi Heykeli Peşteden Getirildi”, *Edirne Postası*, (1931, 20 Nisan), s.1.

⁸⁷ Anonim, “Heykel Meselesi”, *Edirne Postası*, (1931, 23 Nisan), s.1,2.

⁸⁸ Bağman ve Onur, a.g.e., s.134.

⁸⁹ A.g.e., s. 135

⁹⁰ Anonim, “Heykel Meselesi”, *Edirne Postası*, (1931, 23 Nisan), s.1.

“Abidenin küşat merasimine gidildi. Yüzlerce genç ve binlerce halk heyecan ve sevinç içinde. Vali ve Şeref beylerin nutuklarından sonra Vali B. Tarafından heykelin üzerindeki şanlı bayrağımız halkın coşkun ve sürekli alkışlarıyla çekilmiş ve şehir namına Belediye Reisi Ekrem B., gençlik namına da talebelerimiz tarafından çelenkler konmuştur. Herkes Büyük Gaziyi görmüş kadar büyük bir meserret duyarak heykeli seyrediyordu”.⁹¹

Heykelle ilgili olarak yukarıdaki haberde ilk kez anıt anlamında “Abide” kelimesi kullanılmıştır. Anıtın açılış töreni güney (Görsel 17) ve güneybatı yönlerinden (Görsel 18) çekilmiş iki fotoğrafta görülmektedir.

Görsel 17⁹². Heykelin açılış töreninin güney yönünden fotoğrafı.

⁹¹ Anonim, “23 Nisan Nasıl Geçti”, *Edirne Postası*, (1931, 27 Nisan), s.1.

⁹² Görsel 17, merhum Mehmet AĞIRGAN tarafından e-posta olarak 04.02.2016 tarihinde tarafıma iletilmiştir, digital dosya adı olarak üzerinde ‘Atatürk Heykeli Açılış Töreni-Dr. S. Yardım Arş’ yazmaktadır. Edirne’de Cumhuriyet dönemi heykel tarihi konusunda çalışmaya başladığımda, Prof. Dr. Engin BEKSAÇ’ın öneri ve aracılığıyla tanıştığım, bana bu konuda ilk önemli bilgileri vererek arşivinde yer alan tüm kaynak ve görselleri benimle paylaşan, Emekli Kütüphaneci, Araştırmacı ve Yazar Mehmet AĞIRGAN 29.12.2016’da vefat etmiştir. Kendilerini burada rahmet ve minnet duygularıyla anmayı bir borç biliyorum.

Görsel 18⁹³. Heykelin açılış töreninin güneybatı yönünden fotoğrafı.

Heykelin açılış törenine dair bir başka haberi, Edirne Milligazete'sinin 28.04.1931 tarihli sayısından yine Bağman ve Onur şu şekilde aktarıyorlar:

“Türk gönüllerinin fatihi, Büyük Kemal’in kurtarıcı varlığına batı serhaddinin bir gönül borcu belirtisi olarak dikilen anıtın, geçen Perşembe günü coşkulu gösterilerle açılışı yapıldı.

Engin anıları bugünkü kuşaklara olduğu kadar, gelecekte Türk ırkına iman, yaşam ve savaş kaynağı olacak olan bu yüce Türk'ün değerli anıtı ile bugün Edirne'mizi bezemiş ve onurlandırmış bulunuyoruz.

Gazi (Darülfünun) parkında Türk gücünün en anlamlı bir anlatımı olarak yükselen bu değerli anıt, utkular yaratmış, ülkeler ele geçirmiş anlı şanlı Türk bayrağına sarılı idi. Edirne'nin binbir güzelliklerine ve sevgili değerlerine en yüksek değeri veren yarının büyükleri bölük bölük alanı ve sokakları doldururken, halk birbirleriyle bu alandaki et ve kemikten oluşan tek parça bir yığın gibi baştanbaşa coşku kesilmişti. Herkes sabırsızlanıyor, Büyük

⁹³ Görsel 18 ve 24, Şener KULALAR'ın arşivinden edinen Yerel Tarihçi Sayın Cengiz BULUT tarafından, 27.07.2018 tarihinde e-posta olarak iletilmiştir. Sayın BULUT kendi arşivindeki Görsel 20'yi de 27.07.2018 tarihinde dijital olarak vermiştir. Kendilerine teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Kurtarıncının güçlü bir Türk sanatçısının elinden çıkmış anıtını bir an önce selamlamak istiyordu.

Bu sırada Valimiz Emin (Arda) Beyefendinin cana yakın konuşması kulaklarda çok hoş giden güçlü bir anlatımı olarak yansıdı. Geçmişin, Ulu Kurtarıcı eliyle yeniden dirilen bir ulusun övünümlerle niteliklerini ince görüşlerle özetleyen ve bütün bir ulusun sonsuz gönül borçlarını anlatan bu söylevini, genç ve ateşli bir lisenin coşkulu konuşması izlemiştir.

Geleceğe ait yüksek umutların canlı bir simgesi olan bu delikanlı büyük Gazisini çağın ve geçmiş yüzyılların dâhileriyle karşılaştırıyor ve onun içten gelen bir duygu ile her şeyin üstünde buluyordu.

Uğraşları ve devrim tarihinde eylemli ve onurlu rolleri ile tanınan, Türk konuşma sanatında kendine özgü bir anlatım gücü olan sevgili Milletvekilimiz Şeref (Aykut) Bey'in büyük bir coşku yaratan konuşması sevgi ile izlendi”^{94, 95}

Heykelin açılışının resmi makamlarca teyit edilip kayıtlara girdiği, İçişleri Bakanlığı’ndan Başbakanlığa yazılan 25.04.1931 tarih ve 1502/319 sayılı yazıda da görülmektedir (**Ek 2**).

Anıtın Açılışından Sonra Yapılan Çevre Düzenlemeleri ve Tescillenmesi

Anıtın açılış törenine ait fotoğraflar, heykelin ilk konulduğu Abacılarbaşı Bahçesi adındaki alanın oldukça sınırlı ve küçük olduğunu göstermektedirler. Fakat bu alanın çevresinin istimlak edilerek genişletilme kararının yetkililerce daha işin başında alındığı, heykelin yarışma sonucunun aktarıldığı haberden anlaşılmaktadır.⁹⁶

Açılışından sonra heykelin Kuzey ve Kuzeydoğu yönlerinde gerçekleştirilen genişletme ve çevre düzenlemesi çalışmalarından sonraki konumu Görsel 19’da görülmektedir.

⁹⁴ Bağman ve Onur, a.g.e., s.135.

⁹⁵ Haberde adı geçen Edirne Milletvekili Şeref Aykut Bey’in, İlhan Koman’ın dedesi olduğunu vurgulamak gerekir. Koman o tarihte henüz on yaşındadır.

⁹⁶ Anonim, “Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi”, *Edirne Postası*, (1930, 11 Mart), s.1.

Görsel 19.⁹⁷ Açılıştan sonra Kuzey ve Kuzeydoğu yönlerinde yapılan genişletme.

Bu çevre düzenlemeleri ile heykelin daha ferah bir ortama kavuşturulması ve bir peyzaj tasarımıyla ilişkilendirilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Böylelikle heykelin kent sakinlerinin günlük yaşamlarıyla iç içe olması ve kamusal kullanım alanlarından birinde yer alan heykeli daha rahat algılamaları sağlanmıştır.

Fakat 1930'ların sonu veya 40'ların başında, heykelin çevresinin demir çitler ve tel örgülerle çevrilerek heykelin çevreden yalıtılması⁹⁸, yukarıdaki niyet ve amaçtan uzaklaşıldığını ya da bunların unutulduğunu göstermektedir (Görsel 18 ve 19).

⁹⁷ Tarihin tanığı fotoğraflarla; Edirne. Edirne Belediyesi kültür yayını. (Yazar ve tarih bilgisi yok), s.107.

⁹⁸ Nahid Sırrı, "Bir Edirne Seyahatnamesi", *Ülkü*, Sayı 85, Ankara 1940, s. 27.

Görsel 20.⁹⁹ Anıtın 1930'ların sonu ya da 1940'ların başında, demir çit ve tel örgülerle çevrilmiş hali.

Görsel 21¹⁰⁰. Anıtın uzun yıllar demir çit ve tel örgülerle çevrili biçimde kaldığı anlaşılmaktadır.

⁹⁹ Cengiz BULUT arşivi. Bulut tarafından 27.07.2018 tarihinde dijital bir kopyası iletilmiştir.

¹⁰⁰ Görsel 21, 25.07.2018 tarihinde Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü çalışanı, Harita Mühendisi, Sayın Hakan ERDEN tarafından, kurulun arşivindeki Atatürk Anıtı dosyasından dijital kopya olarak e-postayla iletilmiştir. Kendilerine teşekkürlerimi sunuyorum.

T.C. Kültür Bakanlığı'nca 1710 sayılı 'Eski Eserler Kanunu' doğrultusunda 1975 yılında 152 numaralı bir genelge yayınlanmış ve tüm valilikler ile ilgili kurumlara genelge ekinde eski eser listeleri iletilmiştir. Genelgenin ekinde yer alan Edirne'deki eski eserlerin sıralandığı listede Edirne Atatürk Anıtı da yer almaktadır (**Ek 3**). Anıt böylelikle tıpkı diğerleri gibi ancak 1975 yılında korunması gereken eski eser statüsünü kazanmıştır.

Anıt yukarıdaki gelişmenin ardından, Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın (GEEAYK), 13.11.1976 tarih ve 9514 sayılı kararı ile tescillenmiş ve bu tescil yine aynı başkanlığın 14.5.1978 tarih ve 10370 no'lu kararıyla güncellenmiştir. Anıt halen 04.03.2003 tarihinde Edirne Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'na oluşturulmuş 'A 149' envanter numarasıyla kayıt altındadır.

Anıtın 1986 Yılında Yerinin Değiştirilmesi

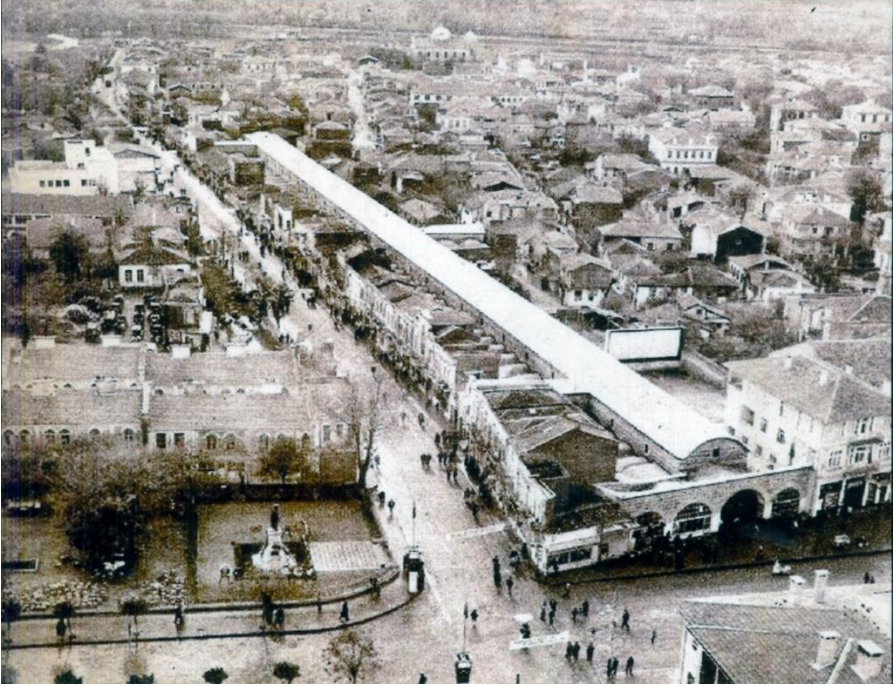
Anıtın yeri çelenk koyma törenleri sırasında yeterli alan olmaması gerekçesiyle 1986 yılında Edirne Belediyesi tarafından değiştirilmiştir. Edirne Belediyesi'nce anıtlar kuruluna gönderilen 25.03.2011 tarihli bir yazının ekinde yer alan raporda, anıtın orijinal yerinden 15 metre doğu yönüne çekildiği belirtilmektedir.¹⁰¹ Fakat Osma'nın kitabında ise yer değiştirmeye dair şu bilgiler bulunmaktadır:

"Saraçlar Caddesi ile Talat Paşa Bulvarının kesiştiği yerdeki Gazi Parkına dikilmiştir. Bu mekan geçmişte Darülfünun Bahçesi adıyla anılmaktaydı. Anıtın önündeki tören alanının zaman içinde yetersiz kalması dolayısıyla 1986 yılında, Kuzey-Doğu yönünde yaklaşık 40m. geriye çekilmek suretiyle yeri değiştirilmiştir".¹⁰²

Yapılan gözlem ve ölçümler ile anıtın eski ve yeni konumunu gösterir fotoğrafların karşılaştırmaları sonucunda, yukarıda anılan rapordaki yön ve mesafe bilgilerinin yanlış, kitaptaki bilgilerin ise doğru olduğu tespit edilmiştir (Görsel 22, 23, 8 ve 9).

¹⁰¹ Işıl Yılmaz, Edirne Belediyesi için Edirne Atatürk Anıtı ve Heykeltıraş Kenan Ali Yontunç hakkında yazılmış rapor (Edirne Belediyesi'nin, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne yazdığı 25.03.2011 tarih ve M.22.0.EDİ.310.02.02.01 (203)/881 nolu yazısının ekindedir), Edirne 2011, s.2

¹⁰² Osma, a.g.e., s.56

Görsel 22.¹⁰³ Anıtın kuzeyindeki Üç Şerefeli Cami minaresinden orijinal konumu.

Görsel 23.¹⁰⁴ Anıtın kuzeyindeki Üç Şerefeli Cami minaresinden 1986 sonrası konumu.

¹⁰³ Tarihin tanığı fotoğraflarla; Edirne. Edirne Belediyesi kültür yayını. (Yazar ve tarih bilgisi yok), s.36.

¹⁰⁴ Ercan YILMAZ tarafından 31.07.2018’de fotoğraflanmıştır.

Görsel 24.¹⁰⁵ Anıtın güneybatıdan orijinal konumu.

Görsel 25.¹⁰⁶ Anıtın güneybatıdan 1986 sonrası güncel konumu.

¹⁰⁵ şener KULALAR arşivi. Cengiz Bulut tarafından 27.07.2018 tarihinde dijital bir kopyası iletilmiştir.

¹⁰⁶ Ercan YILMAZ tarafından 31.07.2018'de fotoğraflanımiştır.

Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü için 06.04.2011 tarihinde Edirne Atatürk Anıtı hakkında hazırlanmış bir rapordan, anıtın 1986 yılındaki yer değiştirme işleminin Edirne Belediyesi tarafından, kuruldan izin alınmaksızın gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır:

*“Atatürk Anıtı GEEAYK’nın 14.05.1978 gün ve 10370 sayılı kararı ile ‘Anıt Eser’ olarak tescil edilmiştir. 1986 yılında Belediyesince yapılan uygulamalar esnasında kurul izni alınmamıştır”.*¹⁰⁷

Bu konudaki bilgilerine başvurmak amacıyla dönemin belediye başkanı olan İbrahim Ay ile bir görüşme yapılmıřtır¹⁰⁸. Ay, o tarihte halen hayatta olduğu halde anıtın heykeltıraşı Yontunç ile, anıtın yer değişikliği hakkındaki fikrini almak ya da danışmak için iletişime geçilmediğini ifade etmiştir. Sayın Ay ayrıca, Osma’nın kitabında sözü edilen¹⁰⁹ ve Kenan Yontunç’un belediye başkanına hitaben heykelin taşınması ile ilgili yazmış olduğu mektubundan da haberdar olmadığını söylemiştir. Görüşme esnasında Ay, başkan olduğu yıllardaki yakın mesai arkadaşlarını telefonla arayarak konuyu kendilerine de sormuş fakat onların da böyle bir mektuptan haberdar olmadıklarını ifade etmiştir.

Fakat bu konudaki araştırmanın ilerleyen safhalarında, Osma’nın anılan kitabı için, İçişleri Bakanlığı aracılığıyla farklı kurumlar ile yaptığı yazışmalar sonucu elde ettiği belgeler arasında, bu mektubun bir fotokopisinin bulunduğu anlaşılmış ve mektubun bu fotokopisine de ulaşılmıştır. Edirne Atatürk Anıtı hakkında Edirne Valiliği’nce Osma’ya, 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazışma ile gönderilen belgeler arasındaki mektubun fotokopisi halen Sayın Osma’nın arşivindedir. Sanatçının adı ve adresinin hazır basılı olduğu bir kağıda yazılmış olan mektubun başında ‘*heykeltraş profesör kenan yontunç*’ yazmakta, sonunda ise adres bilgileri yer almaktadır. Kendi imzasını taşıyan 10.3.1986 tarihli bu mektupta şunlar yazmaktadır:

¹⁰⁷ Jülide İlicak ve Nurlan Yolcagider, Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü için Edirne Atatürk Anıtı hakkında hazırlanmış 06.04.2011 tarihli teknik Rapor (Kayıt No: 853, Dosya No: 22.00.1965), Edirne 2011.

¹⁰⁸ Bu kitabın yazarı tarafından Sayın Ay ile yapılan yüz yüze görüşme, 30.07.2018 tarihinde Edirne Ay Eczanesi’nde gerçekleştirilmiştir.

¹⁰⁹ Osma, a.g.e., s.56,57

“Sayın başkan,

Atatürk heykelinin yerini değiştireceğinizi duydum. Bu anıtı 53 sene evvel yapmıştım. Almanya’da bronz döküldü. Montajında yanında idim. Nasıl konacağını nasıl bağlanacağını gösteren bende kroki vardı. O aklımdadır. Göndereceğiniz müteahhise bilgi vereceğim.

Bir mimarın nezaretinde iskele kurulacak. 2 ton ağırlığı taşıyacak bir ceraskal bulundurulacak, anıt boyuna uygun olarak tatbik edilecektir. 3 kişilik bir grup müteahhise işçi başında yardımcım geleceklerdir.

Bu iş için çalışanların otel ve iâşe masrafları ile ücretleri, vergisi dahil birbuçukmilyon liraya çıkar. 750.000.-TL sınırı işe başlandığında bakiyesi işin sonunda ödenir.

Saygılarımla bildiririm.

Prof. KENAN YONTUNÇ”.

Mektubun sonundaki el yazılarından mektubun Edirne Belediyesi’nin kayıtlarına girdiği ve 14.3.1986 tarihinde de belediye başkanının imzasıyla Fen İşleri Dairesine sevk edildiği anlaşılmaktadır.

Osma’nın, Edirne Valiliği’nden yukarıda anılan yazışma ile edindiği diğer belgelere göre, Edirne Belediyesi Fen İşleri Müdürü’nce imzalanan 8.4.1986 tarih ve 233(86)-959 numaralı yazı ile anıtın yerinin değiştirilmesi işi, Belediye Encümeni’nde görüşülmesi talebiyle Belediye Başkanı’na bildirilmiş ve başkan da yazıyı aynı tarihte encümene sevk etmiştir. Encümen 15.4.1986 tarih ve 86/782 sayılı kararı ile, ilgili kanun maddesi hükümlerine uyularak işin pazarlıkla yaptırılmasına karar vermiştir. 17.4.1986 tarih ve 86/785 numaralı diğer bir encümen kararı ile Atatürk heykelinin nakli işi encümene davet edilen bir müteahhite, Yontunç’un teklifinden oldukça farklı bir rakama ihale edilmiştir. Nakil işinin 8.9.1986 tarihinde bitirildiği ve belediyece geçici kabulünün 14.10.1986’da yapıldığı, encümenin 31.12.1987 tarih ve 87/3724 numaralı kararında görülmektedir. İşin kesin kabul tutanağı ise 5.1.1988’de düzenlenmiş ve aynı tarihte belediye başkanınca onanmıştır.

Bu bölümün başında atıfta bulunulan ve Edirne Belediyesi’nin 25.03.2011 tarihli yazısının ekinde yer alan raporda şu ifadeler de yer verilmektedir:

*“Anıtın taşınması sırasında, dört köşede yer alan payandaların alçıdan kalıplarının alınarak, İstanbul’da bulunan mermer ustalarına götürülerek yeniden yapıldığı ve bu esnada birçok parçanın yenilendiği belirtilmiştir. Anıt incelendiğinde; sekizgen taban ve payandaların bulunduğu bölümün mermerlerinin renginin, kitabenin bulunduğu kare kesitli bölüm ve onun üzerindeki mukarnaslı silme mermerlerinin renk tonunun birbirini tutmadığı fark edilmektedir”.*¹¹⁰

Rapordaki bu bilgilerden, heykelin taşınması sırasında orijinal kaidedeki mermer parçaların çoğunun zarar gördüğü ve yeni kaide için tekrar yaptırıldığı, ama bunun için orijinal kaidedeki mermer cinsine sadık kalınmadığı, hatta parçaların birbiriyle uyumunun da dikkate alınmayarak, farklı mermer cinslerinden imal ettirildiği anlaşılmaktadır. Yukarıda bahsi geçen görüşmede Ay da, bazı mermer parçaların yeniden imal ettirildiğini ifade etmiştir.

Edirne Atatürk Anıtı Hakkında Genel Bilgi, Tanım ve Değerlendirmeler

Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1929’a kadar Türkiye’de gerçekleştirilen anıtların tamamı yabancı heykeltıraşlarca gerçekleştirilmiştir ve tümü Atatürk anıtıdır. Yabancılarca 1926-1928 arasında yapılan ilk altı Atatürk anıtının ardından Türk heykeltıraşlarınca da anıt uygulamalarına başlandığı gözlemlenir.¹¹¹

Edirne Atatürk Anıtı (23 Nisan 1931 Kenan Yontunç), Cumhuriyet tarihinin onuncu Atatürk anıtıdır. Kendinden önceki dokuz Atatürk anıtının sıralaması ise şu şekildedir: İstanbul Sarayburnu (3 Ekim 1926, Heinrich Krippel), Konya (29 Ekim 1926, Heinrich Krippel), Ankara Etnografya Müzesi (24 Ekim 1927, Pietro Canonica), Ankara Zafer Alanı (24 Ekim 1927, Pietro Canonica), Ankara Ulus Meydanı (24 Kasım 1927, Heinrich Krippel), İstanbul Taksim (9 Ağustos 1928, Pietro Canonica), Amasya (29 Ekim 1929, Kenan Yontunç), Tekirdağ (26 Aralık 1929, Kenan Yontunç), Kırklareli (12 Mayıs 1930, Kenan Yontunç)¹¹².¹¹³ Bu bilgilere göre İstanbul, Konya, Ankara, Amasya, Tekirdağ ve Kırklareli’nin ardından Edirne, Atatürk anıtına sahip olabilen yedinci şehirdir.

¹¹⁰ Yıldırım, Aynı Rapor, s. 2

¹¹¹ Ü. Aylin Tekiner, *Atatürk Heykelleri, Kült, Siyaset, Estetik*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s.109,110.

¹¹² Oşma, a.g.e., s.32-54

¹¹³ Tekiner, a.g.e. s.115

Türk heykeltıraşlarınca yapılan anıtlardan ilkinin 1929 yılında Kenan Yontunç gerçekleştirmiştir ayrıca Cumhuriyet'in yerli anıtlarının ilk altısı da yine aynı sanatçının elinden çıkmıştır. Yerli sanatçılar tarafından yapılmış anıtlar açısından bakıldığında Edirne Atatürk Anıtı; Amasya, Tekirdağ ve Kırklareli'nin ardından yapılmış hem yerli hem de Yontunç tarafından gerçekleştirilen dördüncü anıttır.

'Edirne Gazi Heykelinin Yapılış Süreci' bölümünde yer verilen gazete haberlerinde, sanatçının heykelini uygun mermer bulamadığı için bronzdan yaptığından bahsedilmesi oldukça ilginç bir durumdur. Çünkü Yontunç, Edirne'den hemen önce 1929'da Tekirdağ'da yaptığı Atatürk anıtını (bire bir boyutlarda figüratif), ardından torsi formundaki Kırklareli Atatürk heykelini (1930) ve de Edirne'den hemen sonra yaptığı Isparta Atatürk Anıtı'nı (1931, yine bire bir boyutlarda ve figüratif) mermerden yontmuştur. Bu durum sanatçının aslında mermer tedariki konusunda hiç de sorun yaşamadığını göstermektedir.

Aynı gazete haberlerindeki diğer bir ilginç durum ise heykelin yurtdışında dökülme gerekçesi olarak Türkiye'de iyi heykel dökümünün mümkün olmadığını gösterilmesidir. Oysaki Cumhuriyet'in bir Türk heykeltıraş tarafından yapılan ilk anıtı olan ve Yontunç tarafından gerçekleştirilen Amasya Atatürk Anıtı'ndaki 2.20 metre yüksekliğindeki bronz Atatürk figürü, 1929'da yerli imkanlar ve ustalikle İstanbul'da dökülmüştür. Osma, Amasya anıtının döküm detaylarını şu şekilde aktarıyor:

"Heykelin dökümü hakkında ayrıntılı bilgiye sahibiz. Heykel Haliç Deniz fabrikaları Genel Müdürlüğü Dökümhanesi'nde, dökümhane müdürü Yüzbaşı Hakkı Bey ile Onbaşı Kenan Usta tarafından tunca dökülmüştür. Ağırlığını azaltmak için maçası alınarak içi boş olarak yekpare dökülmesi ise dökümcülük açısından üstünde durulması gereken önemli bir teknik gelişmeye işaret eder".¹¹⁴

Yukarıdaki bilgiler, heykelin yapımı için mermer bulunamadığına ve iyi döküm için Macaristan Budapeşte'ye gidilmesi gerektiğine dair Edirne yerel basınında yer alan haberleri tutarsız veya anlaşılamaz kılmaktadır. Heykelin dökümüne dair bir diğer çelişki ise döküm yerine daıdır:

"Heykelin dökümü işi, dönemin basınında çıkan yazılara bakılırsa Macaristan, Budapeşte döküm fabrikalarında, sanatçının heykelin yer

¹¹⁴ Osma, a.g.e., s.51,52

değişimi ile ilgili olarak Edirne Belediye Başkanı'na yazmış olduğu 10.03.1986 tarihli mektuba bakılırsa da Almanya'da yapılmıştır (Valilik)".¹¹⁵ Sağlıklı bilginin sanatçının kendi ifadesindeki olduğu varsayılırsa, Edirne'nin yerel basınında o tarihte bu konuyla ilgili çıkan haberlerin yanlış olduğu sonucuna varılabilir.

Güncel hali Görsel 26'da görülen anıtın mermer kaidesinin yüksekliği ve bronz figürün yüksekliği hakkında iki farklı kaynaktan farklı ölçülerle karşılaşılmaktadır. Osmalı'da kaidenin yüksekliği 3.80 m ve bronz figürün yüksekliği de 3.80 m olarak gösterilmektedir.¹¹⁶ Edirne Belediyesi'nin 25.03.2011 tarihli yazısının ekinde yer alan ve sanat tarihçi Işıl Yıldıırım tarafından oluşturulan raporda ise kaide yüksekliğinin 3.10 m ve figürün yüksekliğinin de 3.10 m olduğu yazmaktadır.¹¹⁷ Her iki bilgi de muhtemelen başka kaynaklardan aktarıldıkları için yanlıştır. Bu satırların yazarınca anıt üzerinde yapılan ölçümlerde, heykelin mermer kaide yüksekliğinin yaklaşık 3 m ve bronz figürün yüksekliğinin ise figürün bastığı bronz taban dahil yaklaşık 2.35 m olduğu görülmüştür.

¹¹⁵ Aynı yer

¹¹⁶ A.g.e., s.55

¹¹⁷ Yıldıırım, s.2

Görsel 26.¹¹⁸ Anıtın güncel görüntüsü.

Osma Edirne Atatürk Anıtı'nı şu şekilde tanımlamaktadır:

“Anıt dikdörtgen bir kaide ve Atatürk figüründen oluşmuştur. Atatürk kaidenin üzerinde ayakta yüzü batıya dönük durmaktadır. Yüzünde sakin bir ifade vardır. Sol eli, yere dayanmış kılıcının üstünde, sağ ayak bir adım önde ve sağ elinin işaret parmağı ile batıyı gösterir biçimde betimlenmiştir. Atatürk'ün sırtında taşıdığı giysi mareşal üniformasıdır. Bu anıtta Atatürk, zafer kazanmış kumandan olarak gösterilmiştir.

¹¹⁸ Ercan YILMAZ tarafından 09.08.2018'de fotoğraflanmıştır.

Kaidenin alt kısmında Batı Güney ve Kuzey cephede birer kabartmalı bronz levha yer almaktadır. Batı cephede Atatürk'ün 'Ordular İlk Hedefiniz Akdenizdir İleri' emrini verdiği anı ve ordunun harekete geçişini simgeleyen kompozisyon görülmektedir.

Güney cephe, 24 Kasım 1922'de Türk ordusunun Edirne'yi kurtarışı ve Edirnelilerin Atatürk'e şükran sunuşları betimlenmiştir. Arka düzlemdeki, Edirne kentini simgeleyen Selimiye Cami'dir. Ön düzlemde sağlı sollu figür grupları yerleştirilmiştir. Sağ tarafta Atatürk ve Türk askerleri, sol tarafta ise çocuğuyla bir köylü kadını ve diğer figürlerle Edirne halkı tasvir edilmiştir. Kuzey cephede ise adeta kentin sembolü olan Edirne Selimiye Camii tasviri yer almaktadır".¹¹⁹

Osma'nın yukarıda tanımladığı ve Batı, Güney, Kuzey yönlerinde olduğunu söylediği alçak kabartma tekniğinde yapılmış bronz rölyeflerin her biri yaklaşık 71x43 cm boyutlarındadır ve sırasıyla aslında Güneybatı, Güneydoğu ve Kuzeybatı yönlerindedirler. Kuzeydoğu cephesinde ise rölyeflerle aynı ölçüdeki bronz bir levha üzerinde "Göysünde bu heykeli taşıyan Edirne, çember boyunda kurulmuş Türk bucağıdır. Gazinin sevgisini göynünde yaşatır, Mustafa Kemal adı iman kaynağıdır" yazmaktadır. Bu üç rölyef ve bir yazı levhasının güncel görünümleri sırasıyla Görsel 27, 28, 29 ve 30'da görülmektedir.

¹¹⁹ Osma, a.g.e., s.57,58

Görsel 27.¹²⁰ Kaidenin güneybatı bronz rölyefi.

Görsel 28.¹²¹ Kaidenin güneydoğu bronz rölyefi.

¹²⁰ Ercan YILMAZ tarafından 25.08.2018'de fotoğraflanmıştır.

¹²¹ Ercan YILMAZ tarafından 25.08.2018'de fotoğraflanmıştır.

Görsel 29.¹²² Kaidenin kuzeybatı bronz rölyefi.

Görsel 30.¹²³ Kaidenin kuzeydoğu cephesindeki bronz yazı levhası.

¹²² Ercan YILMAZ tarafından 26.08.2018'de fotoğraflanmıştır.

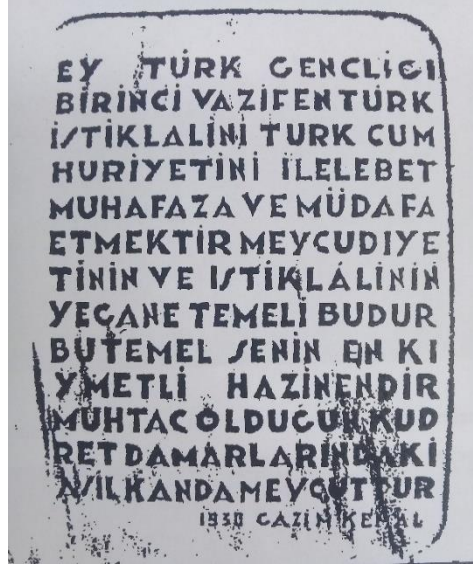
¹²³ Ercan YILMAZ tarafından 26.08.2018'de fotoğraflanmıştır.

Kaidenin Güneybatı cephesinin üst bölümünde, ayrı bir parça olarak kaide yüzeyine monte edilmiş 75x54 cm boyutlarındaki mermer levha üzerinde Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nden bazı cümleler yazılıdır. Fakat hem anıtın geçmişteki genel görünüşünü veren Görsel 30'dan hem de Yıldırım'ın raporunda yer verdiği ve bu yazıya ait detayı gösteren Görsel 31'den, günümüzde anıt üzerinde yer alan güncel yazı levhasının (Görsel 32) orijinal olmadığı anlaşılmaktadır. Orijinal yazının kaideyi oluşturan mermer yüzeyin üzerine yazıldığı ama bugün mevcut levhanın ise ayrı bir parçadan oluştuğu ve hem yazı içeriğinin hem de biçiminin farklı olduğu görülmektedir.

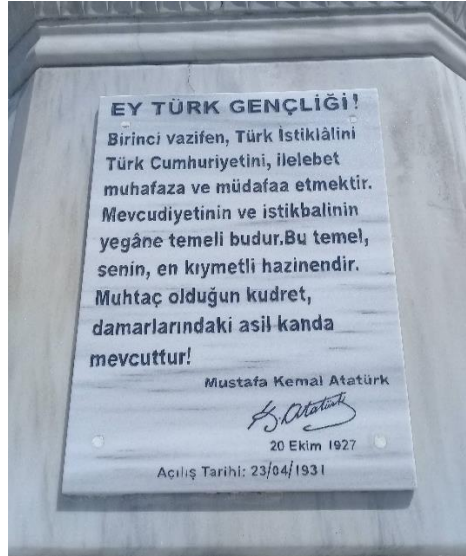

Görsel 31.¹²⁴ Anıtın güneybatı yönündeki yazının orijinal halinin de algılanabildiği geçmişteki görünümü.

¹²⁴ *Tarihin tanıdığı fotoğraflarla; Edirne*. Edirne Belediyesi kültür yayını. (Yazar ve tarih bilgisi yok), s.63.

Görsel 32.¹²⁵ Anıt kaidesinin güneybatı yönünün üst bölümünde yer alan yazının orijinal görüntüsü.

Görsel 33.¹²⁶ Anıt kaidesinin güneybatı yönünün üst bölümünde yer alan yazının güncel görüntüsü.

¹²⁵ Yıldırım, Aynı Rapor, s. 6

¹²⁶ Ercan YILMAZ tarafından 09.08.2018'de fotoğraflanmıştır.

Sırrı, 1940 yılında Edirne hakkında kaleme aldığı bir seyahat yazısında, orijinal konumunu net bir şekilde tanımlarken, diğer taraftan, sahip olduğu nitelikleri açısından anıtı oldukça yermektedir:

“Saraçlar Caddesi’nin başında, daha Üç Şerefeli’ye varmadan Atatürk parkı var. İki basamak yüksekliğinde ve etrafı tel örgülü, bahçe ile arsa arası bir şey. Hafif bir meyille yükselen arka tarafında galiba bir çardak ve ön tarafında, caddeye pek yakın bir yerinde, alçak bir ka’ide üstünde, asker elbisesi ile Atatürk’ün heykeli. Demir parmaklıklı alçak medhal kapalı olduğu için kaldırımdan seyredivorum. Heykel Atatürk için dikilmiş heykellerin ilklerinden biridir ve Gazi Mustafa Kemal’i hem de bütün sıhhatine, kudretine ve çevikliğine, gençliğine malik olduğu yıllarda yüzü buruşuk, sırtı adeta kanbur, vücudu öne eğik ve kollarını hemen dizlerine yaklaştırmış bir halde gösteriyor. Bu, heykel güzel eserlerini bildiğim Ken’an Yonttuş’un eseridir. Bunu acemilik devresinde iken yapmış olduğu belli.

*Bence Atatürk’ün Edirne’deki heykelini böyle çarşıda ayak altı bir yerde değil, fakat bu serhad şehrinin Kıyık taraflarındaki en yüksek noktalarından birinde, göğsünü yabancı hudutlardan gelen sert rüzgarlara siper etmiş bir halde dikmek lazımdı. Ve ileride böyle yapınca çarşıdaki heykel Trakya kasabalarından birine yollanabilir”.*¹²⁷

Sırrı’nın cümleleri, bir izleyici gözüyle heykelin 1940 Edirne’sindeki durumu ve o tarihte heykelle karşılaşan herhangi birinin izlenimlerini aktarması bakımından oldukça değerlidir. Elbetteki her heykel ya da anıt pek çok farklı açıdan kritik edilebilir. Ama Sırrı’nın heykelin artistik yönüne dair saptamalarına katılmak mümkün değildir. Edirne Atatürk Anıtı plastik açıdan değerlendirildiğinde, gerek proporsiyonel gerekse anatomik ilkeler çerçevesinde başarılı bir çalışma olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu nedenle Sırrı’nın bu bağlamdaki değerlendirmesinin abartılı bir olumsuzlama olduğunu vurgulamakta hiçbir sakınca yoktur.

Kenan Yontunç’un Yaşam Öyküsü

Soyadı kanunundan önce Kenan Ali Bey olarak tanınan sanatçı soyadı kanunu sonrası Yontunç soyadını almıştır ve bundan sonra da literatürdeki farklı kaynaklarda ‘Ahmet Kenan Yontunç’, ‘Kenan Ali Yontunç’ ve çoğunlukla da ‘Kenan Yontunç’ olarak anılagelmiştir. Kenan Yontunç 1904

¹²⁷ Sırrı, a.g.m., s.27

yılında İstanbul’da doğmuş ve 1994 yılında yine İstanbul’da hayata veda etmiştir. Babasının adı Mehmet Ali, annesinin adı Fatma İneyet’tir.¹²⁸

Ortaköy Rüştüyesi’ni bitirmiş ve İstanbul Sultanisi’nden yedinci sınıfta ayrılmıştır. Sultanide eğitim aldığı yıllarda okul müdürü Feridun Bey onu heykel eğitimi alması konusunda teşvik etmiştir. Daha okul öncesi çağlarda resme ilgisi olan Yontunç, babasının Bağdat Valisi olması nedeniyle ilk heykel deneyimlerini Dicle ve Fırat kıyılarındaki kil ve çamurdan yaptığı figürler ile daha o yıllarda yaşamıştır. 1922 yılında girdiği Sanayii Nefise Mektebi Alisi’ne sadece bir yıl devam etmiş ve ardından 1923 yılında kendi imkanlarıyla Almanya’ya giderek Münih’te özel atölyelerde çalışmıştır.¹²⁹ Elibal, sanatçının bu süreçte, Prof. Schveger’le üç yıl boyunca gelişimini tamamladığını vurgulamaktadır.¹³⁰ Daha sonrasında ise İtalya’ya geçen sanatçı bir süre de Floransa’da kalmıştır.¹³¹

Bir yıl Sanayii Nefise Mektebi Heykel Bölümü’ndeki eğitimi, sonrasında üç yıl Almanya Münih’te başta Prof. Schveger ile olmak üzere çeşitli sanat atölyelerindeki deneyimi ve son olarak da bir süre İtalya’da devam eden ve toplamda dört yılı aşan tecrübeleri Yontunç’a çok şey katmış olmalıdır. Bu tecrübeler, herhangi bir sanat eğitimi kurumundan diploma almamış da olsa, sanatçının bulunduğu atölyelerde belli bir formasyon kazandığını göstermektedir.

Fakat İnal’ın yazdıklarından Osma’nın aktardığı, Yontunç’un sanat eğitimi veren bir kurumdan diploma almaya dair söylediği şu sözler, kendinden sonra gelecek heykeltıraş kuşakları için yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek niteliktedir; *“Benim sanat diplomam yoktur. Zaten sanatta bitme, bitirme diye bir şey olamaz”*.¹³² Yontunç bu sözlerini, bir sanatçı adayının eğitim aldığı kurumdan edindiği diploma ile, gelişimini tamamlamış olamayacağını veya ne olaksa artık o olduğu iddiasında bulunamayacağını anlatabilmek için sarf etmiş olmalıdır. Yoksa bu cümlesinden sanat eğitiminin gereksizliği ya da önemsizliğine dair bir sonuca varmak oldukça yanlış olacaktır.

Yontunç’un yukarıda ifade ettiği gibi sanatçının keşif ve yaratı serüveni yaşamı boyunca devam eden bir değişim ve dönüşüm sürecidir aslında.

¹²⁸ Gezer, a.g.e., s.123

¹²⁹ Osma, a.g.e., s.210

¹³⁰ Gültekin Elibal, *Atatürk ve Resim-Heykel*, (2). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 1973, s.257

¹³¹ Osma, aynı yer

¹³² Aynı yer

Sanat eğitiminin mutlaka bir okulda tamamlanması gerekmez, bu tür bir eğitim serbest sanatçı atölyelerinde bir ustanın yanında ve gözetiminde de olabilir ki modern eğitim kurumları öncesindeki sanat okulları bizzat sanatçıların özel atölyeleridir. Yontunç'un sözleriyle sanat eğitiminin önemsizliğini kastetmediğinin en önemli kanıtı, yukarıda anlatılan dört yılı aşkın süre farklı kurum ve ustaların atölyelerinde geçirdiği bireysel eğitim sürecidir.

1925 yılında İstanbul'a dönen sanatçı 04.10.1925 / 09.10.1926 tarihleri arasında Erenköy 4. İlkokulu'nda öğretmen olarak çalışmıştır.¹³³ 1926-1927'lerde İstanbul'da Deniz Yolları için bir Atatürk büstü yapmıştır.¹³⁴ Karaköy'deki Denizcilik Bankası Yolcu Salonu'nun önü için yapılmış olan bu Atatürk büstü yerli sanatçı çalışması olarak ilk büst sayılmaktadır.¹³⁵

Bu çalışması nedeniyle Atatürk sanatçıyı tanımak istemiştir. Tanışmaları sonrasında ise kendisine Halkevi'nde bir atölye kurma ve lisede öğretmenlik yapma teklifinde bulunması üzerine Yontunç Ankara'ya yerleşmiştir.¹³⁶

"Atatürk ile 1928 yılından beri birlikte bulunabilme mutluluğunu kazanan Yontunç, kendisine bir gece geç vakitten gün ışığına dek poz veren Atatürk'ün bu büstünü tamamlayan, kendisinden bakarak büst yapan, ilk ve tek Türk heykeltıraşıdır".¹³⁷

Sanatçı aslında bir mask olan bu çalışmayı 1928'de, Atatürk'ün ünlü sabaha dek süren Çankaya sofrasında, akşam 21.00'den sabah 06.00'ya dek aralıklarla verdiği pozlar esnasında yapmıştır. Atatürk'e çok benzediği için çoğaltılarak ülkenin çeşitli yerlerine dağıtılan bu çalışma Atatürk'ün modelliğinde çalışılan tek masktır. 1943'de 'Atatürk'e en benzeyen büst' olarak seçilen mask bu niteliğinden dolayı diğer sanatçılar için de benzetme anlamında bir standart halini almıştır.¹³⁸

Hüseyin Gezer'in sanatçı ve söz konusu mask hakkında değerlendirmeleri ise şu şekildedir:

"Atatürk'ün yakınlarından general Kazım Sebüktekin'in (Benli Kazım Paşa) kızıyla evlendi ve bu yolla Atatürk'e yaklaşma olanağı buldu. Atatürk'ten izin

¹³³ Gezer, a.g.e., s.123

¹³⁴ Osma, a.g.e., s.211

¹³⁵ Elibal, a.g.e., s.257

¹³⁶ Osma, aynı yer.

¹³⁷ Elibal, a.g.e., s.258

¹³⁸ Tekiner, a.g.e., s.110

*alarak, bir sohbet sırasında, salonun bir köşesine çekilerek yaptığı mask ... plastik yönden ilgi çekici bir kalitesi olmamakla beraber, Atatürk'e benzeme yönünden başarılıdır. Bu niteliğiyle ilgi gördü ve hazırladığı pişmiş toprak çoğaltmaları her tarafa dağıldı. Sonradan yaptığı heykellerde hep bu maskı kullandı”.*¹³⁹

Bu çalışmalarından sonra Yontunç yine bir ilke imza atmış ve büyük boyutlu bir Atatürk anıtı gerçekleştiren ilk Türk heykeltıraşı da yine kendisi olmuştur. Anıt aynı zamanda dökümü Türkiye’de yerli ustalık ve imkanlarla dökülmüş ilk büyük boyutlu bronz heykel olma özelliğini de taşımaktadır. Bu anıt daha önce de sözü edilen, 29 Ekim 1929’da Amasya’da açılan Atatürk anıtıdır.¹⁴⁰

Amasya anıtı da tıpkı geçmişteki diğer Atatürk anıtları gibi önce yabancı heykeltıraşlardan biri olan Canonica’ya sipariş edilmiş ama daha sonra maddi anlamda daha uygun bir teklif veren Yontunç tarafından yapılmıştır. Konuyla ilgili 3 Ekim 1929 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki haber şu şekildedir:

“Amasya Vilayeti ... Büyük Gazinin bir heykelini yaptırmak üzere heykeltıraş Kanonikaya müracaat etmiştir. Sinyor Kanonika 75 bin lira istemiş ve nihayet Türk sanatkarlarından Kenan Ali B. 7000 liraya heykelin imalini deruhte eylemiştir. Ecnebi heykeltıraşların bir Türk his ve duygusu ile Gaziye bihakkile tasvir edememelerine karşı bu Türk çocuğu vatan aşk ve duygusu ile çalışmış ve eserinin hemen her noktasında o hassasiyeti göstermiştir....Gaziye en çok ve en iyi benziyen bu heykel halıçteki deniz fabrikaları umum müdürlüğü dökümhanesinde döküman müdürü yüzbaşı Hakkı Beyle onbaşı bahriyeli Kenan usta tarafından tunca tahvil edilmiştir. Ancak heykel parça parça dökülmemiş, yekpare olarak yapılmıştır.

*Sikleti azaltmak için maçası yapılarak içi boş bir surette dökülen heykelin dökmeçilik namına da ayrıca kayda değer bir muvaffakiyet olduğu meydandadır”.*¹⁴¹

Amasya anıtı Türk heykeli ve Türk heykeltıraşlığa adına şüphesiz ki çok önemli bir başarıdır ve böylelikle kritik bir eşik aşılmıştır. Fakat bu heykel için teklif edilen maliyetler arasındaki fark, bu ve bundan sonraki Atatürk anıtlarında nitelikten ziyade maliyetlerin mi belirleyici olmaya başladığı

¹³⁹ Gezer, a.g.e., 123,124

¹⁴⁰ Osma, aynı yer.

¹⁴¹ Bir Türk san’atkarının muvaffakiyeti Heykeltıraş Kenan B. Gazimizin mükemmel bir heykelini yaptı. Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ekim 1929, s.1,2.

sorusunu üzerinde düşünölmeye değır bir soru olarak gündeme getirmektedir.

Sanatçı Amasya anıtının ardından Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çorum ve Isparta'ya da art arda beş anıt uygulaması daha yaparak yerli anıtların ilk altısına imzasını atmıştır. Amasya anıtı sonrasında yani 1930'lerden itibaren anıt piyasasının yerli sanatçılarca ele geçirildiğı gözlenir. 1929-1938 arasında yapılan yirmi iki anıttan sadece beşi yabancı heykeltıraşlarca gerçekleştirilmiştir. Ama bu beş anıt hem ölçüleri hem de maliyetleri açısından en büyük beş anıttır.¹⁴²

Yontunç'un Türk heykel tarihinde gerçekleştirdiğı bir başka ilk ise doğrudan olumsuz bir özellik sergilemektedir. Bu olumsuzluk, belli bir şehirde ve belli bir yer için yapılmış bir heykelin çoğaltılarak farklı şehirlerde farklı alanlara yerleştirilmesidir. Sanatçı 1931'de Çorum'da gerçekleştirdiğı anıttaki bronz Atatürk figürünü, daha sonra aynen çoğaltarak önce 20 Kasım 1933'de açılışı yapılan Elazığ Atatürk Anıtı'nda, daha sonra yine aynen çoğaltarak 1 Mart 1935'de açılışı yapılan Kayseri Atatürk Anıtı'nda kullanmıştır. Bu durum, Türk heykel tarihinde yaşanan aynı heykelin çoğaltılarak kullanılmasının ilk örneğidir ve maalesef bu olumsuz durum katlanarak çoğalmış ve günümüze çok sık rastlanılan kaçınılmaz bir olgu olarak yansımıştır.

29.01.1937 ile 20.09.1938 yılları arasında, Ekonomi Bakanlığı Seferberlik Müdürlüğü ressamlığında da çalışan Yontunç¹⁴³, 1941'de üçüncüsü düzenlenen Devlet Resim Heykel Sergisi'nde Heykel Dalı İkincilik Ödülü'nü de kazanmıştır.¹⁴⁴ Gezer, Yontunç'un yaşamındaki diğer gelişmeler hakkında şunları söylüyor:

"1937 yılında Milli Eğitim Bakanlığına başvurarak anıt yarışmalarına katılma hakkı istedi. Bakanlık 'daha önce bu konuda çalışmış bulunduğ'u gerekçesini nazarı itibara alarak, kendisine bu müsaadeyi verdi (4.1.1938 gün ve 101022/10-22 sayılı Bakanlık izni). Akademi Müdürlüğü Bakanlıktan 'her ne kadar Rüştîye mezunu ise de, Bakanlıkça kendisine Milli müsabakalara katılma izni verilen Kenan Yontunç'un heykel şubesine asistan olarak tayinine müsaade' istedi. (1.2.1943 gün ve 260 sayılı)

Bunun üzerine Akademiye asistan olarak atandı. (1.2.1943)

¹⁴² Tekiner, aynı yer.

¹⁴³ Gezer, a.g.e., s.124

¹⁴⁴ Kaya Özsezgin, *Türk Plastik Sanatçıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.427

8.4.1955'te Modlaj öğretmenliğine geçirildi.

12.7.1969'da 'yaş haddinden' emekli oldu.”¹⁴⁵

Sanatçının yarışmalara katılmak için 1937'deki başvurusu oldukça ilginçtir. Önceki tarihlerde pek çok anıt gerçekleştirmiş olmasına karşın bakanlığın bu izni olmaksızın artık anıt yarışmalarına katılamayacağı bir durumun doğduğu anlaşılmaktadır. Çok büyük olasılıkla o tarihlerde anıt yarışmalarına katılabilmek için sanat eğitimi veren kurumlardan diplomalı olmak ya da akademi tarafından onay almak gibi bir koşul resmileşmiş olmalıdır.

Yontunç'un akademi çevrelerince pek de takdir ve tasvip edilmediğini daha 1937 yılında yayınlanan ve Cumhuriyet dönemi Türk heykeli hakkındaki ilk kapsamlı kaynak olan Nurullah Berk'in 'Türk Heykeltıraşları' adlı kitabından anlıyoruz. Kitap, Sanayii Nefise ve sonraki adıyla Güzel Sanatlar Akademisi'nin Heykel Şubesi silsilesinde yetişmiş heykeltıraşların eserlerinden oluşan bir sergi için hazırlanmıştır. Kitabın basıldığı tarihe dek ülkede en çok Atatürk heykeli yapan ve belki de (en azından bürokratik çevrelerde) en popüler Türk heykeltıraşı olan birinin hem sergide hem de kitapta yer almamış olması oldukça manidardır. Kitapta yer alan heykeltıraşlar; İhsan, Mahir, Nijat Sirel, Ratip Aşir, Sabiha Bengütaş, Nermin Sirel, İraida Barry, Ali Hadi, Zühtü Müridoğlu ve Nusret Suman olmak üzere on Türk heykeltıraşıdır ve bu isimler arasında Kenan Yontunç yoktur.

Akademiye temsil eden genel görüş itibarıyla Yontunç'a eleştirel bir yaklaşım ve tavır takınıldığının en somut örneği Gezer'de görülür. Geçmişte Akademi müdürlüğü de yapmış olan Gezer'in 1984 yılında kaleme aldığı 'Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli' adlı kitabından, hem yukarıda hem de aşağıda alıntılanan sanatçı hakkındaki sözlerinde bu tavır çok net okunmaktadır. Ama bu eleştirel tavrın yanında çalışkanlığının ve üretkenliğinin de Gezer'ce takdirle karşılandığına şahit olunmaktadır:

“Kenan Yontunç'un sanatçı faaliyeti oldukça ilginçtir. Sürekli düzenli bir tempoyla çalışır, ancak yapıtları, küçük heykellerden ve büstlerden ibarettir.

Yapımını yüklendiği çok sayıdaki Atatürk heykellerinin uygulamasını genellikle genç sanatçılara yaptırır.

Emekli olduktan sonra bu çalışma şekli ve temposunda bir değişiklik olmamış, ilerlemiş yaşına rağmen, sağlıklı, zinde, Kadıköydeki evinden her

¹⁴⁵ Gezer, aynı yer.

sabah belli saatte çıkıp, Narmanlı yurdundaki atölyesine gelerek çalışma ve yaşam düzenini sürdürmektedir.

Bu çalışmalarından –Atatürk büstü ve nü'lerden oluşan- bir bölümünü 1983 yılı Nisan ayı içinde Yapı ve Kredi Bankası Galatasaray galerisinde sergilemiştir.

*Hürriyet Gazetesince yaptırılan oturmuş durumdaki Atatürk heykeli de aynı tarihlerde saray burnuna konulmuştur”.*¹⁴⁶

Hem yukarıdaki satırlardan, hem de daha önce sözü edilen ve Edirne Belediye Başkanı'na hitaben yazdığı 1986 tarihli mektubundan sanatçının, yaşamının son yıllarına dek disiplinli bir şekilde çalışmalarını sürdürdüğü ve de yapmış olduğu eserleri hakkındaki gelişmeleri takip ettiği anlaşılmaktadır.

Elibal, Yontunç'un kişiliği ve sanatını şu şekilde özetliyor: *“Yontunç, aşırı duyarlılığı olan bir kişilik ve hümaniste (ümanist) – beşerci, insancıl bir yapıyı ömrünce sürdürmüş, Atatürk ve Devrimlerine yürekten bağlı ve yapıtlarında da bunu uygulamaya çalışmış bir heykeltıraş olarak aslında portrecilikten öteye geçmek istemez”.*¹⁴⁷

Yine Elibal'ın aktardığına göre Yontunç, 1926-1935 yılları arasındaki çalışmalarını topladığı ve 30 sayfasının fotoğraflardan oluştuğu, 32 sayfalık bir broşürde, fikirlerini de satırlara dökmüştür. Sanatçının kendisini ve sanatını kendi sözleriyle tanımlaması bakımından çok değerli olan ve Elibal'ın aktardığı bu cümlelerine aşağıda da aynen yer verilmiştir:

“Ben bu broşürümle; yaptığım eserlerin resimlerini bir araya getirirken yurtta yeni başlayan heykeltıraşlık cereyanı hakkında bir iki söz söylemek cesaretini göstermek istiyorum. O cereyan ki bizde hiç şüphe yok Cumhuriyet rejiminin aydınlığı yurdun siyasal, sosyal ve ekonomik yaşayışına olduğu kadar bilgi ve san'at ülkesine yayıldığı zamanla başlar.

Ondan evvel kendi heveslerini doyumak sevgisiyle yetişmiş birkaç hoca ve onların eserinden bitmeye savaşıran birkaç talebe, eserlerini hiçbir yerde hiç kimseye göstermeden çalıştılar. Fetişizme büyük bir darbe indirmek kaygusile resim ve yontma san'atını yasak eden islam dininin tesiri altında

¹⁴⁶ Gezer, aynı yer.

¹⁴⁷ Elibal, a.g.e., s.257

uzun müddet kalmış olan Osmanlı tarzı telakkisi hiçbir zaman bu san'ata layık olduğu yeri vermemiştir.

Halbuki adem oğlunun yaratılışı ile birlikte doğan ve o zamandan beri insanların her türlü çöşkunluklarını ifade eden yontma san'atı ulusların yaşayışında gün geçtikçe genişleyen bir ehemmiyet alıyordu. Bir çok uluslar tarihlerini söyleyen büyüklerini şehir meydanlarının ortasında ebedileştirerek bu günden yarına yadigar bırakmağı güzellik ve san'at sevgisinin yanı başında ulusal bir vazife olarak telakki etmişlerdi.

Biz de bize istiklali, hürriyeti, yeniliği ve iyiliği hep birden getiren, Atatürk'ü mermerin ve tuncun sertliklerine emanet ederek büyük devrimizin timsali haline getirmek istediğimiz için bu işe candan bir istekle atıldık. Tarihe ve medeniyet alemine Türk cemiyetin irginliğini isbat etmek ve Atatürk'e olan minnet duygusunu duyduğu gibi duyurmak tezcanlılığını duyan Türk idarecileri bu istekleri uğurunda Viyana'ya, Roma'ya baş vururken biz Türk san'atkarları da kendimize düşen vazifeye koşmayı borç bildik.

Bir ulusun kahramanlık destanı yabancı bir dille yazılsa da tatlıdır fakat o ulusun kendi dilinin güzel ahengiyle yazılmış destandaki zevki taşıyabilir mi? Diye sızlandığımız için istiyorduk ki tarihin ezeli cereyanını değiştiren Kemal'i kendi elimizle ebedileştirelim. İçten gelen bu ateş kalbimizde alev alev yanıyordu. Şahsında cumhuriyetin timsalini kıyamete kadar taşıyacak olan Atatürk'ün Allah'a yaklaşan başını modele etmek yüreğimizde taşıdığımız mukaddes bir emel olmuştu.

Deniz Yolları İşletme İdaresinin Yolcu Salonu önünde rekzettığı ilk Gazi heykelini yerine koyduğum vakit içimde ne kazanılmış bir muvaffakiyet sarhoşluğu ne de yenilmiş rekabetlerin gururu vardı.

Hayır o zaman bu zamandan yüreğimi sevinç ve kıvançla doldurup taşıran duygu Türk ülkesine yeni doğan bu güneşi kendi hayatiyle canlandırıp aydınlattığı bir san'atla ebedileştiren ilk Türk san'atkarı olmak saadeti idi.

Bu saadet gün geçtikçe büyüyor. Çünkü ufuk genişlemiş ve aydınlanmış. Türk tarihinin en muazzam eserini tunçta ve mermerde yaşatmağa yeltenen bizleri yeni yeni menakıby güzel eserleriyle sonra size armağan eden olgun ve mütekamil Türk yontucuları takip edecektir. Ben buna eminim ve onun için bahtıyarım".¹⁴⁸

¹⁴⁸ Elibal, a.g.e., s. 258,259

EDİRNE'Lİ HEYKELTİRAŞLAR; HÜSEYİN ANKA ÖZKAN VE İLHAN KOMAN

Hüseyin Anka Özkan'ın Yaşam Öyküsü¹⁴⁹

“Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli” kitabının yazarı Gezer, Hüseyin Anka Özkan'a yer ayırdığı sayfalarında onu resmi adı olan 'Hüseyin Özkan' başlığı altında ele almaktadır. Gezer'e göre Özkan 1909'da Dumurcalı'da doğmuştur, babasının adı Ulvi Nuri'dir ve kendisi daha çok 'Hüseyin Anka' olarak tanınmıştır.¹⁵⁰ Fakat Hüseyin Anka Özkan kendisiyle yapılan bir söyleşide doğum tarihiyle ilgili aşağıdaki bilgileri vermekte ve çocukluğuna dair ilk anılarını detaylı biçimde şöyle ifade etmektedir:

“Doğum tarihim resmi olarak 1327 yılıdır. Bunun karşılığı 1911 oluyor. Ancak ben Balkan Harbi'ni yaşamış bir adamım. O sırada en az 3-4 yaşında olmam lazım. Çünkü o günlere ait çok parlak hatıralarım var. Babamın köyü olan Domurcalı'ya Bulgar'ın gelmesi üzerine, Edirne'ye kaçışımızı gayet iyi hatırlıyorum. Annemin köyü Hacı Danişment'tir. Lala Paşa'ya bağlıdır bu köyler. Harman zamanıydı.. Bulgar bastırınca; bütün köy, yollara çıktık... Düşman arkamızdan kovalıyordu... Hala hatırlarım: Ocak köyü yanıyordu... Gece vakti alevler görülüyordu... Bulgarlar demek ki oraya girmişti... ben dedemin arabasındaydım... Babamın arabası arıza yapmış ve yolda kalmıştı... Gene hatırlıyorum: Teyzem beni birikintilerde yıkamıştı, sabaha karşı... Ortakçılar köyünden geçtik... Hayatımda ilk defa domuz görüyordum... İçindekilerin çoğu Bulgar mıydı?.. Bilmiyorum... Ama çobanlar o köyden gelirdi... Sonunda Edirne'ye vardık ve Tunca'nın yanında böcekliklere sığındık. Daha sonra Edirne'nin içindeki bir tanıdık ailenin evinin

¹⁴⁹ Kitabın, Hüseyin Anka Özkan ile ilgili bu kısmı için temel olarak, künye verileri aşağıda aktarılan yazarın daha önceki yayınlarından yararlanılmış ama yeni bilgiler de eklenmiştir.

- Ercan Yılmaz, “Türk Heykel Tarihinde Özel Bir Karakter: Hüseyin Anka Özkan”, 2.Uluslararası Rating Academy Kongresi: Umut, Bildiri Özetleri Kitabı, Çanakkale 2018, s.72-73.

- Ercan Yılmaz, “Hüseyin Anka Özkan: Edirne'den Akademiye Heykeltıraş Karakteri Besleyen Arka Plan Ve Edirne'deki Heykelleri Üzerinden Sanat Anlayışının Temelleri”, Sobider Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı; 33, 2019, s. 237-249

- Ercan Yılmaz, “Hüseyin Anka Özkan: Yaşamı Ve Figüratif Heykel Anlayışı”, Her Yönüyle Lalapaşa, Meriç ve Süloğlu Sempozyumu Özet Bildiri Kitabı, Çanakkale 2024, s. 26-27

¹⁵⁰ Hüseyin Gezer, Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli, İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, Ankara, s. 150.

*bodrumuna yerleştik... Muhasara devam ediyordu... Düşman iyice bastırdı... Şarapneller etrafımızda patlıyordu... Biz, benden biraz kabaca olan biraderle birlikte şarapnellerden düşen misketleri çıkarmaya çalışıyorduk..."*¹⁵¹

Arın'ın 1989 yılında çektiği 'Hüseyin Anka İle Sinan'ı Yeniden Yorumlamak' adını taşıyan belgesel filminde de Özkan, doğum tarihine dair yukarıda verilen bilgileri doğrular nitelikte kendi sesiyle sözlü anlatımda bulunmakta ve doğum tarihinin resmi kayıt olan 1911 değil en az 1908 olması gerektiğini belirtmektedir.¹⁵² Balkan Harbi'nin 1912-1913 yılları arasında yaşandığı düşünüldüğünde Özkan'ın çıkarımının tutarlı olabileceği düşünülebilir.

Edirne'nin Bulgarlar tarafından işgal edilişi ve babasının bu savaşta şehit olduğu trajik olaya ve o günlerde yaşanan drama dair Özkan'ın kendi cümleleri de oldukça etkileyicidir:

"Derken bir kargaşalık oldu... Sokaklarda kimse kalmadı... bizi biraderle birlikte unuttular sokakta... Baktım; karşı yamaçlardan kara yılan gibi birkaç çizgi halinde Bulgarlar Edirne'nin içine giriyorlar... Ve bizim önümüzden geçtiler... Hatta buna hep hayret ederim: Askerlerden biri aldı beni kucağına; öptü, öptü, okşadı... Bir de kesme şeker verdi bana... Kayışının kokusunu, beni öptüğü zamanki sakallarını hala hissederim.

Babamı tanımıyorum... O küçük evde iken, her halde bir gece gelmiş olacak ki, ayaklarına sarmaya çalıştığım dolakların kokusunu biliyorum, sadece onu hatırlıyorum...

*Bağlıkta Mal Höyüğü vardır... Yıllar sonra, köyden şehire gitmek için, oradan geçerken gösterirlerdi: "Baban burada şehit oldu... Şükrü Paşa bu höyüğü almaları için emir vermişti... 'Orada bir makinalı tüfek var... Bunu susturun' diye". Evet tanımadığım babam orada şehit olmuştu."*¹⁵³

Bu olayın ardından şehit çocuklarının okutulmaları için toplanmaları sebebiyle, Özkan'ın o tarihlerdeki adıyla Edirne Darüleytamları'ndaki yani yetimhanelerdeki eğitim süreci başlamıştır. Önce Asım Bey Darüleytamı'nda (Yetimhane) iki yıl, daha sonra da bir başka Darüleytam'da toplam altı yıl süren bir ilkokul öğrenimi görmüştür. Yunanlılar'ın Edirne'yi işgali nedeniyle eğitime devam eden öğrenciler evlerine dağıtılmışlar ve Özkan da ailesiyle

¹⁵¹ Erdoğan Tanaltay, *Sanat Ustalarıyla Bir Yaşam*, Tekin Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1995, s. 21.

¹⁵² Süha Arın, *Hüseyin Anka İle Sinan'ı Yeniden Yorumlamak* (Belgesel Film), MTV Film Televizyon Video Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1998.

¹⁵³ Tanaltay, aynı yer

birlikte şehirdeki güvensiz ortam nedeniyle köye dedesinin yanına dönmüştür.¹⁵⁴

Özkan'ın kişisel fotoğraf albümünde yer alan bir fotoğrafta bir grup öğrenci bulunmakta ve bu öğrencilerden birinin kalemle işaretlendiği fark edilmektedir (Görsel 33). Fotoğrafın hemen yanına albüm sayfası üzerine ise el yazısı ile 1339 tarihinin düşüldüğü görülmektedir. Eğer bu tarih doğru ise muhtemelen hicri yılı göstermektedir ve buradan da fotoğrafın yaklaşık olarak miladi 1920 civarında çekilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla fotoğraf muhtemelen, 25 Temmuz 1920 Yunan işgali hemen öncesinde Edirne Darüleytamı'ndaki öğrenci ve öğretmenleri göstermektedir ve işaretlenmiş öğrenci de Hüseyin Anka Özkan olmalıdır. Nitekim işaretlenmiş portredeki yüz hatları ve ifade, Özkan'ın bu kitapta yer alan daha sonraki fotoğraflarında da görüldüğünden ve bu fotoğraflardan birinin de benzer şekilde işaretlenmiş olmasından, bu kişinin Hüseyin Anka Özkan olduğunu ispatlamaktadır.

Görsel 34. Hüseyin Anka Özkan'ın kişisel fotoğraf albümünden. Fotoğrafın yanındaki albüm sayfasına 1339 yazıldığı görülmektedir.

Yunan işgali sonrası döndükleri köy annesinin köyü olan Hacı Danişment'dir ve Özkan'ın dedesi yani annesinin babası köyün ustasıdır. Özkan köydeki bu yaşam sürecinde köydeki işlere yardım ettiğini, öküzleri dere boyunda otlatarak çobanlık yaptığını ve orak biçtiğini aktarmaktadır.¹⁵⁵ Bunun yanı

¹⁵⁴ A.g.e., s.22.

¹⁵⁵ A.g.e., s. 23

sıra bir çakısı olduğunu, onunla bir şeyler yonttuğunu ve harman zamanı çamurdan atlar yaptığını da söylemektedir.¹⁵⁶ Birkaç yıllık bu süreçte Yunan İşgali (1920-1922) sona ermiş ve Cumhuriyet ilan edilmiştir fakat Özkan'ın beklentisinin aksine Edirne'ye ve eğitimine geri dönüşle ilgili ailede hiçbir hareket yoktur:

“Yaz geçti okul vakti geldi... Fakat annem hiç kıpırdamıyor... Can sıkıntısıyla kibritle oynarken ekinlerde yangın çıkmasına sebep oldum... Güçlkle söndürdüler... Gece eve dönmedim... Ertesi gün evden gerekli kağıtlarımı alarak şehre kaçtım.. Biliyorum; imtihan zamanı... Doğruca öğretmen okuluna gittim... İmtihani kazanarak yatılı olarak kabul edildim”.¹⁵⁷

Görsel 35. Hüseyin Anka Özkan'ın kişisel fotoğraf albümünden (muhtemelen annesiyle) bir fotoğrafı. Fotoğraf ya Edirne Erkek Öğretmen Okulu'na başladığı yıl ya da buna yakın tarihlerde çekilmiş olmalıdır.

¹⁵⁶ Arın, a.g.e.

¹⁵⁷ Tanaltay, aynı yer

Görsel 36. Özkan'ın kişisel fotoğraf albümünde yer alan ve kendisini Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nun ilk yıllarında gösteren bir başka fotoğraf. Özkan'ın kendi portresini yine işaretlediği görülüyor.

Bu kitabın ilk bölümünde de bahsedildiği üzere böylelikle Özkan için, 1925-1930 veya 1926-1931 yılları arasında beş yıl sürecek olan, Edirne Erkek Öğretmen Okulu öğrenim süreci başlamıştır. Burada resim, karikatür derken heykel yapmaya başlayan Özkan köye gidip gelişlerinde tanıştığı ve çalışmalarıyla ilgilenen Lalapaşa nahiye müdürü Osman Bey'e, yaptığı bir Atatürk Heykeli'ni hediye etmiştir. Okulunun henüz ikinci sınıfındayken 1927 yılında yaptığı bu heykel; Özkan'ın kendi pratiğiyle gerçekleştirdiği ilk heykel olduğu gibi Edirne'de bir Edirne'li tarafından Cumhuriyet döneminde yapılan ilk heykeldir aynı zamanda (Bkz. Görsel 1). Kendi ifadesine göre, çamur malzemeye tanışmaktan çok etkilenmiş ve bir daha ayrılamamıştır.

Çalışmalarını takdirle karşılayıp takip eden Osman Bey Özkan'a, "*Merak etme... Seni Sanayii Nefise Mektebi'ne göndermeye çalışacağım*" ¹⁵⁸ demiştir. Özkan duyduğu bu teklife başlangıçta inanmadığını ama çok heyecanlandığını söylemektedir.¹⁵⁹ Nitekim Maarif Vekili Necati Bey'in Edirne Belediyesi'ne geldiği bir ziyarette Osman Bey Özkan'ı Necati Bey'le tanıştırmış ve Özkan Sanayii Nefise Mektebi'ne gitme isteğini Vekile aktarma fırsatını bulmuştur. Aynı gün okul müdürü Sami Rifat Özkan'ı yanına çağırarak şunları söylemiştir: "*Seni göndereceğim ama orası burası*

¹⁵⁸ Aynı yer

¹⁵⁹ Arın, a.g.e.

*gibi değil... Ne yiyip, ne içeceksin?... Okulu bitir; ben seni oraya göndereceğim... Merak etme”.*¹⁶⁰ Müdürünün gideceği yerin yatılı olmaması nedeniyle bu kararı verdiğini belirten Özkan, bunun ardından çok ağladığını ve Sami Rifat Bey'in de kendisini *“Hiç ağlama sözüm söz okulu bitir göndereceğim”* diyerek teselli ettiğini ve bunların henüz okulunun ikinci sınıfında gerçekleştiğini eklemektedir.¹⁶¹

Özkan'ın bundan böyle heykel çalışmalarını aralıksız sürdürdüğü, Edirne Erkek Öğretmen Okulu önünde 1928 Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında çekilen siyah beyaz bir fotoğrafta görülen ve kendisince gerçekleştirilmiş ikili bir arslan grubu heykelinden anlaşılmaktadır. Bu heykel çalışmasına da daha önce bu kitabın ilk bölümünde yer verilmişti (Bkz. Görsel 2).

Yaşadığı bu ilk kişisel heykel deneyimlerinin ardından Özkan, severek uğraştığı ve ileride akademik düzeyde eğitimini almayı hedeflediği heykel sanatıyla ilgili yaşamındaki en güzel ve en önemli olayla karşılaşmıştır. Okuluna Avrupa'da yedi yıl kalmış bir resim hocası tayin edilmiştir. Bu kişi, heykel öğrenimine Osmanlı döneminde Sanayii Nefise Mektebi Heykel Şubesi'nde başlayan ve Cumhuriyet'in heykel öğrenimini yurtdışında tamamlaması için yarışma sonucu bursla Fransa'ya gönderdiği ilk Türk heykeltıraşı olan Ratip Aşir Bey'dir (Daha sonra Acudoğu soyadını alacaktır). Ratip Aşir 1928'de yurda dönmüş ve 1929'da Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nda göreve başlamıştır.¹⁶² Bu durum Özkan'ın hayatında bir dönüm noktasıdır. Çok istediği heykel eğitimi için belki de Cumhuriyet'in o tarihteki en yetkin heykeltıraşlarından birinin ayağına resim öğretmeni olarak gelmesi Özkan adına mucizevi bir durumdur.

Özkan heykel sanatına ilişkin ilk akademik terbiyeyi Acudoğu'dan aldığını söylemektedir. Acudoğu'nun göreve başladığı yıl Özkan onun yardımıyla Çanakkale Harbi'ni anlatan dramatik tablo halinde bir figür yapmış, bu çalışması dönemin Edirne Valisi tarafından 60 Lira'ya satın alınmıştır. Özkan heykelden kazandığı bu ilk paranın kendisini çok heyecanlandırıldığını ve harcaya harcaya bitiremediğini aktarmaktadır.¹⁶³

¹⁶⁰ Tanaltay, Aynı yer

¹⁶¹ Arın, a.g.e.

¹⁶² Ratip Aşir Acudoğu ve Edirne'de gerçekleştirdiği heykel çalışmalarına bu kitabın ilk bölümünde detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

¹⁶³ Arın, a.g.e.

Görsel 37. Özkan (kucağında kuzu olan), bir grup arkadaşıyla Meriç kıyısında. Fotoğraf, Edirne Erkek Öğretmen Okulu’ndan mezuniyet tarihine yakın zamanlarda çekilmiş olmalıdır.

Ratip Aşir Acudoğu’nun, gelecekte bir sanatçı ve bir heykeltıraş olarak varolabilmesi açısından Özkan için yaşamsal önemi kendi cümleleriyle şöyle dile getirilmektedir:

*“...Okuldan mezun oldum... Çanakkale’ye tayinim çıktı. Fakat Ankara’da Orta Tedrisat Toplantısı’nda alınan bir kararla mecburi hizmetim tecil edildi ve Akademi’ye gitmeme izin verildi. Muavin Behiç Enver Bey beni çağırdı: ‘Seni nasıl göndereyim?..’ dedi. ‘Tekrar yazdım... Nasıl geçineceğini bildirsinler.’ Vekaletten gelen ikinci bir emirle İstanbul’daki yabancı okullarda haftada 12 saat kültür dersleri öğretmenliği yapmam uygun görülmüştü. Böylece 1931 yılında Akademi’nin Fındıklı’daki binasında heykel öğrenimime başladım. Şunu da eklemeliyim: Öğretmen Okulu’nda iken Ratip Aşir resim öğretmenini olarak gelmişti. Akademik havaya ilk defa ondan heveslendim. Sonradan da bakanlıktaki işlerimi takip ederek İstanbul’a gelişimi bu değerli öğretmenim sağlamıştır”.*¹⁶⁴

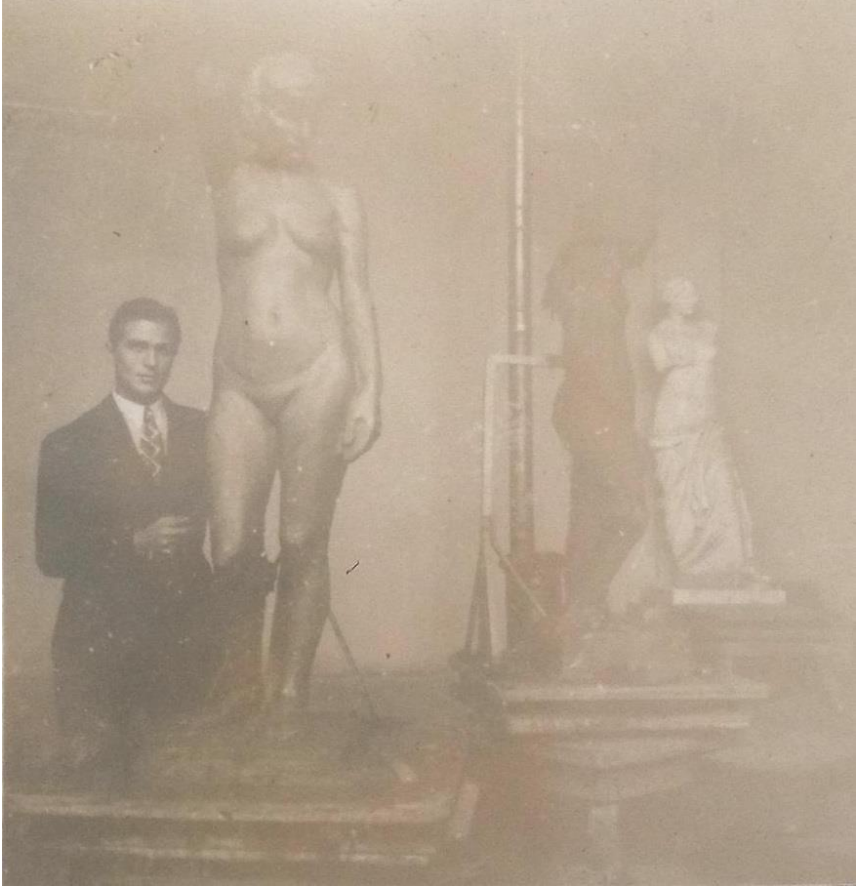
¹⁶⁴ Tanaltay, a.g.e., s. 23,24

Okulundaki hocalar değişmiş olsa da daha ikinci sınıftayken kendisine verilen söz yerine getirilmiştir. Özkan, 1931 yılında Akademiye giderken ona destek olmak için okulda para toplanarak kendisine verildiğini söylemektedir.¹⁶⁵

Görsel 38. Özkan'ın kişisel fotoğraf albümünde yanına kendi el yazısıyla not düşülmüş 1931 tarihli portresi.

¹⁶⁵ Arın, a.g.e.

Görsel 39. Özkan akademi yıllarında bir nü etüt çalışmasıyla.

Görsel 40. Özkan akademide bir başka heykel çalışmasında.

Özkan'ın akademinin ilk yıllarında eğitim sistemini doğru bulmadığı ve buna eleştirel yaklaştığı anlaşılmaktadır. Akademide sahip olacağı plastik anlayışının temellerinin sonraki yıllarda akademide görev yapmaya başlayan ve Özkan'ın çok değer verdiği hocası Rudolf Belling'le tanışmalarıyla atıldığı görülür. Bu durumu Özkan akademi anılarını aktardığı sözlerinde şu şekilde dile getirmektedir:

"İhsan Hoca gitti, Mahir Hoca geldi. Fakat ben bir şey yapamadım. Çalışıyordum ama bir türlü doyumlu bir duruma giremediğimi hissediyorum... Konularımı, sanatsal sorunlarımı çözümleyemiyordum. Derken... Evet, derken Avrupa'dan hoca gelecek dediler. Gerçekten bizim

dala Prof. Rudolf Belling geldi. İlk konuşmasında ona bağlandım ve bende bir patlama oldu o zaman. Tek tek olan birikimlerimin bir kısmını attım, diğerlerini topladım. O geldikten sonra konunun içine girdiğimi sanıyorum. Bilinçlenmeme etkili olan Rudolf Belling'dir".¹⁶⁶

"Atölyenin havası değişti, sanki Atölye aydınlanmıştı. O zaman uyandım nerede noksanım var farkettim. Mevcut hocaların yaptığı düpedüz modeli taklit yöntemiymiş. Fakat Belling; 'doğa taklit edilemez, ancak onun yapısı iyice kavranırsa yeniden bir yaratı ortaya konabilir, bunun için doğanın kurallarını ve yapısını onun dinamizmini iyice kavramak lazım' diyordu. Plastik bilince ulaşarak bir yaratı koymak sistemini öneriyordu bize. 'Yöntem, malzeme ve teknik genel ve evrenseldir, ruh ve espri ise özel ve yöreseldir' ve bizi atölyeye bağladı".¹⁶⁷

1931'de girdiği Akademi Heykel Bölümü'ndeki eğitime önce eleştirel bakmış ve ısınamamış olan Özkan, 1937'de Heykel Bölüm Başkanlığı'na Alman heykeltıraş Rudolph Belling'in atanmasıyla eğitimini tekrar heyecanla sürdürmüş ve Belling'in öğrencisi olarak 1940'da mezun olmuştur.

Özkan, 1931'de girdiği Akademi Heykel Bölümü'ndeki eğitim sistemini eleştirmesinin temel nedeninin, 'modeli taklit etmek veya kopyalamak' biçiminde sürdürülen natüralist eğitim anlayışı olduğunu kendi cümleleriyle açıklamaktadır. Belling'in bölüme gelmesiyle birlikte bunun değiştiğinin ve modern bir anlayışla, özgün yaratıcılığa önem verilerek, heykelde plastik ve estetik meselelerin ön plana çıktığını söylemektedir. İşte bu açıklamaları Özkan'ın kendi heykel anlayışını da tanımlamaktadır. Özkan figüratif ifade biçimini benimsemiş bir heykeltıraştır fakat onun anladığı ve önemseydiği figüratif ifade, 19. yüzyılın ikinci yarısında Rodin ile başlayan ve daha sonra Avrupa'daki sanat akademilerinde, akademik bir öğretilere dönüşmüş olan 'Modern Sanatın Figüratif Anlayışı'dır.

¹⁶⁶ Tanaltay, a.g.e., s. 25

¹⁶⁷ Arın, a.g.e.

Görsel 41. Özkan'ın kişisel fotoğraf albümünde yer alan ve Anıtkabir'de onun yaptığı heykellerin bir bölümünü gösteren fotoğraf.

Özkan'ın bu modern figüratif anlayışı yaşamı boyunca gerçekleştirdiği tüm anıtsal çalışmalarda gözlemlenir. Bu anlayışının ilk ve en önemli örneklerinden bazıları Anıtkabir'in girişi için 1951-1953 yılları arasında yapmış olduğu İstiklal Kulesi önündeki Kadın Grubu ve Hürriyet Kulesi önündeki Erkek Grubu ile Aslanlı Yol'daki yirmi dört adet aslan heykelleridir. Figüratif anlayışına verilebilecek bir diğer önemli örnek ise, 1944 yılında ödül aldığı ama tamamlanması 1956'yı bulan, Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi önündeki Mimar Sinan Heykeli'dir. Bu heykel aynı zamanda Mimar Sinan'ın yapılmış ilk heykeli olma özelliğine sahiptir. Anka'nın 1966'da Ankara'da Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü için yaptığı Mithat Paşa Anıtı ile 1996'da Çanakkale için yaptığı Seyit Onbaşı Anıtı çalışmaları da sanatçının figüratif heykel anlayışını en iyi biçimde yansıtan diğer bir çok önemli eserlerinden sadece bazılarıdır.

Görsel 42. Özkan, Anıtkabir Heykelleri sonrası İstanbul Emirgan’da evi ile birlikte yan yana inşa ettirdiği atölyesinde.

19. yüzyılın sonundan itibaren Dünya Sanat Tarihi’nde ve dünyadaki heykel uygulamalarında hakim tavrı haline gelen Modern Heykel Anlayışı’nı özümsemiş ve heykellerini buna göre gerçekleştirmiş ülkemizdeki ilk heykeltıraşlardan biri şüphesiz Hüseyin Anka Özkan’dır. Anka, bu anlamda Modern Türk Heykel Tarihi’nde çok özel bir yere sahip olduğu gibi ürettiği eserleriyle kendinden sonra gelen Türk Heykeltıraşları’na da örnek olmuştur. Günümüzden yaklaşık yüz elli yıl önce dünyaya hakim olmaya başlamış ve Anka tarafından da daha 1930’lu yıllarda içselleştirilmiş olan heykeldeki bu “taklitten uzak, plastik ve estetik unsurların ön plana çıktığı, özgün yaratımı önceleyen, modern tavrın” günümüz Türkiye’sinde bile henüz genel ve yaygın bir biçimde benimsenememiş olması ve yaygın bir uygulama alanı bulamamış olması, Hüseyin Anka Özkan heykellerini daha değerli kılmakta ve Türk Heykel Tarihi’ndeki önemli yerini daha da pekiştirmektedir.

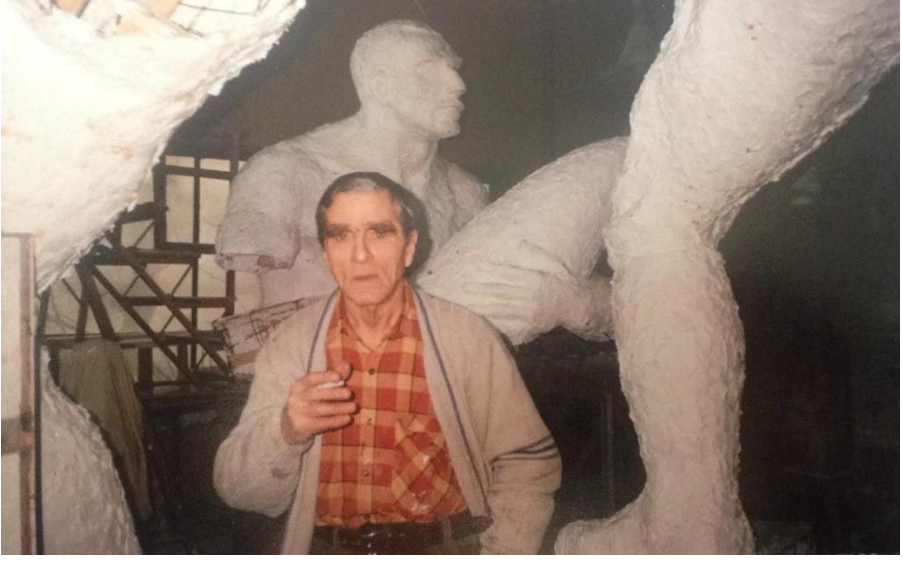
Görsel 43. Özkan (soldan birinci), Dil Tarih Coğrafya Fakültesi önünde Mimar Sinan Heykeli'nin açılış töreninde.

Görsel 44. Özkan, Emirgan'daki atölyesinde çalışırken.

Görsel 45. Özkan, Emirgan'daki atölyesinde Mimar Sinan çalışmalarıyla.

Görsel 46. Özkan, Emirgan'daki atölyesinde son yıllarında Seyit Onbaşı çalışmasıyla.

Hüseyin Anka Özkan Cumhuriyet dönemi tarihinde Edirne'de heykel çalışan ilk kişi olduğu gibi aynı zamanda akademik anlamda heykel öğrenimi olarak heykeltıraş ünvanına sahip olmuş ilk Edirneli'dir. Daha akademideki öğrencilik yıllarında üretken olan ve yarışmalara katılmaya başlayan Özkan, mezuniyeti ardından Türkiye'nin pek çok il ve ilçesine anıtsal nitelikte eserler bırakmıştır. Yaşamının son yıllarına kadar temposunu hiç düşürmeksizin çalışmalarını Emirgan Korusu'nun yanındaki atölyesinde sürdüren heykeltıraş, atölyesine bitişik evinde 9 Eylül 2001'de vefat etmiştir.

Hüseyin Anka Özkan'ın Edirne'deki Heykelleri

Özkan'ın Edirne'de, bu kitabın yazarınca tespit edilebilmiş üç heykeli bulunmaktadır. Bunlardan ilki öncesinde Edirne Erkek Öğretmen Okulu iken, 1982'den sonra Trakya Üniversitesi'nin kullanımına tahsis edilmiş olan Ayşe Kadın Yerleşkesi'nde bulunan bronz Atatürk Büstü'dür.¹⁶⁸ Diğer iki heykel ise, Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde bulunan ve her ikisi de

¹⁶⁸ Bu bronz büstü ilk kez bir başka nedenle Trakya Üniversitesi Ayşe Kadın Yerleşkesini Mayıs 2019 yılındaki ziyaretimde görmüştüm. Farklı ve etkileyici bulduğum büstü, değişik açılardan fotoğraflamak istediğimde büstün üzerindeki imzadan heykelin Hüseyin Anka Özkan'ın eseri olduğunu anlamıştım.

alçıdan olan Mimar Sinan Büstü ile küçük boyutlu tam boy Mimar Sinan Heykeli'dir.¹⁶⁹

Atatürk Büstü

Ayşe Kadın Yerleşkesi'ndeki 75x49x55 cm ölçülerindeki bronz Atatürk Büstü'nün (Görsel 46, 47, 48, 49, 50, 51) arka kısmındaki bronz yüzeyde, negatif halde "Anka 975" ve "Dök O. Yurdağül" yazıları yer almaktadır. Bu yazılardan, büstün 'Hüseyin Anka Özkan' tarafından 1975 yılında yapıldığı, dökümünün ise bronz dökümcü 'Orhan Yurdağül'¹⁷⁰ tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Görsel 52, 53).

Heykelin bulunduğu yere yerleştirilmesinin tarihini tespit edebilmek için çalışmalara başladığım Mayıs 2019 tarihinde, Trakya Üniversitesi'ndeki yapıların tarihi hakkında bilgi sahibi olacağını düşündüğüm ve o tarihte Trakya Üniversitesi Yapı İşleri Dairesi Başkanlığı görevini yürütmekte olan Mehmet Edip Soyyanmaz'a¹⁷¹ danışmıştım.

Soyyanmaz heykelin bulunduğu bahçenin ve çevresindeki yapıların geçmişte Edirne Erkek Öğretmen Okulu olarak inşa edildiğini, heykelin durduğu yerin geçmişte bu okulun tören alanı olarak kullanıldığını, kendisinin de bu okuldan 1976 yılında mezun olduğunu söylemişti. Soyyanmaz'ın aktardığına göre, Edirne Erkek Öğretmen Okulu'na ilk kayıt olduğunda, günümüzde Edirne Kaleiçi'nde "1. Murat Lisesi" olarak eğitim faaliyetini sürdüren bina Edirne Erkek Öğretmen Okulu'ydu. Edirne Erkek Öğretmen Okulu daha sonra bu okul için yeni inşa edilen ve günümüzde Trakya Üniversitesi Ayşekadın Yerleşkesi olan yere ve oradaki binalara taşınmıştı. Soyyanmaz ve sınıf arkadaşları ilk yıllarını bugün Edirne 1. Murat Lisesi olan binada tamamlamışlar, sonraki üç yıllık öğrenimlerini ise bugün

¹⁶⁹ Söz konusu heykelleri 2013 yılında farklı bir konuda görevlendirilmem neticesinde T.Ü. Mimarlık Fakültesi'ni ziyaretim esnasında görmüş ve bunların Hüseyin Anka Özkan'a ait heykeller olduğunu tespit etmişim. Bu tespit beni ünlü heykeltıraş hakkında araştırma ve akademik çalışma yapmaya yönlendirmiştir.

¹⁷⁰ Heykel üzerinde "O. Yurdağül" yazmaktadır ama, ülkemizde son nesil bronz döküm ustalarından biri olan "İsmail Karaya" kendisiyle görüşmemde, bu bronz döküm ustasının tam adının "Orhan Yurdağül" olduğunu söylemiştir. İsmail Karakaya'nın aktardığı bilgiye göre, yetmişli yıllarda Türkiye'deki bronz heykel dökümleri genel olarak bu usta tarafından yani Orhan Yurdağül tarafından yapılmıştır. İsmail Karakaya, kendi ustası olan Mehmet Tevfik Koç'un da Orhan Yurdağül'ün çırağı olarak yetişip ve bu mesleği ondan öğrendiğini aktarmıştır.

¹⁷¹ Bu heykelin hangi tarihte ve nasıl bulunduğu yere yerleştirildiğiyle ilgili tüm kişi ve bilgilere Mehmet Edip Soyyanmaz sayesinde ulaştım, bu nedenle kendilerine teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Trakya Üniversitesi Ayşekadın Yerleşkesi olarak kullanılmakta olan yere inşa edilmiş yeni binalarda tamamlayıp mezun olmuşlardı.

Görsel. 46

Görsel. 47

Görsel. 48

Görsel. 49

Görsel. 50

Görsel. 51

Görsel. 52

Görsel. 53¹⁷²

Heykel hakkında daha fazla ve detaylı bilgi edinmek amacıyla 2025 yılı Şubat ayında kendisiyle buluşup yüz yüze konuştuğumuzda, Soyyanmaz aynı dönemde öğrenim gördüğü bazı arkadaşlarıyla iletişim kurarak onlara konuyla ilgili sorular sormuş ve bazılarının telefon numaralarını da iletişim kurabilmem için bana vermişti. Telefonla iletişim kurduğum bu kişilerden biri halen Bursa'da yaşayan emekli resim öğretmeni Rıza Oruç'tu.¹⁷³

Oruç'un verdiği bilgilere göre, Edirne Erkek Öğretmen Okulu'ndaki öğrenimlerine 1972 yılında günümüzde 'Edirne 1. Murat Lisesi' olarak kullanılan binada başlamışlar ve bir sonraki yıl yani 1973'de ikinci

¹⁷² Görsel 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52 ve 53, Nisan 2025'de Ercan Yılmaz tarafından fotoğraflanmıştır.

¹⁷³ Rıza Oruç'a verdiği tüm bilgiler ve kişisel fotoğraf arşivinden ilettiği Görsel 54 ve 55 için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

sınıftayken, yeni inşa edilen binalarına taşınmışlardı. Bu 1973'te inşaatı tamamlanmış bir çok binadan oluşan kompleks, Trakya Üniversitesi'nin kuruluş yılı olan 1982'de üniversiteye tahsis edilmiştir. Trakya Üniversitesi'nin ilk kampüsü olan bu yer, 'Trakya Üniversitesi Ayşekadın Yerleşkesi' olarak bilinmektedir ve halen Trakya Üniversitesinin belli birimlerini barındırmakta ve eğitim, öğretim işlevini sürdürmektedir.

Oruç'un aktardığı diğer bilgilere göre, okulun taşındığı bu yeni binaların ortasında yer alan dış mekana/bahçeye, bir Atatürk Büstü yerleştirilmek üzere 1974 yılında beton bir düzenleme oluşturulmuştur. Bu beton düzenleme; beton bir platform/zemin ile bu zemin üzerinde, büstün yerleştirileceği beton bir kaide, bir yazının yer aldığı dikey beton bir blok ile yine betondan bir dış mekan çiçek saksısından oluşmaktadır. Bu düzenlemenin arka fonunda yer alan dikey beton blok üzerinde, *"TAŞ KIRILIR TUNÇ ERİR FAKAT TÜRLÜK EBEDİDİR, ATATÜRK"* yazısı bulunmaktadır. Oruç, bu inşa faaliyetini ve yazının yazılması işini, okuldan arkadaşları Hüseyin Atış ve Ertuğrul Oral ile birlikte üç kişi gerçekleştirdiklerini söylemektedir.¹⁷⁴ Oruç, beton yüzey üzerinde yer alan negatif yazıyı oluşturmak için harfleri strafordan keserek yüzeye yapıştırdıklarını, sıva işlemi sonrasında strafoların yerlerinden çıkarılmasıyla suretiyle negatif yazıyı elde ettiklerini de aktarmıştır.

Oruç'un kişisel fotoğraf albümünde yer alan bir fotoğrafın tarafıma ilettiği dijital kopyasında (Görsel 54), beton platformun henüz inşaat halinde olduğu görülmektedir. Yine Oruç'un ilettiği bir başka fotoğrafın dijital kopyasında da (Görsel 55) beton platformun tamamlandığı ve Hüseyin Anka Özkan'ın yapmış olduğu bronz büstün kaidesine yerleştirildiği görülmektedir, Oruç'un verdiği bilgiye göre bronz büst 1975 yılında kaidesine yerleştirilmiştir.

Bronz büstün Hüseyin Anka Özkan'a sipariş ile mi yaptırıldığı yoksa Özkan tarafından bu okula hediye mi edildiği bilgisine ulaşamamıştır. Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nun bu yeni yerleşkesine taşınması nedeniyle muhtemelen

¹⁷⁴ Rıza Oruç'a göre bu beton düzenleme ve yazıyı kendi planlamalarına göre gerçekleştirmişlerdir. Fakat, bronz büstle belli bir proporsiyonel ilişki kurduğu ve büstle ilişkili olarak tasarlanmış belli bir plastik yapısı ve formu olduğu görülen bu beton düzenleme ile yazının, öğrencilerin kendi inisiyatifleriyle gerçekleştirilmiş olmaları pek olası gözükmemektedir. Muhtemelen bu düzenlemenin nasıl ve hangi ölçülerde olması gerektiği bilgisi Hüseyin Anka Özkan tarafından okul idaresine verilmiştir. Gerekli çalışma ise okulun resim öğretmenin ya da bir başka sorumlunun kontrolünde Rıza Oruç ve arkadaşlarının değerli emekleriyle gerçekleştirilmiş olmalıdır.

bir Atatürk Heykeli'ne ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda da bu okulun ilk öğrencilerinden ve mezunlarından olan Özkan ile ya onu tanıyıp bilen kişilerce ya da okul idaresince iletişim kurularak kendisinden bir Atatürk Heykeli talebinde bulunulmuş olmalıdır.

İlk yapıldığında beton platformun ön cephesinde yer alan ve Görsel 54'de görülen merdiven basamağının, toprak seviyesinin yükseltilmesiyle kapanmış olmasının dışında, bronz büst için yapılan bu düzenlemedeki beton elemanların bugün halen özgün yapılarını korudukları anlaşılmaktadır (Görsel 56, 57, 58, 59, 60, 61). Aslına uygun biçimde günümüze ulaştığı anlaşılan bu beton platform ve üzerindeki diğer beton elemanlar üzerinde yapılan ölçümlerde, şu ölçülere sahip oldukları tespit edilmiştir: Beton platform/zemin; 407x430 cm, yazı bloğu; 374x225x105 cm, beton kaide; 198x49x135 cm, beton saksı; 45x100x100 cm.

Görsel 54.¹⁷⁵ Edirne Erkek Öğretmen Okulu önünde Atatürk Büstü'nün yerleştirileceği inşa halindeki beton platform, 1974. Fotoğrafta işaretlenmiş kişilerden sağda sırtı dönük olan Rıza Oruç.

¹⁷⁵ Rıza Oruç'un kişisel arşivinden dijital kopya olarak 17 Şubat 2025 tarihinde tarafıma iletilmiştir.

Görsel 55.¹⁷⁶ Edirne Erkek Öğretmen Okulu önünde Atatürk Büstü'nün 1975 yılında kaidesine yerleştirilmiş hali. Büstün yeni yerleştirilmiş olduğu henüz oksitlenmemiş parlak halinden anlaşılmaktadır. Fotoğrafın en solunda yer alan beyaz kısa kollu gömlekli kişi Rıza Oruç.

¹⁷⁶ Rıza Oruç'un kişisel arşivinden dijital kopya olarak 17 Şubat 2025 tarihinde tarafıma iletilmiştir.

Görsel. 56

Görsel. 57

Görsel. 58

Görsel. 59

Görsel. 60

Görsel. 61¹⁷⁷

Görsel 53 ve 54 'de Atatürk Bütü ve onun için hazırlanmış beton düzenlemenin önünün o yıllarda açık olduğu, büstün her yönden rahatlıkla algılanabileceğı bir açıklığa sahip olduğu ve büstle birlikte tüm beton elemanların birlikte oluşturdıkları kompozisyonun tören işlevine uygun bir şekilde, anıtsal bir etki yakalanmaya yönelik tasarlandığı görölmektedir. Fakat günümüzde heykel hem ön cepheden hem de çevreden çok kolay algılanamayacak şekilde ağaclar, çok sayıda bayrak direğı ve diğeri peysaj bitkileriyle kapanmış durumdadır (Görsel 62, 63, 64, 65). Dolayısıyla büst ve onun içinde yer aldığı plastik/estetik düzenleme, tören alanının merkezi roldeki elemanı olma özelliğini yitirmiş durumdadır. Heykelin bulunduğu mekanda tekrar kolay algılanabilir hale gelmesi ve özgün etkisine kavuşabilmesi için, geçmişteki asıl durumu dikkate alınarak, tören alanı oluşturacak biçimde yeni bir çevre düzenlemesi yapılması gerektiğı anlaşılmaktadır.

¹⁷⁷ Görseller 56-61, Nisan 2025'de Ercan Yılmaz tarafından fotoğraflanmıştır.

Görsel.62

Görsel.63

Görsel.64

Görsel.65¹⁷⁸

¹⁷⁸ Görseller 62-65, Nisan 2025'de Ercan Yılmaz tarafından fotoğraflanmıştır.

Mimar Sinan Büstü ve Mimar Sinan Heykeli

Bu iki heykel günümüzde Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde bulunmaktadırlar. Heykellerin her ikisinin de, sanatçıları Özkan tarafından kilden modellendirilmelerinin ardından alçıdan dökülerek tamamlandıkları anlaşılmaktadır. Heykellerden biri 87x60x44,5 cm boyutlarındaki 1/1 ölçekten büyük Mimar Sinan Büstü'dür¹⁷⁹ ve T.Ü. Mimarlık Fakültesi'nin ikinci katındaki Dekanlık ofislerinin önünde yer alan açıkta durmaktadır (Görsel 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72). Büstün sırt kısmında kabartma biçiminde "Anka 977" yazılı sanatçı imzası yer almaktadır (Görsel 73). Diğer heykel 52,5x18x23 cm boyutlarında Mimar Sinan'ı tam boy gösteren küçük ölçekli bir çalışmadır¹⁸⁰ (Görsel 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80). Heykelin arkasından bakıldığında tabanının sol üst yüzeyine sanatçısı tarafından negatif olarak "Anka" yazılarak imzalandığı görülmekte fakat tarih yer almamaktadır (Görsel 81). Görsel 41'de Hüseyin Anka Özkan'ı atölyesinde masada oturur gösteren fotoğrafta, masa üstünde duran Mimar Sinan Heykeli'nin silüetiyle, T.Ü. Mimarlık Fakültesi'nde bulunan heykelin benzer açıdan çekilmiş Görsel 83'deki fotoğrafının sahip oldukları büyük benzerlik, bunların aynı heykel olduğunu düşündürmektedir.

Heykellerin bulundukları kuruma nasıl ve ne zaman getirildiği ya da kazandırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nün kökleri 'Edirne Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'ne (E.D.M.M.A.) dayanmaktadır ve bu kurum Edirne'de 21 Şubat 1977 yılında eğitim-öğretime başlamıştır. Bölümün bağlı olduğu bu akademi ise 1418 sayılı kanun gereği yurt genelinde kurulan 13 Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'nden biridir. Akademinin kendi matbaasında bastığı muhtemelen ilk yayını olan bir tanıtım broşüründen, akademinin kurucu başkanının Prof. Salahattin Çakal olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸¹ Çakal, o tarihlerde aslen 'İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'nin bir öğretim üyesidir¹⁸² ve Edirne'ye akademiye kurmak üzere görevlendirildiği anlaşılmaktadır.

¹⁷⁹ Heykelin sırt kısmına birileri tarafından kazınarak yazılar yazıldığı ve yüzünde de tükenmez kalem ile bazı karalamalar yapıldığı görülmektedir.

¹⁸⁰ Figürün sağ elinde tuttuğu ölçü aletinin zaman içinde deforme olarak yerinden çıktığı/koptuğu ve heykelin sol ayağının bastığı alçı tabanın köşesinin kırıldığı görülmektedir.

¹⁸¹ *Edirne Devlet Mühendislik Ve Mimarlık Akademisi*, E.D.M.M.A. Matbaası, Edirne 1977, s.3

¹⁸² <http://www.mmr.yildiz.edu.tr/mmr/1/tarihçe/16> (Erişim Tarihi: 22.12.2018)

Çakal ve Özkan İstanbul'da yaşıyor olmaları nedeniyle önceden tanışmış olabilirler ya da Çakal'ın Edirne'de göreve başlamasıyla bir tanışma gerçekleşmiş olabilir. Söz konusu iki heykel bu tanışıklık nedeniyle akademiye (E.D.M.M.A.) hediye edilmiş olabilir. Bir diğer olasılık ise; akademi bünyesinde bir "Koca Sinan Araştırma Enstitüsü" kurulmasının planlanması nedeniyle¹⁸³ Özkan'a bu enstitüye (ya da akademiye) bir Mimar Sinan Anıtı tasarlama teklifinde bulunulmuş olabilir veya bizzat Özkan tarafından akademiye bir anıt yapma önerisiyle bu alçı heykeller akademiye verilmiş olabilirler. Akademinin kuruluş yılı ile büst üzerindeki tarihin aynı yani 1977 olması bu ihtimalleri düşündürmektedir.

Küçük ölçekli ve tam boy 52,5 cm'lik heykelin modlajının; anıtsal bir anlayışla, detaylardan arındırılmış, genel ve ana yapının ortaya çıkarılmasına yönelik kurgusu, yukarıdaki ikinci olasılığı daha güçlü kılmaktadır. Ayrıca, 52,5 cm'lik ölçü; figürün bastığı taban ve başındaki kavuk dahil gerçekte yaklaşık 260 cm yüksekliğe sahip olacak bir heykelin tam olarak 1/5 ölçekli model ölçüsüne karşılık gelmektedir. Diğer taraftan büstün 87 cm'lik yüksekliği de yukarıdaki hesaba uygun bir orandır ve bahsedilen ikinci olasılığı desteklemektedir. Özkan, Türkiye'de anıt konusunda bir otoritedir nitekim Özsegin'e göre; *"Türkiye'de yabancı sanatçıların başlatmış olduğu anıt-heykel kavramını, yerel olanaklarla geliştiren kuşağın öncüleri arasında yer alır"*.¹⁸⁴

Görsel. 66

Görsel. 67

¹⁸³ Edirne Devlet Mühendislik Ve Mimarlık Akademisi, a.g.e., s.3

¹⁸⁴ Özsegin, a.g.e., s.54

Görsel. 68

Görsel. 69

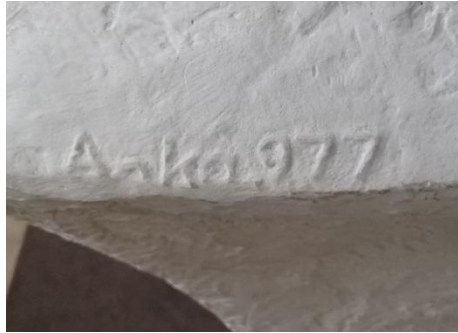
Görsel. 70

Görsel. 71

Görsel. 72

Görsel. 73

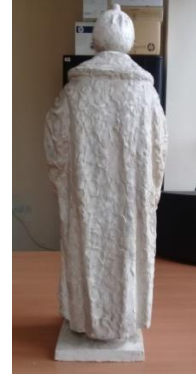
Görsel. 74

Görsel. 75

Görsel. 76

Görsel. 77

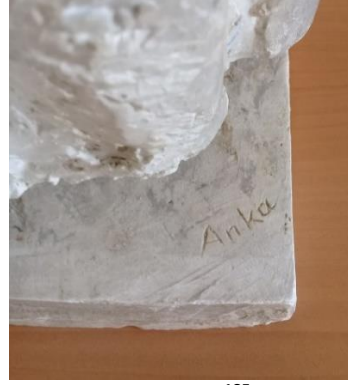
Görsel. 78

Görsel. 79

Görsel. 80

Görsel. 81¹⁸⁵

Büst, 1/5'lik bir modelle önerilmiş olması muhtemel anıt projesinde Mimar Sinan portresinin nasıl ele alınacağıının ve gerçekte nasıl ve hangi boyutlarda gözükeceğinin bir sunumu gibidir. Herhangi bir anıt tasarımında ya da önerisinde; üç boyutlu ve ölçekli bir genel görünüş ile bire bir boyutlarda bir detay görünüşü sunumunun gerekliliği bilinen bir gerçektir. Alçı malzeme heykel sanatı için nihai sonuç malzemesi değildir. Heykellerin bu halleriyle yani alçı olarak durmaları için Özkan tarafından akademiye hediye edilmiş olmalarını düşünmek pek mümkün değildir. Çünkü alçının ara malzeme olduğunu ve alçı heykellerin şayet bir model olarak ele alınmamışlar ise bronzla dönüştürülmeleri gerekliliğini Özkan gibi deneyimli ve ünlü bir heykeltıraşın düşünmemiş olması gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Mimar Sinan'ın bir heykelinin yapılmasını ilk düşünen ve isteyen kişi Atatürk olmuştur. Nitekim bununla ilgili talimatını kendi el yazısıyla yazdığı bir notla Türk Tarihi Araştırma Kurumu'na iletmıştır. Notta şunlar yazmaktadır: *"T.T.A.K. Sinan'ın Heykeli'ni yapınız. K. Atatürk 2/VIII/1935 Saat 22.50"*.¹⁸⁶ Atatürk'ün bu vasiyeti gereği ölümünün ardından Türk Tarih Kurumu'nca düzenlenen Mimar Sinan Heykeli yarışması düzenlendiğinde yıl 1944'dür ve Özkan henüz otuzbeş yaşındadır.¹⁸⁷ Heykeltıraşın bilinen ve literatürde yer alan ilk Mimar Sinan heykeli de bu yarışma için yaptığı heykeldir. Kendisi bu konuda şunları aktarmaktadır:

¹⁸⁵ Görseller 66-81; 24.12.2018 tarihinde Ercan YILMAZ tarafından, heykellerin bulunduğu Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde fotoğraflanmışlardır.

¹⁸⁶ Elibal, a.g.e., s. 276

¹⁸⁷ Karakoç, Özcan / Tükel, Didem, Hüseyin Anka İle Görünenin Ötesindeki Gerçekliğe Uzanan Bir Serüven: Mimar Sinan Heykeli, *Idil Dergisi*, www.idildergisi.com, Cilt:2, Sayı:6, 2013.

*“Sinan Yarışması oldu... Devlet jürisi bu işi bana verdi. Ancak o zaman bu heykel yapılamadı. Vekalet, Jüri’nin kararına rağmen ödülü bana vermek istemedi. Uzun yazışmalardan sonra ödülümü alabildim. Fakat gene de heykel yapılamadı”.*¹⁸⁸

Tarih Haziran 1954’ü gösterdiğinde Türk Tarih Kurumu’yla yapılan yeni yazışmalar neticesinde ve elde ettiği yeni verilerle Özkan tekrar bir maket daha oluşturmuştur. Emlak ve Kredi Bankası’nın maddi desteğiyle gerçekleştirilen ve Türk gençliğine armağan edilen bu heykel, Ankara’da Dil Tarih Coğrafya Fakültesi önüne konulmuştur.

Özkan ‘Hüseyin Anka İle Sinan’ı Yeniden Yorumlamak’ adlı belgeselde yaptığı bu ilk Sinan anıtında yarattığı Sinan karakterinin Şehzade Camii’ni yaptığı acemilik dönemindeki yaşlarına denk geldiğini ve çalışma sürecinin sonunda iç dünyasında vardığı bu portreye ait verilerin çocukluğundaki bir imaja, dedesinin portresine neredeyse tıpatıp uyduğunu belirtmektedir. Bundan sonra yaptığı heykellerinde Mimar Sinan’ı daha ileri yaşlarda Süleymaniye ve Selimiye çağlarında yakalamaya çalıştığını söylemektedir. Bu heykellerde ise o ilk yaptığı figürden daha sakın fakat daha azimli, daha iradeli figürler oluşturmaya çalıştığını da eklemektedir.¹⁸⁹ İlk Sinan heykeli deneyimi yukarıda aktarılan Özkan heykeltıraş olarak yaşamı boyunca pek çok defa ve her birinde farklı bir yaklaşımla Mimar Sinan heykelleri yapmıştır (Bkz. Görsel 41, 42, 44).

Hem büst hem de tam boy Sinan heykellerine bakıldığında ilk göze çarpan görsel değer, bu heykellerin benzetme ya da gerçeği birebir taklit etme kaygısıyla yapılmadıklarıdır. Benzetme bir araç olarak kullanılmış ama nihai amacın bu üç boyutlu formların modern heykel dilinin kullanımıyla yeni bir yoruma ulaştırılmaları olduğu anlaşılmaktadır.

Özkan’ın bu iki heykeli üzerinden yapılabilecek bir diğer okuma da kendisinin bu eserlere yansımadır. Bu yansıma çift yönlüdür; hem sanatçının geçmişini/anılarını hem de eserini ürettiği andaki güncel durumunu kapsamaktadır. İlk Sinan heykelini yaptığında Özkan’ın Sinan’ı acemilik çağlarında ele aldığından az önce bahsedilmişti. Bu durum Özkan’ın o heykeli yaparken çocukluk imajlarından faydalandığı gibi aynı zamanda o anki yaşı ve ruh haliyle de ilişki kurduğunu imlemektedir.

¹⁸⁸ Tanaltay, a.g.e., s.26

¹⁸⁹ Arın, a.g.e.

Bu iki heykelin de yapıldığı yıl 1977 olarak kabul edilirse, Özkan'ın ilk Sinan heykelini yapışı üzerinden otuzüç yıl geçmiştir ve heykeltıraş yaklaşık altmış dokuz yaşındadır. İlk Sinan heykelinde vardığı imajın, hatırasındaki dedesinin portresiyle örtüştüğü daha önce aktarılmıştı. Buradan hareketle; bu iki heykelinde de çocukluğundaki imajların yansıdığını ama aynı yansımada Özkan'ın bu heykelleri yaptığı zamanki yaşı, tecrübesi, karakteri ve ruh halinin de içerildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda hem tam boy figür hem de büstte; altmışlı yaşlarda, olgun, kendinden emin bir ustanın keskin ve kavrayıcı bakışlarını görmek mümkündür. Bu özellikler heykeli yapılan Mimar Sinan'a uyduğu gibi heykeli yapan Özkan'ı da tanımlamaktadır aynı zamanda.

Genel olarak tüm heykelleri üzerinde, sanatçının geçmişinin ve öz niteliklerinin yansıdığını yine Özkan'ın kendi sözleri kanıtlamaktadır:

*“Burada sanatçının bir faaliyeti olarak ‘yaratı’ bahis konusu. Bir konuya yaklaşmak için sanatçı kendi içinde bir devri alem yapar. Yahut da ne bileyim kendi içindeki karanlık odada bir şeyler arar. Daha önce algılamış olduğu bir malzeme arar içinde. Çok zor bir şey bunu açıklamak. Çocukluğumuzdan bu yana daima içimize bir şeyler atarız, daima bir şeyler algılarız ve bunlar içimizde bir yerde depo olur. Yaratı bu depodan çıkar işte... Uyum, oran, ritim, denge gibi yapısal değerler sanatçının eleğinden geçerek kurallaşmış doğadır. İnsan da doğa olduğuna göre her sanatçı kendi öz yapısına göre eserine yansır, eserinde yaşar”.*¹⁹⁰

T.Ü. Mimarlık Fakültesi'nde bulunan Özkan'a ait Mimar Sinan heykellerinde saptanabilecek bir diğer önemli bulgu ise; klasik bir poza ya da harekete sahip olmalarıyla birlikte, formun ana yapısının inşa edilişindeki bütüncül yalın yaklaşım ve masif etki nedeniyle aynı zamanda modern figüratif heykel anlayışını taşıyor olmalarıdır. Yüzeylerin gerçekliğe öykünmek yerine, bir ritim ve armoni oluşturmak amacıyla adeta ışık gölge planlarının birbirlerini dengelemeleri üzerine kurgulanmış olmaları da bu modern figüratif tavrı sergilemektedir. Gezer de Özkan'ın heykellerini değerlendirirken benzer nitelendirmelerde bulunmaktadır:

“Hüseyin Anka, tekniği güçlü, malzemeye hakim bir sanatçıdır. Figüre bağlı olarak çalışır. Antik Klasik Yunan heykellerinden etkilenen bir stili vardır. Ancak, son yıllarda formları daha parçalı hale getiren ışık planlarıyla modle

¹⁹⁰ A.g.e.

*etme yönünde bir eğilim göstermiş ve bu anlayışta bazı heykeller, anıtlar yapmıştır”.*¹⁹¹

Bu iki Özkan heykelinde algılanan en önemli olgulardan bir diğeri ise güçlü dramatik etkidir. Her iki heykelde de duruş, hareket ve yüzlerindeki ifadede, içinden çıkıp geline dramaların ağırlığı ve etkisi okunmaktadır. Bu nedenle iki heykel de adeta teatral bir sahnede rollerini yerine getiriyorlarmış gibi bir çağrışım yaratmaktadırlar. Eserlerindeki bu ana duygunun kaynağını, sanatçının çocukluk ve gençlik yıllarını kuşatan dramatik olaylar zincirinde ve bir heykeltıraş olarak varolabilmek için ömür boyu süren mücadeleyle dolu yaşam öyküsünde bulmak mümkündür.

Görsel 82. Mimar Sinan Büstü’nün, TÜ. Mimarlık Fakültesi Dekanlığı katındaki güncel konumu.

Görsel 83.¹⁹² Mimar Sinan Heykeli’nin, TÜ. Mimarlık Fakültesi Dekanlık Odası’ndaki güncel konumu.

¹⁹¹ Gezer, a.g.e., s. 150

¹⁹² Görsel 82 ve 83, Nisan 2025’de Ercan Yılmaz tarafından TÜ. Mimarlık Fakültesi’nde fotoğraflanmıştır.

İlhan Koman'ın Yaşam Öyküsü

İlhan Koman 17 Haziran 1921'de Edirne'de, Koman ailesine ait konakta¹⁹³ doğmuştur. Ailesi Edirne'nin köklü ailelerindendir, Koman ilk (Kurtuluş İlkokulu ve İstiklal İlkokulu) orta ve lise (Edirne Lisesi) öğrenimini Edirne'de tamamlamıştır¹⁹⁴.¹⁹⁵

Görsel 84.¹⁹⁶ İlhan Koman'ın doğup büyüdüğü evin güncel görünümü

¹⁹³ Bu konak günümüzde halen "T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Edirne Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü" olarak kullanılmaktadır.

¹⁹⁴ Fatma Semiha Uçuk, *İLHAN KOMAN*, Ofset Hazırlık; Şimşek Reklam, Cilt Baskı; Yayıncılık Matbaası, (Yer Belli Değil!) 1996, s.8.

¹⁹⁵ Öner Kıranlar, "20. Yüzyıl Heykeli İçerisinde İlhan Koman Heykelinin Yeri", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008, s.11

¹⁹⁶ Fotoğraf, Ercan Yılmaz tarafından 28.04.2025'te çekilmiştir.

Görsel 85.¹⁹⁷ İlhan Koman'ın Bahriye Elbisesiyle çekilmiş bir çocukluk fotoğrafı.

Görsel 86.¹⁹⁸ Soldan sağa Koman kardeşler; Korhan, İlhan ve Gönül Koman. (Arkada Şayan Ablaları)

Görsel 87.¹⁹⁹ İlhan Koman, Lisede İzci.

Görsel 88.²⁰⁰ Konağın bahçesinde soldan sağa; Gönül, Şayan Abla, Dr. Fuat Koman, Hayriye Halası, İlhan Koman ve önde oturan Annesi Leman Sevinç Hanım

¹⁹⁷ Uçuk, a.g.e., s. 213

¹⁹⁸ A.g.e., s. 214

¹⁹⁹ A.g.e., s. 216

²⁰⁰ A.g.e., s. 214

Koman'ın baba tarafı, Mohaç Savaşı'ndan (1526) sonra Konya'dan eski adıyla Yugoslavya bölgesine yerleştirilen Türk Köylüleri'nden yani 'Evlad-ı Fatihan' sınıfındandır. I. Dünya Savaşı yıllarında Edirne'de nüfus müdürlüğü yapan amcasının anlattığına göre, Orta Asya'da Peçenekler ile Kuman Türkleri arasındaki çatışmalar sonucu bir bölüm Kuman, Hazar Denizi üzerinden Konya'ya gelmiş oradan da bugünkü adıyla Kuzey Makedonya yöresine gönderilmişlerdir. Oradaki Komanova kasabasına adlarını vermişlerdir, ailenin adı da buradan gelmektedir. On yedinci yüzyıl sonunda imzalanan Karlofça Antlaşması'nın (1699) ardından ters yönde göç başlamıştır ve Koman ailesinin bir kısmı Romanya ve Bulgaristan arasında yer alan Lofça'ya bir kısmı da Filibe'ye yerleşmiş, 1880'deki son göç ile de aile Edirne'ye yerleşmiştir. İlhan Koman'ın bir Jöntürk olan babası Dr. Fuat'ı Yunanlılar esir almış ve önce Midilli sonra Korfu adasına sürmüşlerdir. Sürgünden sonra Edirne'ye dönen Dr. Fuat bir çiftlik alarak hem tarım işleriyle ilgilenmiş hem de asıl mesleği olan doktorluğunu sürdürmüştür²⁰¹.

Koman Çiftliği bugün halen varlığını sürdürmektedir ve Edirne'nin Karaağaç Mahallesi'nde, günümüzde Güzel Sanatlar Fakültesi olarak kullanılmakta olan Eski Tren Garı'nın da içinde yer aldığı Trakya Üniversitesi Karaağaç Yerleşkesi'nin arkasındaki arazidedir. İlhan Koman'ın kız kardeşi Gönül Kıymet Dilan vefat ettiği 2020 yılına dek uzun yıllar bu çiftlikte yaşamıştır.

Koman'ın annesi Sevinç Leman Hanım'ın babası Mehmet Şerif Aykut da dönemin Jöntürkler'indendir ve Aykutalp soyundan Rumeli Beylerbeyi Oruç Paşa'nın torunudur ve büyük vatansever şahsiyetlerden biridir. Kızı Sevinç Hanım'ı Edirne'de misyoner okullarında, Damdösiyon ve Alman okullarında okutmuştur. Sevinç Hanım Fransızca ve Almanca'yı iyi bilen modern bir kadındır.²⁰²

²⁰¹ Kaya Özsezgin, "İlhan Koman: Deney Birikiminden Bulgular Dünyasına", *İlhan Koman Retrospektif / Retrospective*, Yayına Hazırlayanlar: Mine Haydaroglu, Fany Torre, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s.8

²⁰² A.g.e., s.9-10

Görsel 89.²⁰³ İlhan Koman anne tarafından dedesi Mehmet Şerif Aykut ile konağın bahçesinde.

İlhan Koman Edirne Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1941 yılında İstanbul'da, Güzel Sanatlar Akademisi (bugünkü adıyla Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), Resim Bölümü'nü kazanarak burada öğrenim görmeye başlamıştır. Resim Bölümü Başkanı, akademide yapılan reformlar kapsamında 1937'de göreve başlayan Fransız ressam Leopold Levy'ydi. Levy'nin asistanları olan Bedri Rahmi ve Sabri Berkel daha sonra Koman'ın yakın arkadaşları olmuşlardır. Koman bu ilk yıl resim eğitiminin yanı sıra Hadi Bara ve Zühtü Müridoğlu'ndan da modelaj dersleri almıştır. Bu derslerde antik heykellerden yaptığı kopyalarla heykel hocalarının dikkatini çeken Koman, elinin resimden çok bu işlere yatkın olduğunu söyleyen hocalarının tavsiyesine uyarak ikinci yıl heykel bölümüne geçmiştir.²⁰⁴

Heykel Bölümü'nde hocası, tıpkı Levy gibi reformlar çerçevesinde 1937 yılında Heykel Bölüm Başkanlığı'na getirilen Alman heykeltıraş Rudolf Belling'dir. Koman 1945'te Heykel Bölümü'nden birincilikle mezun olmuştur. O yıllardaki uygulama gereği okulu başarıyla bitiren öğrenciler

²⁰³ A.g.e., s. 11

²⁰⁴ Güneş Karabuda, "İlhan Koman: Sanat, bence, insanın bilinmeyene doğru çıktığı bir serüvendir", *Milliyet Sanat Dergisi*, Yeni Dizi: 20, İstanbul, 15 Mart 1981, s. 9.

Paris'e gönderilmektedir. Fakat Koman ikinci dünya savaşı nedeniyle ancak iki yıl sonra 1947'de üç yıllığına burslu olarak Paris'e gönderilmiştir.²⁰⁵

Görsel 90.²⁰⁶ İlhan Koman Paris'teki atölyesinde, 1949.

Koman'ın Paris'teki boş zamanlarını daha çok Louvre ve Rodin müzelerinde geçirdiği bilinmektedir. Eğitim için gönderildiği ve devam etme zorunluluğu olan Julian Akademisi'ndeki eğitim  ğretim sistemiyle pek de barışık değildir. Çünkü burada klasik ve alışılmış yöntemlerle verilen dersler ilgisini çekmemektedir. Daha İstanbul'daki öğreniminin son yılında soyut çalışmalarına başlamıştır. Akademi Julian'da karşısına konulan modelden, biçimi modle ederek çalışmak, onun için eski yönteme geri dönmenin  otesinde bir anlam ifade etmemektedir.²⁰⁷

Paris'teki yıllarında, resim, heykel ve tiyatro gibi farklı dallardan gelen üç arkadaş olarak Neşet G nal ve Bedri Rahmi ile birlikte bir atölye tutmuşlardır. Koman bu atölyede '*anekdot ve doğa taklidinden uzaklaşmak*

²⁰⁵  zsezgin, a.g.e., s.12

²⁰⁶ Mine Haydarog lu, Fany Torre, *İlhan Koman Retrospektif / Retrospective*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s.8

²⁰⁷  zsezgin, a.g.e., s.12

için' çok yoğun desen çalışmaları yaptığını ifade etmektedir. Louvre müzesinde onun en çok dikkatini çekenler Mezopotamya ve Mısır sanatı olmuştur, onu en çok etkileyen bir diğer müze ise Rodin müzesidir. Brancusi ve Giacometti de Paris'te gördüğü heykelleriyle Koman'da büyük yeni ufuklar açmış modern heykeltıraşlardır.²⁰⁸

Paris'teki uzmanlık eğitimini 1951 yılında tamamlayan Koman, burslu olarak Fransa'ya gitmiş olduğu için, İstanbul'a dönüşünde Güzel Sanatlar Akademisi'nde asistanlık görevine başlamıştır. Heykel bölümündeki görev yıllarında bölümdeki ilk metal atölyesini o kurmuştur. 1953 yılında Hadi Bara ve mimar Tarık Carım ile birlikte "Espace" grubunu, Şadi Çalık, Sadi Öziş ve Mazhar Süleymangil ile birlikte de "Soyut Sanat" atölyesini kurmuşlardır. Kendi ifadelerinden aktarıldığına göre asistanlık maaşı yetmediğinden Şadi Çalık, Sadi Öziş ve Mazhar Süleymangil ile birlikte 1955'te Şişli'de "Kare Metal" adında bir mobilya atölyesi de kurmuşlar ama bu da ekonomik nedenlerle ancak üç yıl sürebilmiştir.²⁰⁹

Koman bu akademi yıllarında birçok önemli eser vermiştir ama bu yıllara ait çalışmaları arasında ülkemizde çok bilinen önemli eseri, Anıtkabir'de mozole çıkış merdivenlerinin doğu kanadında bulunan *"Sakarya Meydan Muharebesi"* konulu röliefidir. Anıtkabir'in inşasının son aşamasında gerçekleştirilen Anıtkabir heykelleri yapılan bir yarışma sonucu belirlenmiştir ve 1951-1953 yılları arasında gerçekleştirilmişlerdir. Yapılan yarışmada, çıkış merdivenlerinin doğu kanadını düzenleme işi Koman'a verilmiştir. Koman, Anıtkabir'de heykel çalışması olan yegane beş heykeltıraştan biridir.^{210 211}

Görsel 91.²¹² İlhan Koman'ın Anıtkabir Yarışması için yaptığı model.

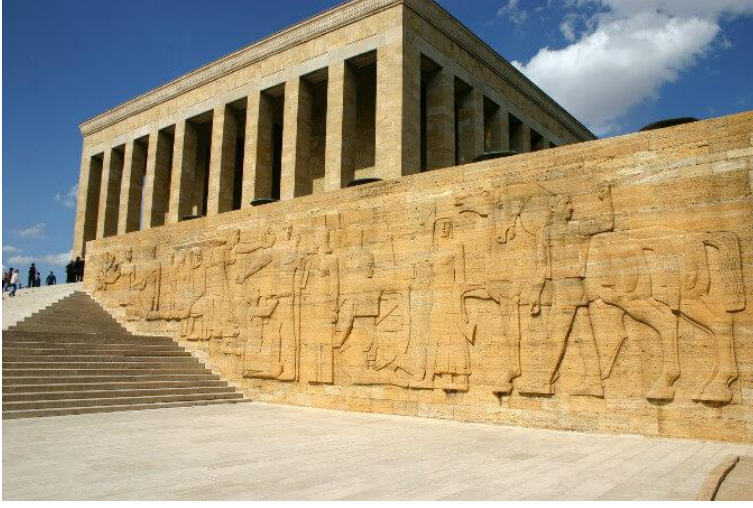
²⁰⁸ A.g.e., s. 13

²⁰⁹ A.g.e., s. 14

²¹⁰ <https://www.ktb.gov.tr/TR-96392/anitkabir.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2025)

²¹¹ <https://anitkabir.org/anitkabir/anitkabirinyapimi/heykel-ve-kabartmalar.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2025)

²¹² Uçuk, a.g.e., s. 224

Görsel 92.²¹³ Sakarya Meydan Muharebesi rölyefinin Anıtkabirde uygulanmış hali.

Koman'ın, heykel ve mimari gibi birbirini tamamlayan iki sanat dalıyla ilgili olarak ilk temel çalışması Anıtkabir rölyefleridir. Anıtkabir heykel ve kabartmaları için 1944-1953 yılları arasında oluşturulan jürinin başında Rudolph Belling bulunmaktadır. Sakarya Savaşı konulu bu kabartmalar tam boyutlarıyla Süleymaniye Camii'ne bağlı medrese binalarında gerçekleştirilmiştir. Koman başlangıçta söz konusu rölyefi taş üzerine uygulamak istediğini yetkililere bildirmiştir fakat kabartmaların İtalya'dan gelen makinalarla yapılmasına karar verildiği için kendisi için bir istisna yapılamayacağı söylenmiştir. Bu nedenle Koman rölyefini el emeğiyle taş

geçirme imkanı bulamamıştır.²¹⁴

²¹³ <https://x.com/MozartCultures/status/957857335241789441> (Erişim Tarihi: 29.04.2025)

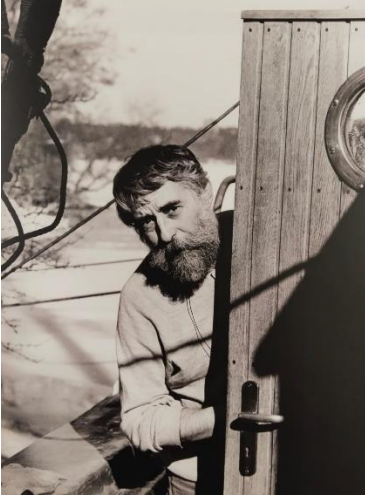
²¹⁴ Özsegin, a.g.e., s.15

Görsel 93.²¹⁵ İlhan Koman, 1950'ler.

Görsel 94.²¹⁶ İlhan Koman, 1962.

Görsel 95.²¹⁷ İlhan Koman, gemisi Hulda'da, 1970'ler.

Görsel 96.²¹⁸ İlhan Koman, gemisi Hulda'da, 1980'ler.

Akademideki görevinden ayrılan Koman 1958 yılında önce Brüksel'e ardından da 1959'da İsveç'e geçmiştir. Buradaki yaşamı boyunca da yine çok önemli eserler üretmeyi sürdürmüştür. İsveç'te tasarladığı ama Türkiye'de yaptığı bilinen ve çok ünlene heykellerinden biri de "Akdeniz" adlı

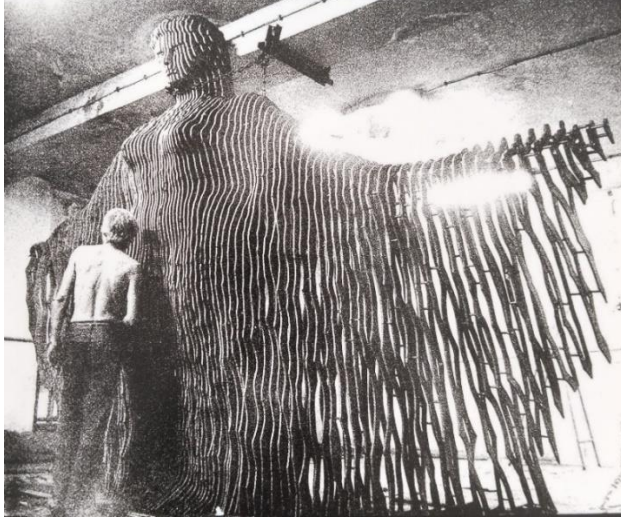
²¹⁵ Uçuk, a.g.e., s. 223

²¹⁶ Özsezgin, a.g.e., s.24

²¹⁷ Mine Haydaroğlu, Fany Torre, a.g.e., s. 35

²¹⁸ A.g.e., s. 29

heykelidir. 1980'de ilk konulduğu yer Zincirlikuyu'daki Halk Sigortası Binası önü olan heykel, daha sonra 2005'den 2017'ye duracağı 4. Levent'teki yerine taşınmış, 2017 yılında ise halen bulunduğu yer olan Galatasaray'daki Yapı Kredi Kültür Sanat Binası'nın üçüncü katına yerleştirilmiştir.²¹⁹

Görsel 97.²²⁰ İlhan Koman Akdeniz heykelini çalışırken, İstanbul 1978-1980

Koman kendisiyle yapılan bir söyleşide “Akdeniz” heykeliyle ilgili şunları söylemiştir:

“Bu bir nevi sinetik olay. Gözün yanılsamasından yararlanma, söz konusu. Popülist bir iş yaparken dahi, gene de sanatkar olarak hakiki bir iş yapmaktan vazgeçilmez. Ben o heykelde böyle bir sinetik yanılgıdan istifade ederek, dalgalardan teşekkül eden, dalgaların meydana getirmeye çalıştığı bu ilaheyi, mabudeyi sembol olarak aldım. Ama o aslında biraz sertçe bir heykeldir. Yüzüne baktığında, o biraz sert bakar. Bana ne haltlar etmeye kalkıyorsunuz, gibilerden. Yani Akdeniz'in kirlenmesi, mahvolması var ya! Hem bütün vekarı ile duran hem de aynı zamanda korkutan bir kadıncağız. İşte orada hareket olayı, karşıdan bakıldığı zaman görülmez. Fakat biraz

²¹⁹ Ertuğ Uçar - Nur Gayretli, “Akdeniz'in Hikayesi”, *Sanat Dünyamız*, Sayı; 161, 2017. <https://teget.com/feeds/akdenizin-hikayesi/> (Erişim Tarihi: 12.04.2025)

²²⁰ Mine Haydaroglu, Fany Torre, a.g.e., s. 117

sağa sola yürümeye başladığı zaman insan, o sinetik yanılma ile hakikaten bir nevi titreşimi hisseder.”²²¹

Görsel 98.²²² Akdeniz heykeli ilk yerinde, 1980

Görsel 99.²²³ Akdeniz heykeli günümüzdeki yerinde.

²²¹ Arslan Mengüç, “İlhan Koman Heykellerini Anlatıyor”, *Hürriyet Gösteri Sanat-Edebiyat Dergisi*, Sayı; 75, İstanbul, Şubat 1987, s. 66-67

²²² <https://www.uludagsozluk.com/r/akdeniz-heykeli-171101/> (Erişim Tarihi: 29.04.2025)

²²³ <https://kulturenvanteri.com/yer/akdeniz-heykeli-2/#17.1/41.033226/28.976938> (Erişim Tarihi: 29.04.2025)

Koman, 1958 yılında İsveç'e yerleşmiş, İsveç Uygulamalı Güzel Sanatlar Akademisi Konstfack'da öğretim üyeliği görevini 1986 yılına dek sürdürmüştür. 1965 yılında iki direkli bir Baltık ticaret ve kargo gemisi olan M/S Hulda'yı almıştır. 1905 yapımı bu yelkenli gemiyi evi ve atölyesi olarak restore etmiş, 30 Aralık 1986 tarihinde vefatına dek ailesiyle birlikte Drottningholm'da bu gemide yaşamıştır.²²⁴

Görsel 100.²²⁵ İlhan Koman Stockholm'de "Leonardo'dan..." adlı heykeliyle.

İlhan Koman'ın akrabaları ve yakın arkadaşları tarafından 1999 yılında İstanbul'da "*İlhan Koman Kültür ve Sanat Vakfı*" kurulmuştur. Koman yaşamını Türkiye, Fransa ve İsveç'te, üç ülkede geçirmiştir ve eserlerinin bir kısmı Stockholm, İstanbul ve Ankara'da yapılmış çok önemli sanat eserleridir. Koman Vakfı, onun yaşamıyla ilişkili olarak Türkiye ile dünyanın diğer ülkeleri arasında özellikle de Fransa ve İsveç ile karşılıklı değişimi hedeflemekte, kamusal alanlardaki sanatla ilgili yayınlar ve genel olarak

²²⁴ "İlhan Koman Biyografisi", *İLHAN KOMAN: HULDA FESTİVALİ, SANATA BİLİME YOLCULUK*, Yayına Hazırlayan: Mine Şengel, Plato Meslek Yüksekokulu Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2010, s.9

²²⁵ Mine Haydaroglu, Fany Torre, a.g.e., s. 4

sanata ve kültüre ulaşım desteğiyle ilgili sosyo-kültürel etkinliklerde yer almaktadır.²²⁶

Koman'ın çok geniş bir sanatçı çevresi olmuştur ve bu çevresindeki sanatçıların hemen her birinin Koman hakkında değerlendirmeleri bulunmaktadır. Bu değerlendirmeleri yapanlardan biri de Abidin Dino'dur ve onun Koman hakkında Paris'te kaleme aldığı uzunca makalesinde, Koman'ın işi ve malzemeyle ilişkisine dair değerlendirmeleri oldukça ilgi çekicidir:

“Evet, doğanın o yapışkan yer çekimi yasasını yenmektir işi gücü.

Simyacı gibi bir şey, suratını ve dalgın sıcak gözlerini görseniz, bunu anlarsınız.

Ustalığının temelinde şöyle bir yaklaşım var bence: Koman, yerlerde serili duran “cansız”ların, kendi kuralları içinde varolduklarını bilmiş, İlhan'ın elinde çelik, demir, tahta, taş, kil, uzun bir alışveriş sonunda canlanmıştı. Bilir ki Koman, maddenin kendine göre istekleri, cıvılları, domuzlukları, şeytanlıkları, meleklikleri var. Örneğin, çeliğin “suyuna”, tahtanın, mermerin “damarına” uyulmazsa, tutulan iş sarpa sarar, geri teper, orta yerinden çatlar. Boşuna değil “sabır taşı” imgesi. Maddeyi içten bilmek, onu anlamak gerekiyor. Çelikse çelik; kilse kil, basbayağı bir aşk ilişkisi kurulmadıkça, bir kara sevdaya tutulmadıkça, gerdeğe girilmedikçe madde ile, ondan bir hayır gelmez.

Eski ustalar bunu çok iyi bilirdi. Bakırcının bakırla, taşçının taşla, marangozun tahta ile, teşbihçinin kehribarla alışverişi “aşkı” idi. Hattatların yumurtalı kahatla, keskin yontulmuş kamış kalemle, asma yaprağı dalından damlatılmış siyah mürekkeple “halvet”e girdiklerini bilirim. İlhan Koman yaptığı her işte böylesi bir yöntem uyguluyor.”²²⁷

Çevresindeki yakın arkadaşları tarafından kendisine “Evliya” diye hitap edilen Koman, kendisini “Gönüllü Sürgün” olarak tanımlamış, mesleğiyle ilişkisini “Bir mahkum gibi heykel yapmaya koşullanmak” olarak dile getirmiş ve

²²⁶ “İLHAN KOMAN HEYKEL SERGİSİ” Kataloğu, Konak Belediyesi Sanat Galerisi, Güzelyalı Kültür ve Sanat Merkezi Sergi Salonu, İzmir 2007, s.4-5

²²⁷ Abidin Dino, “Kim bu İlhan Koman?”, *Milliyet Sanat Dergisi*, Yeni Dizi: 20, İstanbul, 15 Mart 1981, s.9.

Tunca'nın aktardığına göre, İlhan Koman için “Bir Evliyaya” adlı bir şiir de yazmış olan Can Yücel onun için şöyle demiştir; “kendisi bir evliya olduğu için o herkese EVLİYA derdi”.²²⁸ Uçuk'un aktarımına göre de yakın dostlarından Ali H. Neyzi “Evliya'nın Ardından” başlıklı bir yazısında şunları söylemektedir:

*“Önce şu Evliya deyimini açıklamalıyım: İlhan Usta, yakın gördüğü kimselere hep Evliya derdi. Bu deyimın taşıdığı dostluk, kalenderlik ve hoşluk, onu duygulandırıyor. Her zaman pırıl pırıl parlayan gözleri, hiç yerinde duramayan yaratıcı elleri, her zaman yeni bir şeyler tasarlamaya hazır ve buna yatkın kafası ile “Evliya” İlhan Koman hakikaten derviş tabiatlı idi.”*²²⁹

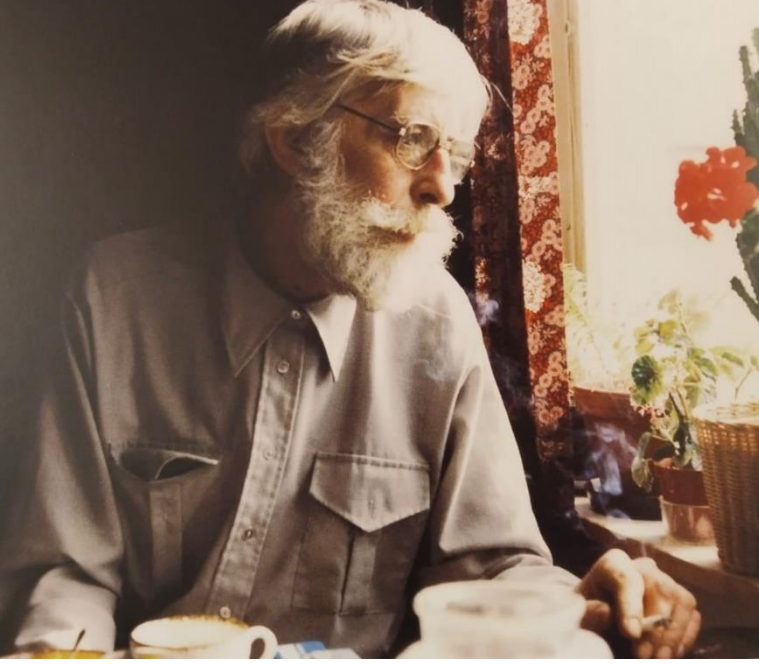
İlhan Koman kendisine yöneltilen ‘Sanat nedir’ sorusunu ise şu şekilde yanıtlamıştır:

*“Bir nesnenin sanat olması için, has, öz, gerçek olması gerekir. Sanatta tek ölçü budur. Sanatın kopya, özentî, taklit olmayan, kendi kendine bir olay olması gerekir. Sanatta tek ölçü budur. Sanatın kopya, özentî, taklit olmayan, kendi kendine bir olay olması gerekir. Bu, küçük veya büyük de olur, obje ya da eşya da olur, figüratif veya non-figüratif de olur. Bütün sorun tek ve gerçek olmasıdır... Aslında sanat bence insanın bilinmeyene doğru çıktığı bir serüvendir. Sanatçı, devamlı kendisini yenileyebilmelidir.”*²³⁰

²²⁸ Ayhan Tunca, “TIRAŞSIZ HEYKELTIRAŞ” EDİRNELİ İLHAN KOMAN, Yöre Dergisi “Yöresel Kitaplar Dizisi-3”, İnkılap Kitapevi Baskı Tesisleri, İstanbul, s. 4.

²²⁹ Uçuk, a.g.e., s. 151

²³⁰ Karabuda, a.g.m., s. 14.

Görsel 101.²³¹ İlhan Koman, 1984.

İlhan Koman'ın Edirne'deki Heykelleri

Koman'ın Edirne'deki aile yakınları tarafından *“Trakya Üniversitesi İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”* koleksiyonuna bağışlandığı bilinen ve müze envanterine kayıtlı olarak bu müzede sergilenmekte olan dokuz heykeli bulunmaktadır.

Bulundukları müzenin envanter defterine İlhan Koman'ın eserleri olarak kaydedilmiş bu heykellerden sekizi alçı malzemeden yapılmış heykellerdir ve bunların Koman'ın akademideki öğrenciliğinin ilk yıllarında yaptığı etüt çalışmaları olduğu kabul edilmektedir. Koman ailesinin Edirne'deki temsilcilerinden ve İlhan Koman'ın yeğeni olan Prof. Dr. Hasan Berke Dilan²³² bu sekiz heykelin kendini bildiği andan itibaren, İlhan Koman'ın da

²³¹ Mine Haydaroglu, Fany Torre, a.g.e., s. 62

²³² Prof. Dr. Hasan Berke Dilan, İlhan Koman'ın kız kardeşi Gönül Kıymet Dilan'ın (Edirne 1926 – Edirne 2020) oğludur. Kendisiyle 2014 yılında *“Trakya Üniversitesi İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”* nin bugün halen ziyaretçilerini kabul ettiği kendi binasına kavuşturulması çalışmaları safhasında tanışmıştık. Bu kitabın İlhan Koman kısmı için bilgilerine başvurmak istediğim için kendisiyle 16.04.2025 tarihinde Edirne'deki evinde tekrar görüşme fırsatı buldum. Hem İlhan Koman ve onun müzedeki heykelleri hakkında verdiği bilgiler hem de bu kitabın ekler bölümünde yer alan İlhan Koman Evi ve eserleriyle ilgili belgeler için Prof. Dr. Hasan Berke Dilan'a buradan bir kez daha teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

doğup büyüdüğü ev olan Edirne Kaleiçi'ndeki konakta olduklarını hatırladığını söylemektedir. Prof. Dr. Hasan Berke Dilan, anneanesi Leman Sevinç Hanım'ın (İlhan Koman'ın annesi) evinde duran bu heykeller için *"Onlar İlhan'ın akademi çalışmaları"* dediğine de pek çok kez şahit olduğunu ifade etmektedir.

İlhan Koman'ın doğup büyüdüğü ve geçmişte "Doktorun Konağı" olarak bilinen bu beyaz görkemli bina, yapıldığı yıllarda daha çok azınlıkların ikamet ettiği Edirne'nin Kaleiçi semtindeki Maarif Caddesi'nde, Neoklasik üslubun en güzel yapı örneklerinden biri olarak inşa edilmiştir. Konak, Rum mimar ve ressamlar tarafından 1908 yılında Dr. Dimsa için bir doktor evi olarak yapılmıştır. Daha sonra İlhan Koman'ın babası Dr. Fuat Koman'ın bu evi satın almasıyla ev "Doktorun Evi" olarak anılmaya devam etmiştir.²³³

İlhan Koman akademiye kazanıp İstanbul'da öğrenimine başladıktan sonra, muhtemelen öğrenim sürecinin ilk yıllarında yapmış olduğu bu ilk heykel çalışmalarını, Edirne'ye gelip gittikçe doğup büyüdüğü ve halen ailesinin yaşamlarını sürdürdüğü bu eve getirmiş olmalıdır. Daha sonrasında da heykellerin uzun yıllar bu konakta durdukları anlaşılmaktadır. Bu sekiz heykelin Koman'ın akademideki ilk yıllarına ait çalışmaları olabileceğini Koman'ın kendine ait şu sözleri de desteklemektedir:

*"... Akademiye resim öğrencisi olarak girdim. Resim Kürsüsü Profesörü Leopold Levy idi, asistanları ise Bedri Rahmi ve Sabri Berkel'di. İlerde yakın dost ve arkadaş olduğum bu değerli sanatçılar, benim ilk hocalarımdı. Bir de modlaj dersimiz vardı. Bu kısmın hocaları da Hadi Bara ve Zühtü Müridoğlu idi. Antik kopya ve ornamen kopyalarını iyi yaparmışım ki, hocalarım, 'Yahu senin elin bu işlere pek yatkın, senin aslında resim değil heykel ile uğraşman gerekir' dediler. Bizim heykel macerası da böyle başlamış oldu!"*²³⁴

Koman ailesine ait konak, "T.C. Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı" tarafından 1975 yılında alınan bir kararla, aynen korunması gereken sivil mimarlık örneği olarak tescillenmiş bir yapıdır (Bkz. **Ek. 4**)²³⁵. Prof. Dr. Hasan Berke Dilan'ın aktardıklarına göre, binanın bakımı ve korunmasının giderek zorlaşması nedeniyle, yaşamının son yıllarında henüz hayattayken İlhan Koman ve kız kardeşi Gönül Kıymet

²³³ Ayhan Tunca, "TIRAŞSIZ HEYKELTIRAŞ" EDİRNELİ İLHAN KOMAN, Yöre Dergisi "Yöresel Kitaplar Dizisi-3", İnkılap Kitapevi Baskı Tesisleri, İstanbul 2008, s.7.

²³⁴ Karabuda, a.g.m., s.9

²³⁵ Prof. Dr. Hasan Berke Dilan Arşivi'nden.

(Koman) Dilan, anlayış birliği içinde konağın satılmasına karar vermişlerdir ama bu İlhan Koman hayattayken gerçekleşmemiştir. İlhan Koman'ın vefatının ardından Gönül Kıymet Dilan uzun yıllar getirilen pek çok teklife sıcak bakmamış ve geri çevirmiştir çünkü binanın bir müzeye dönüştürülmesini arzu etmiştir.

Prof. Dr. Hasan Berke Dilan, İlhan Koman'ın vefatından (1986) sonra İsveç'e gitmiş ve Koman'ın ikinci eşi olan Kerstin'i taziyelerini iletmek için ziyaret etmiştir. Dilan, bu ziyaretinde Kerstin Koman'ın rahatsızlığı nedeniyle tedavi görmekte olduğunu ve vedalaşırken de kendisine, İlhan Koman'ın 1983 yılında yaptığı "4 π" adlı eserinin orijinalini vererek, "4 π"nin Edirne'de bir meydana, orijinaline sadık kalınarak yapılmasını, sözlü olarak vasiyet ettiğini söylemektedir.

Prof. Dr. Hasan Dilan'ın diğer aktardığı bilgilere göre, doksanlı yılların başında Kültür Bakanı Danışmanı olan Prof. Dr. Emre Kongar'ın devreye girmesiyle, Gönül Kıymet Dilan'a sözlü olarak Koman ailesine ait binanın müze olmasına dair isteklerinin yerine getirileceği söylenmiş ve böylelikle konağın Kültür Bakanlığı'na devri konusunda anlaşmaya varılmıştır. Devir işlemleri tamamlanıncaya dek konağın öncelikle "Kültür Bakanlığı – Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu" tarafından kiralandığı (Bkz. **Ek. 5**)²³⁶, 30.12.1990 tarihinde düzenlenmiş olan bir tutanaktan anlaşılmaktadır. Ailenin binanın müzeye dönüştürülmesi yönündeki beklentisi bu tutanakta da görülebilmektedir, tutanak ekindeki listede yer alan ve emanet olarak bırakıldığı belirtilen objeler arasında, heykeller ve aile yadigarı eski eşyalar sıralanmaktadır. Listedeki heykellerin İlhan Koman'ın çalışmaları olduğu anlaşılmakta ve tutanakta bu tarihi değeri olan hatıra objelerine yönelik olarak, dedeleri Mehmet Şeref Aykut ile İlhan Koman'ın anılarına aykırı uygulamalar yapılmamasına da vurgu yapılmaktadır. Fakat binanın devrinden sonra ailenin beklentilerinin yerine getirilmediği, Gönül Kıymet Dilan'ın kendisiyle yapılan bir söyleşideki şu cümleleriyle ifade edilmektedir:

"Ben zaten bu binanın bir katını tamamen ağabeyimin eşyaları eserleri sergilensin diye vermiştim. Bir müze olsun diye... Maalesef verdikleri sözü yerine getirmediler.

Benim bıraktıklarımı siz de gördünüz çok bakımsız, onun için almayı düşünüyorum.

²³⁶ Prof. Dr. Hasan Berke Dilan Arşivi'nden

Hepsini toparlayacağım, götüreceğim... Ben çok daha iyi muhafaza ederim. Hatta eğer birinci kat müze olsaydı, İsveç'ten pek çok eserini getirtecektim. Olmadı... Getirteyim de nereye konulsun, nerede teşhir edilsin? Kimler muhafaza etsin? Müdürünün olması lazım... Personel lazım... Bunların hiç biri olamayacağına göre, ben de bu işten vazgeçtim.”²³⁷

Prof. Dr. Hasan Berke Dilan, annesi Gönül Kıymet Dilan'ın yukarıda kendi sözlerinde de görülen kararıyla, daha önce binada bırakılan İlhan Koman heykelleri ve diğer objeleri, yaklaşık olarak 1992 yılında konaktan alarak, Karaağaç'taki Koman Çiftliği'nde bulunan evlerine taşıdıklarını söylemektedir. Koman ailesinin evi olan ve İlhan Koman'ın heykellerinin uzun yıllar içinde durduğu bu konağın günümüzde halen “T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Edirne Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü” olarak kullanıldığına daha önce de değinilmişti (Görsel 84).

Prof. Dr. Hasan Berke Dilan'ın anlatımına göre, ilerleyen yıllarda Edirne Belediye Başkanı Hamdi Sedefçi kendisini aramış, Edirne'ye bir İlhan Koman heykeli yaptırmak istediğini dile getirmiş ve hatta heykeli Edirne'de nereye koymak istediğini de kendisine göstermiştir. Bunun ardından, Prof. Dr. Hasan Berke Dilan ve Edirne Belediyesi Kültür Müdürü, “4 π” adlı bu heykeli birlikte İstanbul'daki Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne götürmüşler, Rektör Prof. Dr. Tamer Başoğlu ile görüşmüşler ve heykelin büyük boyutlu halini yapmayı üstlenmesi üzerine de heykeli Başoğlu'na teslim etmişlerdir. Amaçlandığı şekilde sonuçlanamayan bu girişim²³⁸, Tunca'nın kitabında da şöyle aktarılmaktadır:

“Koman'ın yeğeni Doç. Dr. Hasan Dilan, İlhan Koman'ın eşi Kerstin'den bir heykel maketi almıştı. Sanatçı bu heykele Pi adını vermişti ve Lozan Barış Anıtının da mimarı olan Prof. Dr. Tamer Başoğlu bu heykelin maketini heykelleştirmeyi üstlenmişti. Edirne Belediyesi'nin 1997'de yaptırmayı üstlendiği heykel yapılamadı. Belediyenin ilgisizliğinden.”²³⁹

İlhan Koman Evi ve ailesinde bulunan Koman heykelleri adına yaşanan bu olumsuz gelişmelerin ardından, İlhan Koman adı ve Koman'ın Edirne'deki

²³⁷ Tunca, a.g.e., s. 93.

²³⁸ Prof. Dr. Hasan Berke Dilan'ın görüşmemizde aktardığına göre, bir süre sonra Başkan'ın Koman'ın heykelini koyacağını söylediği yere bir başka heykeltıraşın yaptığı bir başka heykelin yerleştirildiğini görünce şoke olmuştur. Başkan'la görüşmüş ama konuyla ilgili tatmin edici cevaplar alamamıştır. Bu olay üzerine de “4 π” heykelini Prof. Dr. Tamer Başoğlu'ndan geri almışlardır.

²³⁹ Tunca, a.g.e., s. 110

aile yakınlarında bulunan heykelleriyle, Trakya Üniversitesi tarafından ilgilenilme sürecinin başladığı anlaşılmaktadır. Trakya Üniversitesi Senatosu'nun 12 Haziran 2002 tarihli toplantısında, Trakya Üniversitesi'nin kuruluşunun 20. yılı nedeniyle, *“Trakya Üniversitesi Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi”* açılmasına ve bu müzenin *“Trakya Üniversitesi Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi”*nin²⁴⁰ Eski Medrese kısmında yer almasına karar verilmiştir. Kültür Bakanlığı'nın 23.10.2002 tarihli onay yazısının ardından da *“Trakya Üniversitesi Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi”* resmi olarak 23 Eylül 2002 tarihinde resmen faaliyete başlamıştır²⁴¹. Bu gelişme aynı zamanda, ileride İlhan Koman adının Trakya Üniversitesince yaşatılması ve Koman heykellerinin Trakya Üniversitesi Koleksiyonu'na kazandırılması sürecine vesile olacak bir ilk adım olmuştur.

*“Trakya Üniversitesi Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi”*nin 2002 yılında açılışının ardından, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü 2003 yılında ilk kez doğrudan İlhan Koman adıyla ilişki kurarak, *“Trakya Üniversitesi 1. Uluslararası İlhan Koman Mermer Heykel Sempozyumu”*nu düzenlemiştir.²⁴²

²⁴⁰ Sultan II. Bayezid Külliyesi, Trakya Üniversitesi Kurucu Rektörü Prof. Dr. Ahmet Karadeniz (d.1925-ö.2020) tarafından 1984 yılında üniversiteye kazandırılmıştır. Bir süre eğitim öğretim faaliyetleri için kullanılan külliye'nin bir müzeye dönüştürülmesi çalışmaları ise 1993 yılında başlamış ve *“Trakya Üniversitesi Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi”* 1997 yılında açılmıştır. Bu tarihi kompleksin yanı sıra Mimar Kemalettin'in eseri olan *“Edirne Tren Garı”* ile içinde yer aldığı *“Karaağaç Yerleşkesi”*nin Trakya Üniversitesine kazandırılması da 1982-1992 yılları arasında Trakya Üniversitesi Rektörü olan Prof. Dr. Ahmet Karadeniz döneminde gerçekleşmiştir. Günümüzde Trakya Üniversitesi'nin en önemli kültür, sanat kurumlarını barındıran bu iki önemli yerleşkenin ve dolayısıyla içlerindeki yapıların (ilk restorasyon çalışmalarının yaptırılmasıyla), Trakya Üniversitesi'ne ve aynı zamanda Edirne'ye (halkın ziyaretine açık olmaları nedeniyle) yeniden kazandırılması Prof. Dr. Ahmet Karadeniz'in Rektörlüğü döneminde olmuştur.

²⁴¹ Müslüm Özcan, “İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2014, s. 9

²⁴² Fırat Arapoğlu, “Trakya Üniversitesi Uluslararası İlhan Koman Heykel Sempozyumları”, *Yöre Aylık Kültür Dergisi*, Eylül-Ekim, sayı 114-115, İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri, İstanbul 2009, s.3-38

Bu gelişmelerden sonra Koman ailesine ait çiftlik evinde duran yedi adet İlhan Koman heykelinin, *“Trakya Üniversitesi Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi”*ne 2004 yılında bağışlandığı, Rektör Prof. Dr. Osman İnci²⁴³ tarafından, Yrd. Doç. Hasan Berke Dilan’a hitaben yazılmış bir yazıdan (Bkz. **Ek. 6**)²⁴⁴ anlaşılmaktadır.

“İlhan Koman” adını taşıyan heykel sempozyumları, Trakya Üniversitesi’nce 2008 ve 2009 yıllarında iki kez daha düzenlenmiştir. Uluslararası katılımlı ve malzeme olarak mermerin kullanıldığı bu heykel sempozyumlarının ilk ikisinde (2003-2008) çalışma konusu serbestken, sonuncusunda (2009) konu “Atatürk” olarak belirlenmiştir. Bu üç sempozyuma toplamda 16 ülkeden 37 farklı heykeltıraş katılmış ve Trakya Üniversitesi Koleksiyonu’na toplam 43 adet mermer yontu heykel kazandırılmıştır.²⁴⁵ Sempozyumlar ile elde edilen bu heykeller bugün üniversitenin çeşitli yerleşkelerindeki çeşitli mekanlara yerleştirilmiş olarak sergilenmektedirler.²⁴⁶

Düzenlenen sempozyumlar “İlhan Koman” adının Edirne’de yaşatılması anlamında pozitif bir etki yaratırken diğer taraftan, Koman’ın eserlerinin de sergilendiği *“Trakya Üniversitesi Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi”* adına olumsuz bir gelişme yaşanmıştır. Bir başka konseptte sahip olarak 23 Nisan 1997’de açılan *“Trakya Üniversitesi Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi”*nin bir bölümüne konuşlandırılmış olan *“Trakya Üniversitesi Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi”*nin bu iç içe durumunun sürdürülemeyeceğine karar verilmiş ve *“Trakya Üniversitesi Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi”*nin koleksiyonundaki eserler, 23 Nisan 2008 tarihinde sağlık müzesindeki bir

²⁴³ Prof. Dr. Osman İnci 1996-2004 yılları arasında iki dönem Trakya Üniversitesi Rektörü olmuştur. Trakya Üniversitesi’nin çağdaş sanat eserlerinin sergilenebileceği bir müzeye sahip olması, adına uluslararası bir heykel sempozyumu düzenlenerek İlhan Koman’ın Edirne’li kimliğine dair uluslararası bir farkındalık oluşturulması ve Edirne’de aile yakınlarında duran İlhan Koman eserlerinin Edirne’de herkesin ziyaretine açık bir müzenin koleksiyonuna ilk kez kazandırılması, Rektör Prof. Dr. Osman İnci döneminde gerçekleşmiştir. *“Trakya Üniversitesi Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi”*nin açılışı (1997), *“Lozan Anıtı”*(2008) ve *“Lozan Müzesi”*nin (2008) kararlarının alınması ve açılışları ile *“Trakya Üniversitesi Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi”*nin (2002) kuruluşu ve açılışı da Rektör Prof. Dr. Osman İnci döneminde kültür ve sanat alanında gerçekleştirilen diğer önemli gelişmelerdir. *“Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi”*nin kuruluş kararı da onun Rektörlüğü döneminde 25.02.2004 tarihindeki senato toplantısında alınmıştır. Prof. Dr. Osman İnci’nin Edirne’de kişisel girişimiyle açmış olduğu, onun sanata ve kültüre verdiği önem ile entelektüel kişiliğinin bir yansıması olan *“Osman İnci Müzesi”*, günümüzde Edirne’deki tek özel müzedir ve müze içerisindeki *“Osman İnci Müzesi Sanat Galerisi”* de Edirne’de profesyonel anlamda sanat galerisi faaliyetleri sürdüren tek sanat galerisidir.

²⁴⁴ Prof. Dr. Hasan Berke Dilan Arşivi’nden

²⁴⁵ Arapoğlu, a.g.m., s. 3-38.

²⁴⁶ Ercan Yılmaz, “Heykel Eğitiminde Heykel Koleksiyonlarının Önemi: Trakya Üniversitesi Örneği”, 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, *Asos Congress Bildiri Kitabı*, Asos Yayınları, Elazığ 2016, s. 3129

odaya toplanarak korumaya alınmışlardır²⁴⁷. Dolayısıyla da müze ziyarete kapanmıştır.

Uzun yıllar Trakya Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılan, Trakya Üniversitesi Karaağaç Yerleşkesi'ndeki Mimar Kemaleddin'in eseri "*Edirne Tarihi Tren Garı Binası*", Rektörlüğün Balkan Yerleşkesi'ndeki yeni binasına taşınmasıyla, Dekan Prof. Dr. Ahmet Sınav²⁴⁸ döneminde Güzel Sanatlar Fakültesi'ne tahsis edilmiştir. "*Edirne Tarihi Tren Garı Binası*"nın içinde yer aldığı "*Trakya Üniversitesi Karaağaç Yerleşkesi*" de böylelikle, T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi'nin ve burada bulunan müzelerin kendine özel yerleşkesi haline gelmiş, adeta bir kültür sanat kampüsüne dönüşmüştür. Bu yeni konumu sayesinde fakülte aynı zamanda, "Karaağaç Yerleşkesi"nin güney doğu cephesinde yer alan ve İlhan Koman'ın çocukluk yazılarını geçirdiği "Koman Çiftliği"ne de komşu olmuştur.²⁴⁹

²⁴⁷ Özcan, a.g.e., s.9.

²⁴⁸ Prof. Dr. Ahmet Sınav, 2010-2013 yılları arasında T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı olarak görev yapmıştır. Kendilerinin bu süreçte, TÜ Güzel Sanatlar Fakültesi'nin akademik ve teknik yeniden yapılanmasında çok büyük emeği ve katkıları olmuştur. Bu kitabın yazarı da kendilerinin isteği ve desteği sayesinde Haziran 2012 yılında bu fakültede göreve başlamıştır. Prof. Dr. Ahmet Sınav kendi alanında yetkin bir bilim insanı olmasının yanı sıra mizacı ve yetenekleri ile aynı zamanda sanatçı ruhlu bir kişiliktir. Bir akademisyen olarak kendisiyle çalışmak ve bir süre de kendisinin Dekan Yardımcılığı görevini yürütmüş olmak benim için bir onur vesilesidir. Halen ailece görüşüyor olmaktan büyük mutluluk duyduğumuz ve bir "Ağabey" gibi gördüğümüz Ahmet Hocam'a, hem görevimi sürdürdüğüm fakülteye hem de şahsıma yaptığı katkılarından dolayı buradan bir kez daha teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmayı bir borç biliyorum.

²⁴⁹ Günümüzde T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi'ni diğer eşdeğer kurumlar arasında öne çıkaran ve daha görünür kılan temel özelliklerinin başında, sahip olduğu bu tarihi bina ve yerleşke olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Trakya Üniversitesi Rektörlüğü'nün Karaağaç Yerleşkesi'ndeki "Tarihi Edirne Tren Garı" binasını 2011 yılında T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi'ne tahsis etmesi son derece doğru ve isabetli bir karardır. Böylelikle T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, içinde Mimar Kemaleddin'in imzasını taşıyan tarihi bir yapının da olduğu, hem kültürel hem doğal olağanüstü güzelliklere sahip çok özel bir yerleşkeye sahip olmuştur. Aynı yerleşkede, verilen sanat eğitimi destekleyici müzelerin ve bir anıtın bulunması ise T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi'ni daha da özel kılmakta, verdiği eğitime pozitif bir katkı olarak, öğrencilerine ilham verici bir ortam sunmaktadır. Güzel sanatlar eğitimi vermek için tasarlanmamış binalara taşınmış olmasının yanlış bir karar olduğu öne sürülmek istense de bu eksik ve yanlış bir argümandır. Çünkü, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü 2012-2014 yılları arasında, yoğun ve hızlı bir şekilde gerçekleştirdiği mevcut mekanlardaki güzel sanatlar eğitime uygun değişim dönüşüm çalışmaları ve hem sanat eğitimi için hem de yerleşkeye yönelik harcamalarıyla bunu tersine çevirmiştir. T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi bugün sahip olduğu yerleşkesiyle, fakültenin kullanımında olan derslikler, atölyeler ve bunlardaki donanım ile kendi alanındaki diğer köklü kurumlardan bile daha iyi imkanlara sahiptir. Şüphesiz ki her kurumda olması gerektiği gibi buradaki imkanlar da her geçen gün iyileştirilmeli ve geliştirilmelidir ama bu halen kazanılmış olan konuma ve imkanlara sahip çıkarak gerçekleştirilmelidir. Fakülte adına elde edilmiş tüm bu kazanımların ve özellikle de T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi'nin "Karaağaç Yerleşkesi"ndeki konumunun yitirilmesi, Türkiye genelinde diğer pek çok fakülteye göre daha çok tercih edilir olmasını sağlayan en önemli nedenlerden birinin ortadan kalkması anlamına gelecektir.

Uzun süre ziyarete kapalı kalan “*Trakya Üniversitesi Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi*” de fakülte ile hemen hemen eş zamanlı olarak, aynı binanın giriş katındaki koridorlardan biri ve bu koridora açılan odalara 2011 yazında taşınmıştır. Müze bu yeni yerinde 20.07.2011 tarihinde ziyarete açılmış ve Trakya Üniversitesi Senatosu’nun 21 Kasım 2011 tarihli toplantısında alınan kararıyla da adı, “*Trakya Üniversitesi İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi*” olarak değiştirilmiştir.²⁵⁰ Koman’ın adını Edirne’de yaşatma adına yapılan sonuncu ve belki de en önemli adım böylelikle, Trakya Üniversitesi bünyesinde mevcut olan bir müzeye onun adının verilmesi olmuştur. Fakat müze olarak kullanılmaya başlanan bu yer, bir müze olması için düzenlenmediğinden, müze kimliğine ve sahip olduğu sanat koleksiyonunun olması gerektiği gibi sergilenmesine uygun bir ortam olmamıştır.

T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi’nde 2013 yılı sonunda oluşan yeni idari yapılanmayla birlikte, Karaağaç Yerleşkesi’ndeki yapıların hem eğitim öğretim hem de müzecilik faaliyetleri açısından daha işlevsel kullanılabilmesi adına yeni düzenlemelere gidilmesine karar verilmiştir. Bu kararlardan biri de “*T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi*”nin yine Karaağaç Yerleşkesi içinde kendine özel müstakil bir binaya kavuşturulması olmuştur.²⁵¹

Bu karar doğrultusunda, tarihi Edirne Tren Garı binasıyla aynı avluda bulunan ve geçmişte bu tren garının hizmet binalarından biri olan bu tarihi yapı, sadece “*T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi*” olarak kullanılmak üzere tahsis edilmiştir. Bir müzeye uygun sergileme niteliklerine sahip olması doğrultusunda binanın içi ve dışında düzenleme çalışmalarının tamamlanmasının ardından, müze günümüzde halen ziyaretçilerini kabul etmeye devam ettiği mevcut binasına taşınmıştır (Görsel 100). Müzenin bu

²⁵⁰ Özcan, aynı yer.

²⁵¹ 2012-2016 yılları arasında Trakya Üniversitesi Rektörü olan Prof. Dr. Yener Yörük, Dekan Prof. Dr. Ahmet Sınav’ın emekli olmasıyla boşalan Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanlığı’nı, 2013 yılı Aralık ayında uhdesine almış ve bu kitabın yazarını da öncesinde de yürütmekte olduğu Dekan Yardımcılığı görevine tekrar atamıştı. Fakülte binası içindeki sergilenme şartlarının hiç de iyi olmadığı “*İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi*”nin aynı yerleşkede bulunan bir başka tarihi binaya taşınması fikrini Rektör Prof. Dr. Yener Yörük’e bizzat ben önermiş ve bunun hem fakültenin derslik ihtiyacını karşılayacağını hem de müzenin niteliğini arttıracaklarını dile getirmiştim. Müze için önerdiğim tarihi Edirne Tren Garı’na bağlı hizmet binalarından biri olan bu tarihi yapı, Rektör Prof. Dr. Yener Yörük’ün uygun görmesiyle birlikte müzeye tahsis edilmiştir. O tarihlerde aynı zamanda “Trakya Üniversitesi Müzeler Yürütme Kurulu Üyesi” olarak görevlendirildiğim için, bu binanın bir müzenin sahip olması gereken sergileme şartlarına uygun bir şekilde yeniden düzenlenmesinde, müze sorumlusu Müslüm Özcan ile birlikte yoğun bir çalışma dönemi geçirdik. Çalışmalar sona erdiğinde açılış törenine davet edebilmek için Koman ailesi üyelerinden ulaşabildiğim herkesle iletişim kurmuş ve Rektörümüz adına kendilerini davet etmiştim.

yeni binası, Rektör Prof. Dr. Yener Yörük'ün²⁵² açılış konuşmasını yaptığı 24 Ekim 2014 tarihindeki törenle ziyarete açılmış²⁵³, davet edilmeleri nedeniyle Koman ailesinden misafirler de açılışa yer almışlardır. *“T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”*’nin kendi binasına kavuşmasıyla birlikte T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi de Türkiye’deki diğer Güzel Sanatlar Fakülteleri arasında sahip olduğu ayrıcalıklı konumunu daha da pekiştirmiştir.

Görsel 102.²⁵⁴ *“T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”*’nin güncel görünümü.

²⁵² *“T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”*(2014) ve *“T.Ü. Milli Mücadele ve Lozan Müzesi”*(2016) yeni binalarına ve modern sergileme imkanlarına Rektör Prof. Dr. Yener Yörük döneminde kavuşmuşlardır. Günümüzde Trakya Üniversitesi Karaağaç Yerleşkesi’nde bulunan ve bu iki müzeden daha sonraki yıllarda açılan diğer müzelerin kullanmakta oldukları binaların alt yapı çalışmaları da büyük ölçüde bu dönemde yapılmış, hazırlanmıştır. T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi’nde bugün halen kullanılmakta olan derslikler ve atölyeler ile bunların sahip olduğu teknik, teknolojik ve akademik altyapının hemen hemen tümü Rektör Prof. Dr. Yener Yörük’ün kararları doğrultusunda, mevcut yapıların işlevsel olmayan durumlarının yeniden düzenlenmesiyle onun döneminde oluşturulmuş ve üniversiteye kazandırılmışlardır. Bilim adamı kimliğinin yanı sıra sanat, kültür ve felsefeyi de çok önemseyen entelektüel bir kişi olduğuna şahit olduğum, kendileriyle birlikte görev yapmış olmaktan mutluluk ve onur duyduğum Prof. Dr. Yener Yörük’e buradan teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmayı bir borç biliyorum.

²⁵³ *“İLHAN KOMAN Heykel ve Resim Müzesi”*, (Yeni Bina’nın açılış Töreni için Hazırlanmış Tanıtım Kataloğu), Trakya Üniversitesi Matbaası, Edirne 2014.

²⁵⁴ Ercan Yılmaz tarafından 28.04.2025’te fotoğraflanmıştır.

“T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”’nin kendine özel bir binaya ve daha uygun şartlara kavuşması, Gönül Kıymet Dilan ve oğlu Prof. Dr. Hasan Berke Dilan’ın önemli bir karar almalarına vesile olmuştur. Müzenin yeni binasının açılışının ardından, Rektör Prof. Dr. Yener Yörük, Gönül Kıymet Dilan’ı yaşamını sürdürdüğü Karaağaç’taki Koman Çiftliği Evi’nde ziyaret etmiştir. Bu ziyarette aile İlhan Koman’ın eşi Kerstin’in bir vasiyet olarak, Prof. Dr. Hasan Berke Dilan’a vermiş olduğu *“4 π”* adlı heykelini, *“T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”*’ne bağışlamışlardır.²⁵⁵ Böylelikle dokuzuncu İlhan Koman heykeli de *“T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”* koleksiyonuna kazandırılmıştır.

Heykelin bağışlanması, Gönül Kıymet Dilan, oğlu Prof. Dr. Hasan Berke Dilan ve Rektör Prof. Dr. Yener Yörük arasında 16 Ocak 2015’te imzalanan bir protokol ile belgelenmiştir. Bu belgede ayrıca, İlhan Koman’ın eşi Kerstin’in vasiyetine atıfla, *“4 π”* heykelinin Trakya Üniversitesi tarafından bir adet büyütülerek yaptırılması ve Trakya Üniversitesi’nde sergilenmesine karar verildiği de ifade edilmiştir. İlhan Koman’ın *“4 π”* heykelinin bu kez Trakya Üniversitesi aracılığıyla Edirne’ye kazandırılmasına yönelik bu iyi niyetli girişim de ne yazık ki yine olumlu bir şekilde sonuçlanamamıştır.²⁵⁶

“T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi” koleksiyonunda bulunan dokuz İlhan Koman heykelinden *“4 π”* hariç diğer sekizinin alçı malzemeden olduğu ve bu çalışmaların İlhan Koman’ın akademideki ilk yıllarına ait çalışmalar olduğunun kabul edildiğine daha önce de değinilmişti. Bu sekiz heykel müze envanter defterine kayıtlıdır, fakat defterde kendilerine ait sayfalarda hangi tarihlerde ve kim tarafından bağışlandıkları yazılı değildir. Dolayısıyla 2004 yılında bağışlanan yedi alçı heykelden sonra bir alçı

²⁵⁵ <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/edirne/ilhan-komanin-eseri-trakya-universitesine-bagislandi-37043231>, 21.01.2015, (Erişim Tarihi: 27.04.2025)

²⁵⁶ Prof. Dr. Hasan Berke Dilan ile 16.04.2025’de Edirne’deki evinde ve Prof. Dr. Yener Yörük ile 24.06.2025’de Trakya Üniversitesi Hastanesi’ndeki odasında yaptığım yüz yüze görüşmelerde her ikisi de, bu girişimin İlhan Koman’ın yasal bir varisinin devreye girmesi ve onaylamaması ile sonuçsuz kaldığını ifade etmişlerdir. Nitekim ben de o tarihlerde, *“T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”*’ne emek harcamış biri ve her şeyden önce bir heykeltıraş olarak, Edirne’ye bir İlhan Koman heykeli kazandırılması konusunda belki de en çok heyecan duyan kişilerden biriydim ve konumumun getirdiği sorumluluk gereği bu süreçlerle ilişkiliydim. *“4 π”* heykeliyle ilgili bu yaşananların öncesinde, T.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü’ne gerekli altyapının kazandırılması için yürüttüğüm bir BAP projesi nedeniyle İzmir’de bir firmayla iletişim kurmuş ve bu firmayı bizzat İzmir’de ziyaret etmiştim. Bu görüşmede tesadüfen, bu firmanın heykel atölyesi teçhizatlarını imal etmenin yanı sıra, İlhan Koman’ın bazı heykellerini büyütme çalışmalarını da yaptığını öğrenmiştim. *“4 π”* heykelinin Trakya Üniversitesi’nce yaptırılması fikrinin oluşması üzerine de Rektör Prof. Dr. Yener Yörük’ün bilgisi dahilinde, aynı firma ile görüşüp heykel hakkında bilgi vermiş ve bunun kendileri tarafından yapılıp yapılamayacağını danışmıştım. Heykelin yaptırılmayacağı sonucuna varan süreç de bundan sonra gelişti.

heykelin daha müze koleksiyonuna dahil edildiği anlaşılmakta fakat envanter defterinde detaylı bilgiler yer almadığı için, bu sekizinci alçı heykelin de hangi tarihte ve nasıl müze koleksiyonuna girdiği anlaşılamamaktadır. Ayrıca müze envanter defterinde heykellere ait bu sayfalarda, bazı heykellerin ölçülerinin eksik olduğu ve mevcut yazılı ölçülerin bazılarının ise yanlış olduğu, üzerlerinden yapılan yeni ölçümlerle tespit edilmiştir. Aşağıda heykellere ait görsellerle birlikte verilen ölçüler, bu güncel ölçümlerle tespit edilmiş doğru ölçülerdir.²⁵⁷

Bu sekiz alçı heykelden müze envanter defterinde 02, 07 ve 09 envanter numaralarıyla kayıtlı olan çalışmaların (Görsel 103, 104, 105), ilki yüksek kabartma, diğer ikisi alçak kabartma olmak üzere, antik rölyeflerden yapılmış kopya çalışmaları olduğu anlaşılmaktadır. Müze envanter defteri sayfalarında “Eserin Adı Ve Cinsi” bilgi satırında; Görsel 103 için “*Antik Rölyef*”, Görsel 105 için “*Güzellik Tanrıçası*” yazmakta, Görsel 104 içinse herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Görsel. 103²⁵⁸

Alçı, 100x50 cm

Görsel. 104²⁵⁹

Alçı, 94x52 cm

Görsel. 105

Alçı, 105x42 cm

²⁵⁷ Burada yazılmış ölçüler, müzedeki eserler üzerinden kitabın yazarınca bizzat yapılmış ölçümlerle tespit edilmişlerdir.

²⁵⁸ Görsel 103, Mart 2025’de Ercan Yılmaz tarafından “T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”nde fotoğraflanmıştır.

²⁵⁹ Görseller 104-111, “T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi” sorumlusu Müslüm Özcan tarafından Mart 2025’de iletilmişlerdir. Bu görsellerle birlikte müzenin koleksiyonundaki diğer pek çok eser, müzenin kendi binasına kavuşması çalışmaları sırasında ve bu kapsamda Fotoğraf Sanatçısı Behiç Günelan tarafından fotoğraflanmışlardır. Müslüm Özcan ve Behiç Günelan’a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Müze envanter defterinde 03 ve 08 envanter numaralarıyla kayıtlı olan çalışmaların ise (Görsel 106, 107), antik kadın torslarından yapılmış kopya çalışmaları olduğu görülmektedir. Müze envanter defteri sayfalarında “Eserin Adı Ve Cinsi” bilgi satırında; Görsel 104 ve Görsel 105 için “Tors” yazmaktadır.

Görsel. 106
Alçı, 45x20x25 cm

Görsel. 107
Alçı, 52x25x23 cm

Müze envanter defterinde 04 ve 05 envanter numaralarıyla kayıtlı bulunan çalışmaların (Görsel 108, 109), baş kol ve ayak kısımları olmayan kadın bedeni etütleri olduğu görülmektedir. Her iki çalışma da tam olarak üç boyutlu değildir. Bedenin üç boyutlu halinin yarı kesit halinde ve  n cepheden görünüşünün ele alındığı çalışmalardır. Müze envanter defteri sayfalarında “Eserin Adı Ve Cinsi” bilgi satırında; Görsel 108 ve Görsel 109 için “Akademi alışmaları” yazmaktadır.

Görsel. 108

Alçı Döküm, 60x18x10 cm

Görsel. 109

Alçı Döküm, 60x18x10 cm

Aynı envanter defterinde 06 envanter numarasıyla kayıtlı çalışma (Görsel 110), bir büst (portre) çalışmasıdır. Büstün bir antik heykel kopyası olmadığı anlaşılmaktadır, dolayısıyla bir canlı modele bakılarak yapılmış bir çalışma olma olasılığı yüksektir. Müze envanter defteri sayfalarında “Eserin Adı Ve Cinsi” bilgi satırında; Görsel 110 için “Büst” yazılmıştır.

Görsel. 110

Alçı Döküm, 33x23x18 cm

Yukarıda müze kayıt bilgileri ve görselleri verilen sekiz heykel çalışmasının üzerinde imza, isim, tarih veya herhangi bir başka bilgi bulunmamaktadır. Özellikle Görsel 103, 104, 105, 106 ve 107'deki çalışmaların antik kopyalara bakılarak bir modelaj çalışması olarak kil ile yeniden mi yapıldığı yoksa antik kopyalar üzerinden kalıplama yöntemiyle doğrudan mı çoğaltıldığı belirsizdir²⁶⁰. Konunun netleşebilmesi için bu tür meseleler üzerine uzmanlığı olan kişiler tarafından incelenmeleri gerektiği anlaşılmaktadır.

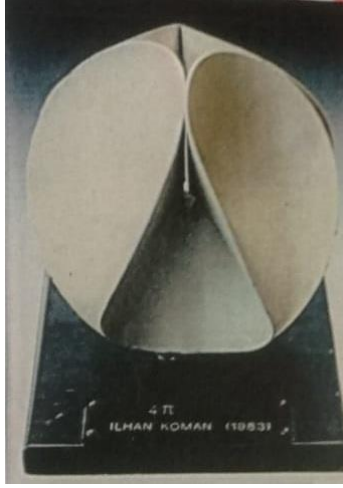
Görsel 108 ve 109'da yer alan çalışmaların da bir modelaj çalışması sonucu kalıplama ve döküm ile mi, yoksa mevcut bir kalıptan doğrudan döküm yoluyla çoğaltılarak mı elde edildiğinin anlaşılması oldukça güçtür. Fakat bu iki çalışmanın yüzeylerinde sahip oldukları doku değerlerinin önceki diğer beş çalışmadan oldukça farklı olması, bu çalışmaların antik kopya olmadıkları olasılığını güçlendirmektedir.

Görsel 110'daki büst çalışması ise hem antik bir kopya olmaması, hem de sanat tarihsel açıdan bilinen başka heykelleri çağrıştırmaması nedeniyle, İlhan Koman'ın akademideki eğitim yıllarının ilk yıllarında canlı bir modele bakarak gerçekleştirdiği etüt çalışmalarından biri olabileceğini düşündürmektedir. Ama bu heykel üzerinde de yine imza, isim, tarih veya herhangi bir başka bilgi bulunmamaktadır.

Buraya kadar bilgileri aktarılan sekiz çalışmanın sanatçısının İlhan Koman olduğu, müzenin envanter defterine yazılmıştır, Prof. Dr. Hasan Berke Dilan da heykellerin annesi ve kendisi tarafından bağışlandığını söylemektedir, fakat daha önce de belirtildiği üzere bu eserlerin hangi tarihte ve kim tarafından müzeye bağışlandığıyla ilgili bilgilerin defterde yazılması gerektiği satırlar ise boştur.

Müze envanter defterinde 01 envanter numarasıyla kayıtlı olan çalışma (Görsel 111), üzerinde eser adı, sanatçısının adı ve tarihi yazılı olan tek İlhan Koman heykelidir. Defterin esere ait sayfasında, heykelin 21.06.2016 tarihinde, İlhan Koman'ın kız kardeşi Gönül Kıymet Dilan tarafından müzeye bağışlandığı da yazmaktadır.

²⁶⁰ Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Heykel Bölümünden, çeşitli vesilelerle bu müzeyi ziyaret etmiş olan tecrübeli öğretim üyelerine, bu satırların yazarı tarafından bu belirsizlik sorulmuş, bazıları tarafından doğrudan kalıplanarak kopyalandığı değerlendirilmesi yapılmış bazıları tarafından ise o tarihteki eğitim sistemi gereği birebir benzetme istendiğinden modelaj çalışması olabilecekleri değerlendirilmiştir.

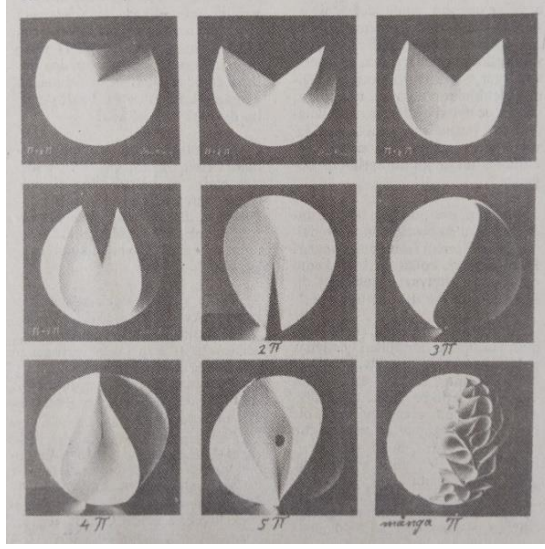
Görsel. 111

Mermer Kaide üzerine Metal, 12x12x12 cm.

Kaide üstündeki plakada, “4 π , İLHAN KOMAN, (1983)” yazısı yer alıyor.

İlhan Koman’ın kendi adını taşıyan bu müzedeki heykelleri Edirne’de herkesin ziyaretine açık yegane İlhan Koman heykelleridir. Bu heykellerin ilk sekizi tarihsel olarak sanatçının sanatsal üretiminin ilk yıllarına, sonuncusu ise olgunluk döneminin sonuna tarihlenmekte ve böylelikle İlhan Koman’ın heykel serüveninin ve heykel anlayışının başlangıcına ve sonuna ışık tutmaktadırlar.

Ferit Edgü, 15 Ocak 1987’de yayımlanan “ π + İlhan Koman” adlı yazısında, yazının yayımlanma tarihinden üç yıl önce özel olarak İlhan Koman ile görüşmek ve onun son yapıtlarını görmek için Stockholm’e gittiğinden söz etmektedir. Bu yazısında yer verdiği fotoğraflarda İlhan Koman’ın “ π ” serisi çalışmalarına ait dokuzu yer almakta (Görsel 112) ve bunlardan sol alt köşede olan çalışmanın adının da “4 π ” olduğu görülmektedir. Bu fotoğraftaki “4 π ” adlı çalışmanın, “T.Ü. İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi” koleksiyonunda bulunan “4 π ” heykeli olma olasılığı bulunmaktadır ama İlhan Koman’ın aynı konuda çeşitli versiyonlar yapmış olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Görsel. 112²⁶¹ İlhan Koman'ın "π" serisi çalışmaları.

Edgü'nün, İlhan Koman ve onun son dönem çalışmalarından olan "π" serisi hakkında yazdığı yazısındaki şu ifadeleri oldukça aydınlatıcıdır:

"Kimi insanın içinde o kadar çok insan vardır ki, yarattıklarında teklik değil çokluk ağır basar.

İlhan Koman bu insanlardan biridir.

Bir kez bulduğıyla yetinmeyen, sürekli arayan, sürekli bulan, ama söz konusu süreklilik olduğundan yeni arayışlara yönelen bir sanatçıydı. Bu arayışların kimi, birbirleri içinde çelişkili bile görülebilir. Ama Koman için önemli olan çelişkiler değil arayışlardı.

...

Bilim ile sanatın buluştuğı, sanattan çok bilimin ağır bastığı bu arayışın ürünleri ve onların kullanım alanları İlhan Koman'ın son dönemini oluşturur... İlhan Koman yalnız kendi sanatı açısından bilimin olanaklarını değil heykel sanatının boyutlarını da, her anlamda, çok iyi biliyordu. Bu nedenle olsa gerek, sonuna gittiğini duyumsadığı bir heykel arayışını bırakıp bilimden destek alan arayışlara yöneliyordu. Heykel sanatından uzaklaşmayı göze alarak...

²⁶¹ Ferit Edgü, "π + İlhan Koman", *Milliyet Sanat Dergisi*, Sayı: 160, İstanbul, 15 Ocak 1987, s.10.

Kanımca, bilim ve sanat, yaratıcılık ve keşif, birbiriyle zıt değildiler İlhan Koman için. Bu nedenle olsa gerek, metal heykellerinde olağanüstü güzellikte ve sağlamlıkta bir yapı, son dönemindeki tipolojik araştırmalarında ise işlevselliğe olağanüstü güzellikte biçimler vermeyi başarmıştı.

...

Stockholm'de bana gösterdiği ve benim kavrayabildiğim son araştırmalarından biri (π) simgesinin çoğaltılmasından oluşan bir küre idi. (π)'ler birbirine eklenerek sonunda yer küresinde oluşturuyordu. Konunun bilimsel yanını bir yana koyacak olursak İlhan Koman'ın (π)'lerden oluşturduğu kendi dünyasıydı bu. Bunu kendisine söylediğimde, "fakat bu bilimsel değil, çok çok öznel bir yorum" demişti."²⁶²

²⁶² Aynı yer.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Edirne'nin Cumhuriyet'in ilk çeyrek yüzyılında heykel sanatı bağlamında yaşadıklarına bakıldığında, diğer Cumhuriyet kentlerine nazaran kültürel anlamda oldukça avantajlı bir konumda olduğu görülmektedir. Bu avantajı yaratan en önemli faktör, Cumhuriyetin ilk Türk heykeltıraş kuşağının öncülerinden ve belki de en önemlilerinden biri olan Ratip Aşir Acudoğu'nun 1929-1933 yılları arasında Edirne'de yaşamış, resim öğretmenliği yapmış ve burada pek çok heykel gerçekleştirmiş olmasıdır. Acudoğu, Edirne'deki çalışmalarıyla hem Edirne'ye hem de ülkenin başka yerlerine birçok heykel kazandırdığı gibi, başta çalıştığı okul olmak üzere sanat ve heykel sevgisini Edirne'nin genç kuşaklarına aktarmıştır. Acudoğu'nun görev yaptığı Edirne Erkek Öğretmen Okulu mezunu ve Edirne'li ilk ünlü heykeltıraş olan Hüseyin Anka Özkan, onun öğrencisi olması sebebiyle bu sevginin en önemli örneğini oluşturmaktadır.

Osmanlı'dan başlayıp Cumhuriyet'e uzanan Ratip Aşir Acudoğu'nun heykel eğitimi serüveni ve sonrasında bir heykeltıraş olarak yaşamı, Türk Heykel Tarihi ve Türk Heykeltıraşları için örnek teşkil edecek çok önemli bir yere sahiptir. Acudoğu'nun heykel sanatına nasıl bir tutku ve kararlılıkla bağlı olduğu, öğrenimine başladığı yıllarda henüz toplumda bu sanatın hiçbir karşılığının olmamasına rağmen bu mesleği seçmesinden bellidir. Aynı tutku ve kararlılık, işinde ilerlemeyi ve kendini aşmayı bir zorunluluk olarak hissettirmiş olmalıdır ki Acudoğu Avrupa'nın en önemli merkezleri olan Almanya ve Fransa'da dönemin en önemli ustalarıyla uzun yıllar çalışmıştır. Acudoğu bu durumu başlangıçta tamamen kendi imkanlarıyla yaratmış ve sürdürmüştür. Bu azmin ve sevginin bir karşılığı olsa gerek, daha sonra Cumhuriyetin kısıtlı maddi imkanlarına rağmen yurtdışına gönderdiği sanatçı kafilesi içindeki ilk ve tek heykeltıraş o olmuştur.

Yurda dönüşünden sonra bir öğretmen olarak yaşamını sürdürmüş olması da Acudoğu'nun işini bir çıkar ya da sosyal konum sağlama aracı olarak görmediğinin ve idealist bir karakter taşıdığının en açık göstergesidir. Ama sosyal açıdan mütevazı bu yaşam biçimi onun sanatsal yolculuğunda bir durağanlığa veya sanatsal üretkenlikten uzaklaşmasına asla sebep olmamıştır. O bir taraftan lise ve ortaokullarda genç belleklere sanat

sevgisini aşılar, diğer taraftan da adeta her işinde kendini aşarak, bir öncekinden çok daha ustalıklı ve etkileyici anıt heykellerini, izleyenlerin de beğeni çıtalarını yükseltecek biçimde topluma kazandırmış bir sanatçıdır.

Yukarıda da değinildiği üzere öğretmenliğini hakkını vererek yaptığının kanıtı, daha ilk görev yeri olan Edirne'de öğretmeni olduğu ve gelecekte Türkiye'nin en önemli ve ünlü heykeltıraşlarından biri olacak olan Hüseyin Anka Özkan'ı İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, Heykel Bölümü'ne yönlendirmesi ve kazandırmasında somutlaşmaktadır. Heykeltıraş olarak ustalığının kanıtı ise sayıca çok olmasalar da, nitelik olarak Türk Heykel Tarihi'nde kamusal alan uygulamaları açısından önemli yer tutan ve onun tarafından gerçekleştirilmiş birbirinden değerli anıt heykelleridir. Acudoğu'nun kısa süreli de olsa Edirne'de görev yapmış olması, Edirne'nin Cumhuriyet dönemi kültür tarihi açısından paha biçilmez bir değerdir.

Cumhuriyet tarihinde Atatürk'ün modelliğinden yararlanabilmiş yegane Türk heykeltıraşı olan Kenan Yontunç tarafından yapılan ve 1931'de açılışı gerçekleştirilen Edirne Atatürk Anıtı da Edirne'nin heykel sanatı açısından en önemli kazanımlarından ve değerlerinden bir diğeridir. Anıt bir Türk heykeltıraşı tarafından yapılan dördüncü ve Cumhuriyet tarihinin de onuncu Atatürk anıtıdır. Edirne bu sayede Atatürk anıtına sahip olan yedinci Cumhuriyet kenti olma ünvanına sahip olmuştur. Cumhuriyet'in henüz sekizinci yılında açılışı yapılan ilk on anıtsal nitelikte Atatürk heykelinden onuncusunun Edirne'de olması ve Edirne'nin Atatürk anıtına sahip olan Cumhuriyet kentlerinin yedincisi olması, Osmanlı'nın Edirne'ye mirası olan sanatsal ve kültürel birikimin Cumhuriyet dönemindeki bir yansıması olarak görülebilir. Bu durum aynı zamanda, tıpkı Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet Türkiye'si'nde de Edirne'nin sanat ve kültürel alanda önceliğini koruduğunu sergilemektedir.

Anıtın Edirne açısından tarihsel öneminin yanında bir de sanat tarihsel açıdan değeri söz konusudur. Çünkü sanatçısı Kenan Yontunç Cumhuriyet'in ilk kuşak Türk heykeltıraşlarından biridir ve Atatürk'ün heykelini yapan ilk Türk heykeltıraşıdır. Bunun yanı sıra Yontunç aynı zamanda Atatürk'le bizzat tanışan ve onun canlı modelliğinden yararlanarak heykelini yapan ilk Türk heykeltıraşıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yabancı heykeltıraşlarca yapılan altı anıtın ardından Atatürk anıtı yapan ilk Türk heykeltıraşının Yontunç olduğu önemle vurgulanmalıdır. Sanatçının Türk Sanat Tarihi ve Türk Heykel Tarihi açısından sahip olduğu bu kıyas kabul etmez konumu, kendisinin

yaptığı dördüncü anıt olan Edirne Atatürk Anıtı'nı tüm Türkiye'deki anıtlar arasında önem bakımından ön sıralara çekmektedir.

Tüm bu özellikleri sebebiyle Edirne Atatürk Anıtı, Cumhuriyet tarihinin çok özel anıt heykellerinden biridir. Edirne için değeri ise, Cumhuriyet'in daha erken yıllarında heykel alanında Edirne kent merkezine kazandırılmış olan en önemli anıtsal nitelikte sanat eseri olmasıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan tüm mali sorunlara rağmen genelde sanat ve kültüre, özelde ise heykel sanatına verilen önem ve sağlanan maddi destek oldukça dikkat çekici ve kayda değerdir. Bu alandaki maddi desteğin yanında sanatsal ve estetik boyuttaki beklentinin de üst düzey olduğu görülmekte, bu da yönetici erkteki entelektüel seviyeyi gözler önüne sermektedir.

Edirne Atatürk Anıtı o tarihte Edirne'de resim öğretmeni olarak görev yapan ve yine Cumhuriyet'in ilk kuşak heykeltıraşları arasında yer alan, yurt içi ve yurt dışında çok kaliteli bir heykel eğitimi almış olan heykeltıraş Ratip Aşir Acudoğu'ya sipariş edilebilecekken, anıtın olabilecek en iyi biçimde gerçekleştirilebilmesi için bir yarışma düzenlendiği görülmektedir. Bu durum o zamanki mülki ve yerel idare amirlerinin Edirne şehrine kazandırılacak sanat eserleriyle ilgili tasarruflarında ne kadar hassas olduklarını göstermektedir. Görülebilen bir diğer olgu da, bu yetkililerin belli bir sanatsal/kültürel birikime sahip oldukları, elde olanla yetinmek ve işleri olabildiğince ucuza halletmek yerine sürekli olarak daha iyi, doğru ve güzeli talep edip arayan bireyler olduklarıdır. Taşındıkları bu vasıfların gereği olarak yaptıracakları işleri de ehliyet sahibi liyakatlı insanlara yaptırdıkları anlaşılmaktadır.

Bu nitelikli ve idealist idareci profili, Hüseyin Anka Özkan'ın yeteneğini görüp takdir edip ona sahip çıkan nahiye müdüründe, onu heykel konusunda tüm heyecanı ile eğiten öğretmeninde, okuduğu okulunun idarecilerinde ve mecburi hizmet sorunuyla bile Ankara'da bizzat ilgilenerek onun İstanbul'daki akademide heykel eğitimi almasını sağlayan dönemin Milli Eğitim Bakanı'nda da görülmektedir. Bu örnekte tüm açıklığıyla gözler önüne serildiği gibi o dönemde sanki Cumhuriyet'in tüm kadroları özellikle sanat konusunda yetenekli insanların önünü açmak için seferber olmuş gibidirler.

İşte bu seferberlik ruhu sayesinde ve elbette başta sahip olduğu yetenekler ve çalışma azmiyle, heykel öğrenimi görüp akademi heykel bölümünden mezun olan Hüseyin Anka Özkan'ın, Edirne'li ilk heykeltıraş olması ise,

Edirne'nin heykel sanatı bağlamında belki de en önemli ilk kazanımı olmuştur. Çünkü Özkan, yukarıda aktarılan ve heykel sanatı adına Edirne'de yapılmış tüm uğraşların ete kemiğe bürünmüş bir ilk sonucu, dikilen bir fidanın ilk meyvesi gibidir. Özkan'ın mezun olduğu yıl olan 1941'de Edirne'den bir ikinci sanatçı adayı, İlhan Koman akademiye girmiş ve 1945 yılında ikinci Edirne'li heykeltıraş olarak mezun olmuştur. Bu ikinci Edirne'li heykeltıraş, Edirne'de heykel sanatı bağlamında yaratılan ve yukarıda tasvir edilmeye çalışılan sinerjinin ne denli güçlü olduğunun bir başka kanıtı ve tezahürü gibidir. Cumhuriyet'in ilk çeyrek yüzyılında Edirne'de heykel konusundaki yaşanan en önemli iki kazanım, Edirne'de doğup büyüdükten sonra heykeltıraş olan bu iki ünlü sanatçıdır şüphesiz.

Yukarıda bahsedilen ve Edirne'de heykel sanatının benimsenip yaygınlaşmasında rol oynayan tüm görevlilerle birlikte, bu çabaların sonucunda heykeltıraş olmuş bu iki ünlü Edirne'li sanatçı, her tür övgüyü fazlasıyla hak etmektedirler. Bu kişilerin Atatürk'ün sırf bu konuya özel olarak, ilkinin 1922 yılında Bursa'da Şark Sineması'nda, ikincisini ise Onun Yıl Nutku'nda sarf ettiği aşağıdaki cümlelerinde taşınan mesajı içselleştirmiş oldukları anlaşılmaktadır:

*"...Dünyada uygar, gelişmiş ve ileri olmak isteyen herhangi bir ulus herhalde heykel yapacak ve heykeltıraş yetiştirecektir..."*²⁶³

*"...Türk milletinin tarihi bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin Güzel Sanatlara sevgisini mütemediye ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür."*²⁶⁴

Edirne'de heykel sanatı adına yaşanan ve daha 1920'lerin ikinci yarısında başlayan bu olumlu gelişmelerle birlikte bazı olumsuzlukların da yavaş yavaş ortaya çıktığı gözlenmektedir. 1929'da Acudoğu tarafından yapılan ve Edirne'nin saptanabilen ilk profesyonel heykeli olan Atatürk büstünün, konulduğu yer olan Hükümet Binası'nın daha sonraki yıllarda yıkılıp yenilenmesi aşamasında kaybolması, bu olumsuz gelişmelerin ilkidir. Yine Acudoğu tarafından Edirne'de yapıldığı anlaşılan ve yukarıda bahsedilen çok

²⁶³ Kıvanç Osma, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2003, s.13

²⁶⁴ Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, Üçüncü Baskı, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984, s.5

sayıda heykel çalışmasından sadece birinin günümüze ulaşmış olması da bu olumsuzluklar dizgesinde yerini almaktadır.

1930'ların sonlarına doğru Edirne'ye kazandırılan Polis Parkı Atatürk Büstü ile Halk Evi Atatürk büstlerinin yerel basında haber olarak bile yer almamaları ve bu heykellerin sanatçıların belirsizliği bu olumsuz gelişmeler zincirinin önemli halkalarını oluşturmaktadırlar. Bu örneklerle birlikte artık Edirne'de heykelin, önemli bir sanatçı eliyle yapılan önemli bir sanat eseri olarak değil de, kim tarafından ve nasıl yapıldığının çok da önemszenmediği, salt öyle gerektiği için bulundukları yerlere yerleştirilen birer obje gibi görülmeye başlandığı anlaşılmaktadır.

Edirne'nin heykelle ilişkisinin, Cumhuriyet'in daha ilk yıllarında çok nitelikli heykel eserleri ile bu alanda yaşanan çok yönlü ve önemli olaylarla başladığı görülür ancak Edirne'nin heykel sanatıyla serüveninin ilk on yılının sonlarına doğru konunun yavaş yavaş önemini yitirdiği de algılanan bir olgudur. 1930'lu yılların sonuna doğru, kente kazandırılan heykellerin sayısal anlamda azaldığı, kazandırılanlarda ise başlangıçtaki niteliğin yakalanamadığı ve geçmiş kazanımların da ya kaybedildiği ya da gerektiği gibi korunamadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında Edirne'ye yeni nitelikli heykellerin kazandırılmaması bir yana, Edirne Atatürk Anıtı'nın 1986 yılındaki yer değiştirilmesi yukarıda bahsedilen zihniyetin, yani mevcut olanlara bile sahip çıkılamaması veya korunamaması olgusunun zirvedeki örneklerinden birini oluşturmaktadır. Anıtın yeri Edirne Belediyesi tarafından, sanatçısına danışılmadan ve kendi önerisi dikkate alınmadan, ayrıca bu tür bir çalışma için mutlaka izin alınması gereken Kültür Bakanlığı'nın ilgili kurumlarından izin alınmadan değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile anıt orijinal konumunu kaybettiği gibi ayrıca anıtın asli unsurlarından biri olan heykel kaidesini oluşturan orijinal mermerlerin çoğu da bu aşamada kırılmış ve yerine yenileri yaptırılmıştır. Bu yeniden yapım işlerinde de ilgili kurumlarca görevlendirilmiş restoratör vb. hiçbir uzman görev almamıştır.

Şüphesiz ki zaman içerisinde anıtların elzem ihtiyaçlar doğrultusunda yerleri değiştirilebilir veya haklarında bazı önemli değişiklik kararları alınabilir ama bunların tamamı ilgili kurumların ve uzmanların onayı ile onların denetim ve kontrolünde yapılmalıdır. Anıtın yerinin değiştirilmesinde devrede olan sanatsal kavrayıştan uzak, kültürel varlık ve değerleri sıradan nesneler gibi gören kuraldışı bu zihniyet, sosyolojik bir araştırmanın da nesnesi

olabileceği gibi, özellikle Edirne kent merkezinde heykel sanatı adına geçmişte ve bugün yapılan uygulamaların araştırılması ve sorgulanması zorunluluğunu da doğurmaktadır. Bu pek anlaşılabilir tutumun günümüzde de halen geçerliliğini koruduğu, bu kitabın ilgili bölümünde anlatıldığı üzere, Edirne Polis Parkı'nda 1936'da açılışı yapılmış tarihsel değeri olan Atatürk büstünün, Covid salgını döneminde kaldırılarak yerine bir başka Atatürk büstünün konulması örneğinde de üzülerək gözlemlenmektedir.

Cumhuriyet'in ilk çeyrek yüzylında heykel sanatı konusundaki Edirne adına en önemli iki kazanımın, Edirne'de doğup büyüyen Hüseyin Anka Özkan ve İlhan Koman olduğuna vurgu yapılmıştı. Edirne adına heykel sanatı bağlamında yaşanan en önemli olumsuzluk ve kayıp da belki, bu iki değerli sanatçıyla henüz onlar hayattayken Edirne'yle aralarında bir bağ kurulamamış olmasıdır. Burada kastedilen bağ şüphesiz ki onların sanatçı kişilikleriyle, sanatlarıyla ve eserleriyle kurulması gereken bağdır. Oysa ki her iki sanatçı da yaşamları boyunca ortaya koydukları eserleriyle kendilerini kanıtlamış ve alanlarında halen saygıyla anılmakta olan çok önemli heykeltıraşlardır.

Hüseyin Anka Özkan tüm yaşamını Türkiye'de sürdürmüş bir sanatçıdır, ülkenin dört bir yanına yaptığı farklı konularda ve birbirinden değerli anıtlarıyla, Türkiye'de anıt heykeltıraşlığı konusunda üne sahip bir otoritedir. Özkan, figüratif ifade biçimini benimsemiş bir heykeltıraştır fakat onun anladığı ve önemseydiği figüratif ifade, 19. yüzyılın ikinci yarısında Rodin ile başlayan ve daha sonra Avrupa'daki sanat akademilerinde, akademik bir öğretilere dönüşmüş olan Modern Sanatın Figüratif Anlayışı'dır. Özkan'ın bu modern figüratif tavrı yaşamı boyunca gerçekleştirdiği tüm anıtsal çalışmalarda gözlemlenir. 19. yüzyılın sonundan itibaren Dünya Sanat Tarihi'nde ve dünyadaki heykel uygulamalarında hakim tavır haline gelen Modern Heykel Anlayışı'nı özümsemiş ve heykellerini buna göre yapmış ülkemizdeki ilk heykeltıraşlardan biri Hüseyin Anka Özkan'dır. Anka, bu anlamda Modern Türk Heykel Tarihi'nde çok özel bir yere sahip olduğu gibi ürettiği eserleriyle kendinden sonra gelen Türk Heykeltıraşları'na da örnek olmuştur. Günümüzden yaklaşık yüz elli yıl önce dünyaya hakim olmaya başlamış ve Anka tarafından da daha 1930'lu yıllarda içselleştirilmiş olan heykeldeki bu 'taklitten uzak, plastik ve estetik unsurların ön plana çıktığı, özgün yaratımı önceleyen, modern tavrın' günümüz Türkiye'sinde bile henüz genel ve yaygın bir biçimde benimsenememiş olması ve yeterince uygulama alanı bulamamış olması, Hüseyin Anka Özkan Heykelleri'ni daha

değerli kılmakta ve Türk Heykel Tarihi’ndeki önemli yerini daha da pekiştirmektedir.

İlhan Koman yaşamının büyük bölümünü yurtdışında geçirmiş bir sanatçıdır. Daha öğrencilik yıllarında başladığı modern ve soyut eğilimli heykel anlayışıyla, hem Türkiye’de hem yurt dışında yaptığı heykelleriyle dünya çapında tanınırlığa ulaşmış sanat tarihsel önemli bir kişiliktir. Benimsediği modern ve soyut eğilimi sadece kendi uygulamalarıyla sınırlı kalmamış, gerek akademideki görevi sırasında bu anlayışın eğitim sisteminde yer etmesine katkı da bulunmuş, gerekse daha sonra gerçekleştirdiği kişisel yaratımlarıyla genç kuşak Türk heykeltıraşlarını hem etkilemiş hem de onlara örnek olmuştur. Koman’ın, Türkiye’de ve yurtdışında yaptığı modern ve soyut tavrındaki anıtsal heykel uygulamaları özellikle Türkiye’de bu anlayışın benimsenmesinde büyük bir rol oynamıştır.

Her iki heykeltıraşın da en çok bilinen ünlü anıtsal çalışmalarına, bu kitabın kendileriyle ilgili kısımlarında değinilmişti. Günümüzde Edirne kent merkezinde, “Heykel” adıyla anılan ve idarelerce birçoğu akademik anlamda heykel eğitimi bile almamış kişilere yaptırılmış onlarca uygulama olmasına rağmen, bunlar arasında Hüseyin Anka Özkan ve İlhan Koman’ın hiçbir heykelinin bulunmaması oldukça ilginç bir olgudur.

Anıtkabir’de sadece beş Türk heykeltıraşının eserleri yer almaktadır ve bunlardan ikisinin Edirne’li heykeltıraşlar Hüseyin Anka Özkan ile İlhan Koman’ın olması onların ne derece önemli heykeltıraşlar olduklarını anlatmaya tek başına yeterlidir. Ama buna rağmen her iki sanatçının da Edirne’de kamusal alanlara kazandırılabilmiş heykellerinin olmaması oldukça üzücü ve düşündürücüdür. Hüseyin Anka Özkan, Edirne kamuoyu tarafından hemen hemen hiç bilinmemektedir. İlhan Koman ise nispeten daha fazla bilinmektedir ama zaman içerisinde onun da tıpkı Özkan gibi tümüyle unutulması riskinin bulunduğunu üzülererek hatırlatmakta yarar vardır. Koman ailesi tarafından Kültür Bakanlığı’na devredilmiş aile konaklarının üzerinde önceleri “İlhan Koman Evi” yazılıken, artık böyle bir yazının da bulunmuyor olması, önceki cümledeki endişeyi dile getirmeyi gerekli kılmaktadır.

Tıpkı Cumhuriyet’in ilk çeyrek yüzyılında olduğu gibi, Edirne günümüzde de halen heykel sanatı adına çok nitelikli kazanımları gerçekleştirebilecek potansiyele sahip bir şehirdir. Ama belki de bu kazanımlara öncelikle geçmiş değerlere sahip çıkarak başlamakta yarar vardır. Bu tarih bilincinin bir

gerekliliğidir ve tarih bilincinin canlı olmadığı bir yerde geleceğe dair nitelikli adımların atılması da pek mümkün değildir.

Cumhuriyet'in yurtdışına bursla gönderdiği ilk Türk heykeltıraşı olan ve Edirne'de resim öğretmeni olarak görev yaptığı dönemde, Edirne için ilk Atatürk büstlerini yapmış Ratip Aşir Acudoğu'nun bu heykellerinin çoğunun kayıp olduğuna, bu kitabın kendiyile ilgili kısmında bahsedilmişti. Ama bu heykellerden imzasını taşıyan ve üzerinde 1931 tarihinin yazılı olduğu alçı malzemeden bir Atatürk büstünün ise halen 'Edirne İl Eğitim Tarihi Müzesi'nde bulunduğu da değinilmişti. Acudoğu'nun bu heykelinin bronzla dönüştürülerek, Edirne'de kamuya açık bir alanda sergilenmesi, Edirne'nin Cumhuriyet dönemi heykel tarihine sahip çıkmak adına yapması gereken ilk ödev gibi görünmektedir. Çünkü Edirne tarihinde halkla buluşmuş ilk Atatürk büstü ve dolayısıyla ilk heykel de, Acudoğu'nun Edirne Hükümet Konağı önüne yapmış olduğu Atatürk büstü olmuştur. Bu düşünce uzman kişilere danışılarak kolaylıkla hayata geçirilebilecek bir projedir.

Hüseyin Anka Özkan'ın Edirne'de Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde bulunan alçı malzemeden Mimar Sinan heykellerinin de kalıcı malzeme olan bronzla dönüştürülerek, zaman içinde daha fazla zarar görmelerinin engellenmesi ve sergilenmelerine uygun müzelere alınmaları gerekmektedir. Bir anıt tasarımının ön çalışması olabileceğini düşündürten Mimar Sinan'ın küçük ama tam boy bu heykelinin, proporsiyonlarından hareketle büyütülmesi durumunda gerçek ölçüsünün ne olacağı anlaşılabilmektedir. Özkan'ın bu Mimar Sinan heykelinin, Edirne'deki modeline sadık kalınarak uzman kişilerce Edirne için yapılması, gerçekleştirilmesi anlamlı ve mümkün bir projedir.

Aynı şekilde, İlhan Koman'ın eşi Kerstin'in Edirne'ye büyütülerek yapılmasını vasiyet ederek verdiği ve günümüzde "Trakya Üniversitesi İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi" koleksiyonunda bulunan İlhan Koman'ın "4 π" heykelinin, büyütülerek Edirne'ye kazandırılması fikrinden de vazgeçilmemelidir. Edirne'deki yetkililerce bunun gerçekleştirilmesi için irade gösterilmesi durumunda bu meselenin üstesinden gelinebilecektir.

Trakya Üniversitesi'nde bulunan ve bu kitapta anlatılan her iki sanatçıya ait heykeller sadece üniversite için değil Edirne için de kültürel anlamda hazine niteliğinde eserler ve değerlerdir. Her iki sanatçının adının yaşatılması anlamında Trakya Üniversitesi'nin büyük bir vefa gösterdiği anlaşılmaktadır. İlhan Koman adını taşıyan heykel sempozyumlarını geçmişte düzenlemesi

ve İlhan Koman adını taşıyan ve içinde farklı sanatçılara ait çok değerli eserlerin sergilendiği bir müzeye sahip olması, Trakya Üniversitesi'nin bu konuda oynadığı önemli rolü göstermektedir. Yakın zamanda, Trakya Üniversitesi Karaağaç Yerleşkesi'nde bulunan Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü'nün, temel atölyesi olan modelaj atölyesine, **“Hüseyin Anka Özkan Modelaj Atölyesi”**²⁶⁵ adının verilmiş olması, Hüseyin Anka Özkan'ın manevi hatırasının da tıpkı İlhan Koman gibi Trakya Üniversitesince sahip çıkılıp geleceğe taşınacağını bir göstergesi niteliğindedir.

Tüm bu gelişmeler, geçmişte gerçekleştirilememiş olsa da gelecekte, Hüseyin Anka Özkan ile İlhan Koman'ın Edirne'de kamusal alanlara büyük boyutlu anıtsal nitelikte heykellerinin kazandırılabilceği ve hatta bu heykeltıraşların sadece kendi eserlerinin sergilendiği kendilerine ait müzelerinin açılabilceği yönündeki iyimser bakışı ve umut ışığını güçlendirmektedir.

²⁶⁵ Hüseyin Anka Özkan ile ilgili yaptığım akademik çalışmalardan oluşturduğum bir gerekçe metni ile Heykel Bölümü Modelaj Atölyesi'ne **“Hüseyin Anka Özkan Modelaj Atölyesi”** adının verilmesi önerisini Heykel Bölümü Kurulu'nun gündemine taşımıştım. Heykel Bölüm Kurulu'nun 17.09.2024 tarihindeki 05 sayılı toplantısının 2 no'lu kararının ardından, Güzel Sanatlar Fakültesi Yönetim Kurulu'nun 01.10.2024 tarihindeki 18 sayılı toplantısında aynı yönde aldığı 10 no'lu kararının, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü'nce de uygun görülmesi sonucu, atölye resmi olarak bu yeni adını almıştır.

KAYNAKÇA

- Anonim, (1929, 3 Ekim). Bir Türk san'atkarının muvaffakiyeti Heykeltraş Kenan B. Gazimizin mükemmel bir heykelini yaptı. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Anonim, (1929, 15 Kasım). "Bir san'atkarımızın eseri". *Edirne Postası*.
- Anonim, (1930, 14 Şubat). "Gazi heykeli". *Edirne Postası*.
- Anonim, (1930, 23 Şubat). "Gazi Heykeli". *Edirne Milligazete*.
- Anonim, (1930, 11 Mart). "Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi". *Edirne Postası*.
- Anonim, (1930, 31 Mart). "Heykel Kaidesi". *Edirne Milligazete*.
- Anonim, (1930, 19 Kasım). "Gazi Heykeli". *Edirne Milligazete*.
- Anonim, (1930, 21 Aralık). "Gazi heykeli K. Ali B. Yapmayacak mı?". *Edirne Postası*.
- Anonim, (1931, 15 Ocak). "Gazi heykeli KenanAliB tarafından Peşteye ısmarlanmış". *Edirne Postası*.
- Anonim, (1931, 31 Şubat). "Gazi Heykeli". *Edirne Milligazete*.
- Anonim, (1931, 19 Mart). "Gazi Heykeli". *Edirne Milligazete*.
- Anonim, (1931, 20 Nisan). "Gazi Heykeli Peşteden Getirildi". *Edirne Postası*.
- Anonim, (1931, 23 Nisan). "Heykel Meselesi". *Edirne Postası*.
- Anonim, (1931, 27 Nisan). "23 Nisan Nasıl Geçti". *Edirne Postası*.
- Anonim, (1931, 02 Haziran). "Kubilay Abidesi İnkılap Borcunu Unutma". *Edirne Milli Gazete*.
- Anonim, (1932, 12 Mart). "Sanatkarlarımızı Sevelim ve Koruyalım". *Edirne Milli Gazete*.
- Anonim, (1932, 15 Mart). "Edirne'de Gazi heykeli". *Milliyet Gazetesi*.
- Anonim, "Edirne Devlet Mühendislik Ve Mimarlık Akademisi", (Tanıtım Broşürü), E.D.M.M.A. Matbaası, Edirne, 1977.
- Anonim, "İLHAN KOMAN Heykel ve Resim Müzesi", (Yeni Binanın açılış Töreni için Hazırlanmış Tanıtım Kataloğu), Trakya Üniversitesi Matbaası, Edirne 2014.

- Anonim, “*İLHAN KOMAN HEYKEL SERGİSİ*” Kataloğu, Konak Belediyesi Sanat Galerisi, Güzelyalı Kültür ve Sanat Merkezi Sergi Salonu, İzmir 2007
- Anonim, “*Tarihin tanıdığı fotoğraflarla; Edirne*”. Edirne Belediyesi kültür yayını. (Yazar ve tarih bilgisi yok)
- Arapoğlu, Fırat, “Trakya Üniversitesi Uluslararası İlhan Koman Heykel Sempozyumları”, *Yöre Aylık Kültür Dergisi*, Eylül-Ekim, sayı 114-115, İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri, İstanbul 2009
- Arın, Süha, *Hüseyin Anka ile Sinan'ı Yeniden Yorumlamak* (Belgesel Film), MTV Film Televizyon Video Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1989.
- Bağman, Latif ve Onur, Oral, *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul, 1982.
- Bara, Hadi. “Heykeltraş Ratip Aşır”, *Arkitekt Mimarlık Şehircilik ve Belediyecilik Dergisi*, Seri VI, Cilt 26, Sayı 286, Nurgök Matbaası, İstanbul 1957.
- Berk, Nurullah. *Türk heykeltraşları*. Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı. İstanbul 1937
- Dino, Abidin, “Kim bu İlhan Koman?”, *Milliyet Sanat Dergisi*, Yeni Dizi: 20, İstanbul, 15 Mart 1981
- Edgü, Ferit, “ π + İlhan Koman”, *Milliyet Sanat Dergisi*, Sayı: 160, İstanbul, 15 Ocak 1987
- Elibal, Gültekin. *Atatürk ve Resim-Heykel*. İkinci Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul, 1973.
- Erbay, Fethiye ve Erbay, Mutlu. *Değişen Üniversite Müzeleri*, III. Uluslararası Üniversite Müzeleri Birliği Platformu Konferans Kitabı. Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2016
- Gezer, Hüseyin. *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*. 3. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara, 1984.
- Haydaroğlu, Mine ve Torre, Fany, *İlhan Koman Retrospektif / Retrospective*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005
- Karabuda, Güneş, “İlhan Koman: Sanat, bence, insanın bilinmeyene doğru çıktığı bir serüvendir”, *Milliyet Sanat Dergisi*, Yeni Dizi: 20, İstanbul, 15 Mart 1981

- Karakoç, Özcan / Tükel, Didem, Hüseyin Anka İle Görünenin Ötesindeki Gerçekliğe Uzanan Bir Serüven: Mimar Sinan Heykeli, *İdil Dergisi*, www.idildergisi.com, Cilt:2, Sayı:6, 2013, DOI: 10.7816/idil-02-06-04
- Kazancıgil, Ratip, - Gökçe, Nilüfer – Bilar, Ender, *Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) 1361-2005*, Edirne Valiliği Yayınları, Edirne, 2006.
- Kıranlar, Öner, “20. Yüzyıl Heykeli İçerisinde İlhan Koman Heykelinin Yeri”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008
- Mengüç, Arslan, “İlhan Koman Heykellerini Anlatıyor”, *Hürriyet Gösteri Sanat-Edebiyat Dergisi*, Sayı; 75, İstanbul, Şubat 1987
- Osma, Kıvanç. *Cumhuriyet dönemi anıt heykelleri (1923-1946)*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi. Ankara 2003
- Özcan, Müslüm, “İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2014
- Özcan, Müslüm, “Trakya Üniversitesi İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi”, *Üniversite Müzeleri*, Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Fethiye Erbay ve Doç. Dr. Mutlu Erbay, Yayınlayan: Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi, İstanbul 2016.
- Özel, Mehmet. *Ankara*. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara 1994.
- Özsezgin, Kaya, *Türk Plastik Sanatçıları/Ansiklopedik Sözlük*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Özsezgin, Kaya, “İlhan Koman: Deney Birikiminden Bulgular Dünyasına”, *İlhan Koman Retrospektif / Retrospective*, Yayına Hazırlayanlar: Mine Haydaroğlu, Fany Torre, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005
- Sırrı, Nahid. “Bir Edirne Seyahatnamesi”. *Ülkü*, Sayı 85. Ankara, 1940.
- Şengel, Mine. “İlhan Koman Biyografi”, *İLHAN KOMAN: HULDA FESTİVALİ, SANATA BİLİME YOLCULUK*. Plato Meslek Yüksekokulu Yayınları, Birinci Baskı. İstanbul 2010
- Tanaltay, Erdoğan. *Sanat Ustalarıyla Bir Yaşam*. 2. Baskı, Tekin Yayınevi. İstanbul, 1995.
- Tekiner, Ü. Aylin. *Atatürk Heykelleri, Kült, Siyaset, Estetik*. İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010

- Tunca, Ayhan. “TIRAŞSIZ HEYKELTIRAŞ” EDİRNELİ İLHAN KOMAN. Yöre Dergisi “Yöresel Kitaplar Dizisi-3”, İnkılap Kitapevi Baskı Tesisleri. İstanbul 2008.
- Uçar, Ertuğ – Gayretli, Nur. “Akdeniz’in Hikayesi”, *Sanat Dünyamız*, Sayı; 161, 2017. <https://teget.com/feeds/akdenizin-hikayesi/> (Erişim Tarihi: 12.04.2025)
- Uçuk, Fatma Semiha, İLHAN KOMAN, Ofset Hazırlık; Şimşek Reklam, Cilt Baskı; Yaylacılık Matbaası, (Basıldığı İl Bilgisi Yok) 1996.
- Yaşar, Selman. “Menemen Kubilay Anıtı’nın Açılışı”, *History Studies*, Cilt 3, Sayı 2, 2011, http://www.historystudies.net/dergiayrinti/menemen-kubilay-anitinin-acilisi_251 (Erişim Tarihi: 04.07.2018)
- Yılmaz, Ercan. “Türk Heykel Tarihinde Özel Bir Karakter: Hüseyin Anka Özkan”, *2.Uluslararası Rating Academy Kongresi: Umut, Bildiri Özetleri Kitabı*. Çanakkale 2018.
- Yılmaz, Ercan. “Cumhuriyetin İlk Heykeltıraşlarından Ratip Aşir Acudoğu: Yaşamı Ve Anıtları”. *Anadolu Üniversitesi Sanat Tasarım Dergisi*, 8(2). Eskişehir 2018.
- Yılmaz, Ercan. “Edirne Atatürk Anıtı”. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı:5. Edirne 2018.
- Yılmaz, Ercan. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Edirne’de Heykel (1927 – 1937)”. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(17). Edirne 2019.
- Yılmaz, Ercan. “Hüseyin Anka Özkan: Edirne’den Akademiye Heykeltıraş Karakteri Besleyen Arka Plan Ve Edirne’deki Heykelleri Üzerinden Sanat Anlayışının Temelleri”. *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı; 33. 2019.
- Yılmaz, Ercan. “İlhan Koman’ın ‘T.Ü. İlhan Koman Heykel Ve Resim Müzesi’ndeki Heykelleri Ve Sanat Anlayışından Hareketle, Edirne Kent Merkezindeki ‘Heykel’ Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış”. *Trakya Üniversitesi 1. Ulusal Edirne Sempozyumu Özet Bildiri Kitabı*. 2024. <https://bys.trakya.edu.tr/file/open/12047681>
- Yılmaz, Ercan. “Hüseyin Anka Özkan: Yaşamı Ve Figüratif Heykel Anlayışı”, *Trakya Üniversitesi Her Yönüyle Lalapaşa, Meriç ve Süloğlu Sempozyumu Özet Bildiri Kitabı*. Çanakkale 2024.

Resmi Belgeler, Yazılar ve Ekleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Reisicümhur Hazretlerinin Edirne'de rekzolan heykellerinin merasimle açıldığına D., Tarih: 25.04.1931, Sayı: 1502/319.

Edirne Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü'nün 8.4.1986 tarih ve 233 (86)-959 no'lu yazısı. Yazının fotokopisi Edirne Valiliği'nin 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Kıvanç OSMA'ya gönderilmiştir.

Edirne Belediyesi Encümeni'nin 15.4.1986 tarih ve 86/782 no'lu kararı. Kararın fotokopisi Edirne Valiliği'nin 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Kıvanç OSMA'ya gönderilmiştir.

Edirne Belediyesi Encümeni'nin 17.4.1986 tarih ve 86/785 no'lu kararı. Kararın fotokopisi Edirne Valiliği'nin 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Kıvanç OSMA'ya gönderilmiştir.

Edirne Belediyesi Encümeni'nin 31.12.1987 tarih ve 87/3724 no'lu kararı. Kararın fotokopisi Edirne Valiliği'nin 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Osma'ya gönderilmiştir.

Edirne Belediyesi'nce 5.1.1988 tarihinde düzenlenmiş kesin kabul tutanağı. Tutanağın fotokopisi Edirne Valiliği'nin 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Kıvanç OSMA'ya gönderilmiştir.

Ilıcak, Jülide ve Yolcagider, Nurlan. Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü için Edirne Atatürk Anıtı hakkında hazırlanmış 06.04.2011 tarihli teknik Rapor. Kayıt No: 853, Dosya No: 22.00.1965.

Kültür Bakanlığı'nın, 17.1.1975 tarih ve 152 no'lu genelgesi.

Kültür Bakanlığı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın, 13.11.1976 tarih ve 9514 no'lu kararı.

Kültür Bakanlığı, Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ndeki, Edirne Atatürk Anıtı Dosyası.

Kültür Bakanlığı, Edirne Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nca 04.03.2003 tarihinde düzenlenmiş, Edirne Atatürk Anıtı envanter fişi.

Kültür Bakanlığı, Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi. Halk Eğitim Merkezi Binası Dosyası, Dosya No: 2200898.

Yıldırım, Işıl. Edirne Belediyesi için Edirne Atatürk Anıtı ve Heykeltıraş Kenan Ali Yontunç hakkında yazılmış rapor (2011). Edirne Belediyesi'nin, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne yazdığı 25.03.2011 tarih ve M.22.0.EDİ.310.02.02.01 (203)/881 nolu yazısının ekindedir.

Yontunç, Kenan. Edirne Belediye Başkanı'na yazılmış mektup (1986). Mektubun fotokopisi Edirne Valiliği'nce 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Kıvanç OSMA'ya gönderilmiştir.

İnternet Kaynakları

<https://www.edebiyatvesanatakademisi.com/turk-heykeltraslar/huseyin-anka-ozkan-hayati-ve-heykelciligi-2190.aspx> (Erişim Tarihi: 30.09.2018).

<http://edirne.meb.gov.tr/www/edirne-il-egitim-tarihi-muzesi-acilisi-gerceklestirildi/icerik/2463> (Erişim Tarihi: 09.07. 2018).

<http://www.edirnevdb.gov.tr/kultur/konaklar.html>____(Erişim Tarihi: 30.09.2018).

<https://www.google.com/search?q=menemen+an%C4%B1t%C4%B1&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEWjk5-r1uuPdAhUqqYsKHUARAQcQsAR6BAgCEAE&biw=1600&bih=789#imgsrc=> (Erişim Tarihi: 06.10.2018).

<http://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/ERZiNCAN/heykel/index.htm> (Erişim Tarihi: 19.05.2018)

<http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/bil/lan/trindex.htm> (Erişim Tarihi: 30.06.2018)

<http://www.kultur.gov.tr/TR,96392/anitkabir.html> (Erişim Tarihi: 30.06.2018)

<http://www.mmr.yildiz.edu.tr/mmr/1/tarihçe/16> (Erişim Tarihi: 22.12.2018)

<https://anitkabir.org/anitkabir/anitkabirinyapimi/heykel-ve-kabartmalar.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2025)

<https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/edirne/ilhan-komanin-eseri-trakya-universitesine-bagislandi-37043231>, 21.01.2015, (Erişim Tarihi: 27.04.2025)

<https://kulturenvanteri.com/yer/akdeniz-heykeli-2/#17.1/41.033226/28.976938> (Erişim Tarihi: 29.04.2025)

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96392/anitkabir.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2025)

<https://www.uludagsozluk.com/r/akdeniz-heykeli-171101/> (Erişim Tarihi: 29.04.2025)

<https://x.com/MozartCultures/status/957857335241789441> (Erişim Tarihi: 29.04.2025)

Kişisel Arşivler

Cengiz BULUT Arşivi, Edirne.

Fatih ÇAPKAN Arşivi, Edirne.

Hüseyin Cengiz ÖZKAN Arşivi, İstanbul.

Mehmet AĞIRGAN Arşivi, Edirne.

Prof. Dr. Hasan Berke DİLAN Arşivi, Edirne

Rıza ORUÇ Arşivi, Bursa.

Sabri GÜRER Arşivi, Edirne.

Şener KULALAR Arşivi, Edirne.

Tayyip YILMAZ Arşivi, Edirne.

EKLER

Ek 1.

30/10/1928

Maarif vekâleti celilesine

از انسترولاتی
انجمن داعمی دولت فلسفی

245

Cumhuriyetimizin mübâccel ve mühterem reisi Gazi hazretle-
rinin heykellerine ait mes'elenin umûmî şekilde hâll edilmek üzere
olduğundan intacından sonra ya talep edilen heykelin gönderileceği
ve ya mütekaddim on bin kûsur liranın tamamen iade olunacağı cevaben
şerefvaridolan 14/5/1938 tarih ve ¹¹⁵⁵⁶..... numaralı tahrirati alîyye-
rinde iş'ar buyrulmuştu. Edirne'de noksanlığı pek bariz bir şekilde
göze çarpan böyle bir heykelin biran evvel şehri zînetlendirmesinde
ki vücûp zâtî samîlerini tekrar tasdîk olduğundan hususu me'su-
rum intacına lutfu devletlerini bir kerre daha istîrham eûr'et
ediyorum efendim hazretleri.

Edirne valisi

Emiss

grüßte

فصل دوم در تاریخ
ادرسه مودت
545

2383

180	09					1	4	4
-----	----	--	--	--	--	---	---	---

2

Ek 2.

DAHİLİYE VEKÂLETİ
V.İ. U. M.
Ş: 2
Sayı
1502
319

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI
1
46
25-4-1931

Başvekâleti Celileye

Hulâsa:
Reisicümhur Hazretlerinin
Edirne'de rezkolunan heykelle-
rinin merasimle açıldığına D.

Reisicümhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin Edirne'de rezkolunan Hey-
kellerinin 23-Nisan-1931 tarihinde binlerce ahali ve bilcümle mektep
şakirdanile memurin hazır bulunduğu halde fevkalâde merasimle açılmış
olduğu Edirne Vilâyetinden iş'ar olunmuştur.

Arz olunur efendim.

Başvekâleti Celileye ve Riyaseti Cümhur Umumi Kâtipliğine arz olunmuş-
tur.

Dahiliye vekili

Takdim
26-4-931

Hafiz
2-5-931

10 1 2 21

BASVEKÂLET EVRANI
Tarih Numara
2354

Rifai

17. Jun. 2013 10:49

No. 2560 P. 1

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü

/06

GENELGE 152

17.1.1975

1740 sayılı Eski Eserler Kanununa göre, tarihten önceki devirlerle tarihi devirlere ait olup, bilim, kültür, din veya güzel sanatlarla ilgili bulunan, yer üstünde, yer altında veya su içindeki bütün yapılar, taşınır ve taşınmaz mallarla bunı niteliğindeki her türlü belge, eski eserdir.

Devlete ait arazi ve celâk ile özel ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan enlâk ve arazide varlığı bilinen veya tahmin ile de meydana çıkacak olan her çeşit anıtlar, bütün taşınır ve taşınmaz eski eserler, devletin malıdır.

Taşınır ve taşınmaz eski eserleri, yeniden buluntur, malik oldukları veya işgal ettikleri arazi içinde eski eser bulunduğunu bilenler veya böyle bir eserin varlığından yalî haberdar olan malik ve zilyedler bunu en yakın müzeye veya köylerde muhtarlara, bacak, ilçe ve illerde en yüksek mülkiye âmirlerine bildirmeye mecburdurlar. Böyle bir ihtar alan muhtarlar, mülkiye âmirleri, komutanlar veya bu gibi eserlerin varlığından doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların korunması için gerekli tedbirleri almakla beraber, durumu en geç 10 gün içinde Bakanlığımıza yazılı ile bildirmekle yükümlüdürler.

Yukarıdaki tanımın kapsamına giren eski eserleri, tarihi ve tabii anıtları bozmak ve değiştirmek, Bakanlığımızın izni olmadan onarmak ve içlerinde veya emniyet sınırları dahilinde inşaat, tesisat, sondaj ve kazı yapmak, kireç ocağı ve tuğla harmanı tesis etmek, hayvancılıkta, tarımda ya da herhangi bir işte kullanmak, yıkılmıya ya da tahrip edilmiş bir eserden arta kalan malzemeyi almak, bunları geçici veya devamlı herhangi bir maksatla işkân veya işgal etmek, kısmen ya da tamamen tahrip etmek, tahrip olmasına sebep olabilecek hizmetlerde kullanmak, buralarda definç aramak, yasaktır.

Her kişinin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, eski eserlerin, tarihi ve tabii anıtların korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak veya aldırarak ve bunların her türlü kontrolünü yapmak, Kültür Bakanlığına aittir.

-2-

Yukarıdaki esaslara aykırı hareket edenler, 2 yıldan 5 yıla kadar hapis ve 5.000 liradan 20.000 liraya kadar ağır para cezasına mahkum edilirler. Suçu işleyenler eski eserlerin korunmasında görevli kişiler ise verilecek ceza bir misli arttırılır.

Bütün bu hususları gözönünde tutan Bakanlığımız, imar planlarının uygulanması, yeni yolların açılması veya çeşitli bayındırlık ve onarım işlerinin yapılması sırasında büyük taşer taşıyan eski eserlerin yıkılmalarına ve yokolmalarını önlemek amacıyla bölgemiz (iliniz, ilçeniz, belediyeiniz) sınırları içinde daha önce saptanan eski eserlerin listesini bu yazımıza ek olarak göndermektedir. 1710 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden önce düzenlenmiş olan bu listelerde birtakım eksiklikler ve yanlışlıklar bulunabilir. Bu nedenle iligik listede kayıtlı eserler, müze bulunan yerlerde müze idarecilerince, müze olmayan yerlerde daha önceden bir genelde ile kurulması önerilen Eski Eserleri Koruma Encümenlerince kontrol edilecek ve sonuç yeni bulunun ve listede olmayan eserlerin ilavesiyle bir yazı ile Bakanlığımıza bildirilecektir. Ayrıca bu eserler hakkında tapu kütüklerindeki hanelerine de şerh verilecektir. Bu eserler yakılma tehlikesi gösterebilir, Anıtlar Yüksek Kurulu kararından alınmadan yıktılmıyacak ve ortadan kaldırılmıyacaklardır.

Bilgi edinilmesi, kültür varlıklarımızın korunmaları hususunda titizlik gösterilerek genelge gereğinin yapılmasına önemle rica ederim.

Saygılarımla.

- MAHİR
1-VALİLİĞİNE
2-VALİYETLERİNİN BELEDİYE BAŞKANLIĞINA
3-AYRANCIYI
4-İLÇELERİNİN BELEDİYE BAŞKANLIĞINA
5-İLÇE BELEDİYESİNE
6-İLÇE BELEDİYESİNE
7-CAMİLERİNİN ESKİ ESERLER VE ANITLAR YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞINA
8-İLÇE VE AYRANCI YÜKSEK KURULU
9-AYRANCI YÜKSEK KURULU

N. N. H.
Mehmet NEFTÇİ

KÜLTÜR BAKANİ

(3)

- Parsane Çeşmesi
- Tavanlı Çeşme (Dayrhatun Mah. Tekke Kapı Cad.)
- İsmail Ağa Camii
- Eski Su Terazisi (Hastahane Civarında tepe Mezarlığı)
- Yeniçeri Hamamı
- Muradiye Camii
- Hatip Çeşmesi (Atık Ali Pş. Camii Altında)
- Atık Ali Pş. Camii
- Zeyirîdar Mescidi ve Su Terazisi (Taş Odaları Sok.)
- Selimiye Camii
- Selimiye Medresesi
- Selimiye Dar-ül Kurası
- Selimiye Darül-Sibyan
- " " Hz. İzzet Türbesi
- Yemiş Kapanı (Yedi Yıl Ağzında)
- Mezit Bey Hamamı
- Havlucular Hanı (Yedi Yıl Ağzında Mezitbey Hamamı yanın.)
- Ahmet Paşa Sebili
- Eski Cami (Yedi Yıl Ağzında Muvakkit Hane Sok.)
- Eski Cami Sebili
- Muvakkit Hane (Eski Cami Çömlekçiler Kapısı önünde)
- Büyük Hüstem Paşa Hanı
- Küçük Hüstem Paşa Hanı
- Taş Mektep (Makaralı) (Yazıcılar Sok.)
- Bedesten (Eski Cami önünde)
- Uç Şerefeli Camii
- Orta Medrese
- Saçlı Medrese
- İzzet Paşa Türbesi
- Mufettişlik (Uç Şerefeli ile cıglanlı hamam arası)
- Belediye (Gazi Okulu Karşısı)
- Nakil Hanı (Arasta yanınında)
- Gazi Okulu (Mülki Rüştiye)
- Adliye (Bugünkü Hükümet Konağı yanında)
- Hükümet (Paşa Kapısı) Adliye Dairesi yanında)
- Atatürk Anıtı (Uç Şerefeli karşısındaki parkta)
- Saraçlar Camii
- Kız Türbesi (Ağa Hamamı sok.)
- Bürüncükcü Camii
- Çolakça Camii
- Atlar Çeşmesi (Buçuk Tepe Mah.)
- Nişancı Pş. Camii
- Zeki İbrahim Pş. Camii
- İbrahim Pş. Hamamı Harabesi (Araplar Mah. İbrahim Pş. Camii karşı)
- İbrahim Paşa Camii (Musalla Mezarlığı yanında.)
- Musalla Çeşmesi
- Seyhi Çelebi Camii
- Ana Su Deposu (Yayya Bey .Mah. Taşlık Mevkii

Ek 4

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER VE ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

Toplantı no ve tarihi: 261- 17.10. 1975
Karar No ve tarihi : 8635-18.10.1975

Toplantı Yeri: İSTANBUL

Edirne, il merkezi, Maarif Caddesi 18 kapı numaralı ahşap binanın korunması gerekli niteliği bulunduğu hususunda üyelerimizce yapılan öneri üzerine konu müzakere edildi:

Edirne: Maarif caddesi 18 kapı numaralı ahşap evin bu eski kentimizde sayıları her gün biraz daha azalan, sivil mimarlık örneklerinden olduğuna, ayrıca korunmasına, binaya içten yönden yapılacak her nevi müdahaleden evvel 1/50 ölçekli tam rölövesi ile içten ve dıştan çekilmiş fotoğraflarının eklenmesi suretiyle, kurulumuzdan karar istenmesinin zorunlu olduğuna karar verildi.

ASLI GİBİDİR
(Mühür, İmza)

ÖRHAN ALSAÇ
Başkan

H.KEMALİ SÖYLEMEZOĞLU
Başkanvekili

Üye	Üye	Üye	Üye	Üye
Akozan(Feridun)	Aktepe(Münir)	Akuzgüçü	Ekrem)	Alkım(Bahadır)
Üye	Üye	Üye	Üye	Üye
Eldem(SedadH)	Eyice(Samevi)	Kırzioğlu(Fahrettin)	Kuban(Doğan)	Kuran(Abr)
Bulunmadı	Bulunmadı			
Üye	Üye	Üye	Üye	Üy
Orhonlu(Cengiz)	Üğel(Semra)	Söylemazoğlu(H.Kemali)	Tayla(Hüsrev)	Yener
				Bulu
Üye	Üye	Üye	Üye	
Yüngül(Naci)	KültürMüsteşarı	Vakıflar Genel Müdürü	Eski Eserler ve	
	Bilgiç (Emin)Y.	Çatakılı(Osman)	Lera Genel Müdü	
	Yener(Şerif)	Bulunmadı	Gürçay(Hikmet)	
Üye	Üye			
Turizm Genel Müd.	Planlama ve İmar			
Kozer(Aydın)	Genel Müdürü			
Bulunmadı	Yüceyalçın(Kayhan)			

S. M. E. T. İ. N. A. V. İ. D. İ. R.
Edirne, 18.10.1975

Ek 5.

EMANET EŞYA TESLİM
TUTANAĞI

Kültür Bakanlığı - Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1.8.1990 tarihinde kiralanen mülkiyeti Gönül Kıymet DILAN'a ait Maarif Caddesi No:18 de Heykeltraş İlhan Koman Konağının içinde bulunan eşyalar binanın tescilli eski eser olması nedeniyle ile modern eşyalara nazaran daha uyumlu ve uygun olacağı düşüncesi ile kontrağ gereği emanet olarak Müdürlüğe bırakılmıştır.

İstenildiği zaman yada eşyalar dikkatli kullanılmadığı zaman kamulaştırma sonrası, kira kontratında belirtilen bazı şartlara uyulmadığı takdirde yada İstiklal Savaşı kahramanlarından dedemi M.Şeref Aykut ile Heykeltraş İlhan Koman'ın anılarına aykırı uygulama yapıldığında eşyaların geri alınabileceği - verilebileceğini taraflar olarak kabul etmekteyiz. 30.12.1990

Eşyaları Emanet Eden
Gönül Kıymet DILAN
Mal Sahibi

K.T.V.K.K. adına Teslim
İlan
Ömer YÖRÜKÇÜ
Müdür

Tanık
Hasan DILAN

Eki : Teslim edilen
Eşya listesi

İLHAN KÖMAN EVİ EMANET EŞYA TUTANAK LİSTESİ

- 1-1x1.3 Ebadında atlı insanlar kabartması
- 2-50x100 cm .lik 3 Ad. kabartma 3 adet
- 3-3 adet Çıplak Afrodit heykeli Başsız (50x20cm)
- 4-3 adet baş (30x20 cm)
- 5-1 adet Sedat Simavi 8dülü
- 6-5 adet (50x60 cm) Fotoğraf
- 7-2 adet alçı çıplak taslak
- 8-5x3m el işi perde motifli (Sevinç Köman işi)
- 9-1x3m 2 adet perde
- 10-1 adet Teşvîp kabartması
- 11-6 adet çerçevesiz heykel fotoğrafı
- 12-1 adet büyük, 2 adet küçük sehpa oymalı maraş işi
- 13-2 adet ahşap kahverengi Tırnak
- 14-1 adet Kanepa Maroken önleri ahşap oymalı
- 15-2 adet Koltuk Maroken önleri ahşap oymalı
- 16-2 adet kahverengi Berjer sehpa camıyla beraber
- 17-2 adet kahverengi Berjer sehpa
- 18-2 adet Koltuk Sivri tepeli yüzlenmemiş (Polyester ipekmat ceviz rengi)
- 19-2 adet Sandalye sivri tepeli yüzlenmemiş(" " " ")
- 20-2 adet Sehpa polyester boyalı ipek mat ceviz rengi
- 21-2 adet koltuk tepeli takım yüzlenmemiş (Beyaz çatlak polyester)
- 22-1 adet orta masa çatlak polyester beyaz renkle
- 23-3 adet büro masası (2 ad. büyük ceviz kaplama, 1 ad.küçük meşe kaplama)
- 24-2 adet Berjer koltuk (Kırmızı kadife)
- 25-6 Kitaplık Macın kaplama (6 parçadan ibaret)
- 26-2 adet Siyah boyalı camlı sehpa
- 27-1 adet kağıt

Müdürlük Adına Teslim Alan
K.T.V.K.K. Müdürü
Ömer YERLİKÖKÇÜ

Teslim Eden Mal Sahibi
G.Kaymet DİLAN
Cem DİLAN

Ek 6.

T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

SAYI : B.30.2.TRK.0.70.00.00/ 100 - 132 - 1102
KONU :

EDİRNE
23 OCAK 2004

Sayın, Yrd. Doç. Dr. Hasan Berke DİLÂN

Üniversitemiz-Çağdaş Resim ve Heykel Müzesi'nde, İlhan Koman adına düzenlenmiş 1 nolu odada, tarafınızdan büyük bir özveri ile Üniversitemiz Rektörlüğüne bağışlanan ve aşağıda isimleri bulunan, uluslararası üne sahip İlhan Koman'a ait 7 adet eserin, Müzemiz demirbaş defterine kayıt edilerek Edirne halkının ve sanatseverlerin hizmetine sunulmuş olduğunu saygı ile bilgilerinize sunarım.

Prof. Dr. Osman İNÇİ
Rektör

Eserin Adı	Demirbaş No
1- Apollon Büstü	276
2- Tors I (Akademik Mezuniyet Çalışması)	277
3- Tors II (Akademik Çalışma)	278
4- Kadın Corps I (vücut)	279
5- Kadın Corps II (vücut)	280
6- Rolief I (Dans eden kadın)	281
7- Rolief II (Güzellik Tanrıçası)	282

Posta Adresi:
Trakya Üniversitesi Rektörlüğü
22050 Karaağaç/EDİRNE

Tel: (0284)214 42 10-11-12-13

Faks: (0284)214 33 13